George Mihail-Zamfirescu

BARIERA

Editura Hoffman

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Coperta: Mircia Dumitrescu
Pe copertă: Apcar Baltazar, *Copil la fântână*

© Editura Hoffman, 2021

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL
Fax: 0249 460 218
Tel: 0740.984.910
www.EdituraHoffman.com
www.EdituraHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZAMFIRESCU, GEORGE MIHAIL
Bariera / George Mihail Zamfirescu. -
Caracal: Editura Hoffman, 2021
ISBN 978-606-46-1430-8

821.135.1

PREFAȚĂ

Socot că este de datoria mea, să dau, în special cititorilor lui George Mihail-Zamfirescu, câteva lămuriri, pe care le găsesc necesare la apariția, după aproape șapte ani de la moartea lui, a acestui roman.

În timpul ocupației germane din anii trecuți, nici nu putea fi vorba de tipărirea acestei cărți. Cenzura nu ar fi dat drumul unui roman în care e vorba de Rusia, în care lucrătorii gândesc și visează – pentru ei – o viață ca „acolo", în care necazul, bucuria și nădejdea în zile mai bune, o poartă pe străzi, în case, în închisori, „Internaționala".

După 23 August 1944, când starea de lucruri din țara noastră, începea să fie, așa cum a dorit-o George Mihail-Zamfirescu, am ezitat la gândul că asprul critic al operei sale, autorul, n-ar fi tipărit romanul în forma actuală.

El scria încet, chinuit, muncea la o pagină, nopți și zile întregi, până reușea să dea frazei armonia necesară, până să toarne, în tiparul slovelor, gândurile șlefuite, trecute prin flacăra sufletului.

Cititorii nu-i vor face o vină dacă în acest roman, fraza nu-i va fi aleasă, va lipsi bogăția amănuntelor, personagiile –

poate – nu vor fi conturate complet, așa ca în toate lucrările lui.

A început să scrie, la acest volum, în anul 1925, gândind la ciclul epic „Bariera", urmărind numai acțiunea, viața muncitorilor premergătoare lui 13 Decembrie 1918. Povestește întâmplările de atunci cu simplitatea și cutremurarea martorului ocular care a fost.

An de an, scriitorul a adunat materialul din care făcea parte și romanul acesta. O năvală de oameni și fapte cuprinzând o lume necunoscută până atunci, o lume în care se împletesc, deopotrivă, păstrând același tragism: dragostea și moartea, lumea de dincolo de barieră, periferia...

Cu numele personagiilor schimbate, ca puterea de înțelegere și aprofundare, cu spiritul de autocritică al maturității literare, la care ajunsese autorul, materialul de față, trebuia să formeze volumele 7 și 8 din ciclul „Bariera". – Ar fi fost „toamna" – urmare la „primăvara" și „vara", apărute cu „Maidanul cu Dragoste" *și* „Sfânta Mare Nerușinare".

Întâmplările zugrăvite aici, nu le vom găsi în niciunul din romanele apărute. Așa cum se află cuprind un capitol din viața „barierii" cu totul aparte, cu începutul și sfârșitul lui. Numai eroul, Grigore Voicu, a păstrat aceiași structură sufletească, trecută prin vârtejul războiului.

În „Maidanul cu Dragoste" *și* „Sfânta Mare Nerușinare", *Grigore Voicu se numește Iacov, și în „vară", așteaptă să vie „toamna" să intre lucrător, așa cum îl găsim aici.*

Din Tina, nevasta cârciumarului Iordan Luntre, autorul, a creat-o pe Maro, soția simigiului grec, Tino Stavros. Aristide, copilul găsit pe maidan, în scutece de olandă, apare în celelalte romane sub chipul puștăriașului frumos din Cotroceni, Fane. Dacă autorului i-ar fi fost dat să trăiască, am

fi cunoscut viața acestui Don Juan al mahalalelor bucureștene de la sfârșitul secolului trecut, în volumul urmare la „Cântecul Destinelor".

Nu știu dacă prin tipărirea acestui roman, însoțit de lămuririle de mai sus, servesc memoria estetului, sunt sigură, însă, că față de luptătorul care a fost George Mihail-Zamfirescu, îmi fac pe deplin datoria.

Ianuarie, 1946.

FLORENCE G. M. ZAMFIRESCU

PROLOG

...demobilizat, Voicu trecuse pe sub furcile caudine. S-a întors în orașul copilăriei. Mantaua ruptă, bocancii putrezi. Ca să nu îi piardă, a legat cu sfoară tălpile ude. Merge pe lângă ziduri, cu pași de umbră. Ochii supți, chipul palid, prelung și palid.

Plecase tânăr și voinic, acum doi ani, în toamnă – cu un convoi de cercetași. Mizeria din orașul moldovean l-a silit să intre voluntar.

Acum se întoarce slab, cu peri albi pe tâmple – încovoiat.

Prietenii de ieri nu-l mai cunosc, îl ocolesc cu pasul grabnic: el vine de *acolo*. Pe terasa cercului militar, o sentinelă germană. O mitralieră, un steag roșu-alb-negru... Voicu se reazimă de zid. Privește, sărac de gânduri. Poartă vestonul armatei române și nu strânge pumnii, nu-l îndeamnă niciun gând să se repeadă la sentinela dușmană. El a fost acolo, a învățat că fiecare ascundem în piept o inimă de om. Schimbăm numai decorul: azi steag roșu-alb-negru, mâine roșu-galben-albastru. Avem un stindard și uităm că mai

avem o inimă. În ziua când vom asculta cuvântul ei, nu vom mai schimba decorul.

Acasă, în odăița ce-i legănase cinci ani de copilărie, Voicu a găsit lume străină. Erau chiriașii noi ai doamnei Paveliu. El rămăsese în picioare, lângă zid. În geamuri, nu mai erau ghiveciurile cu garoafe. Nici perdelele, cu dantelă albă pe margini. Nimic. N-a întrebat pe nimeni. Vede, presimte. Închide ochii și-i deschide, caută cu privirea umedă. Nicio urmă din copilăria lui! A ieșit pe poartă – și iar se strecoară pe lângă ziduri, mai încovoiat și cu pasul mai șovăielnic.

Voicu a plâns, așa cum se plâng morții dragi, îngenunchiat pe mormântul sărac din valea-plângerii. În poarta cimitirului și-a purtat palma pe frunte, a clătinat capul: singur...

Gândurile îi călătoreau, peste văi și dealuri, spre gropile comune în care dorm oștenii-mucenici, în giulgiu cald de pământ negru, sătul de sânge.

Acolo, în umbra pălămidelor, e liniște.

Cuvântul mărturisi gândul lui Voicu.

— „Acolo, în gropi comune, ei nu sunt singuri – ca mine!

Se însera. Peste dealul Cotrocenilor, culorile amurgului.

*

Noaptea, sub aripa întunericului, armatele de ocupație s-au scurs spre munți, în retragere oarbă. În zori, Capitala și-a scuturat somnul din gene și-a plâns de bucurie – fără lacrimi.

Liberă, mahalaua a strâns pumnii. Mulțimea se adună, ca o apă tulbure, spre barieră. Jugul a fost zvârlit de pe grumaji. Stăpânul de ieri e mort! Stăpânul de mâine – pe drum...

În voia ei, mahalaua: să urle, să dărâme, să se tăvălească în mocirlă ori să ridice baricadă în calea stăpânului ce vine – să-și croiască altă cale. Foamea îi înfige pintenul în coaste și o mână, vijelios, o îndeamnă: să lovească în șandramaua putredă, în plin, cu pumnul încleștat de mânie și ars de lacrimi – sa fure.

Pe șoseaua Viilor clocotesc strigătele. Mulțimea se frământă în poarta unei fabrici de încălțăminte. Sunt femei cu părul despletit pe umeri și buzele supte de mizerie; bătrâne, încovoiate sub zdrențe, cu bărbia ascuțită și inima putredă ca o poamă uitată pe ram; bărbați, cu pieptul ars de soare și umeri de taur; haimanale, cu fulare colorate în jurul gâtului și părul căzut pe-o sprânceană; domnișoare desculțe, cu obrajii arși de farduri ieftine și garoafe roșii în părul retezat pe ceafă, strengărește și copii cu nădragi în vine și pleoapele grele de urdori. Voicu se pierde în mijlocul lor.

— Ce-i aici?

— Nu știu. Lume, s-a adunat...

— De ce?

— Nu știu.

Nu știe nimeni – dar același gând mocnește în ochii tuturor: jaful! Un bătrân cu chipul șters se apropie de Voicu, tainic, și-i prinde mâna.

— Fabrica e fără stăpân, nepoate!

— Și?

— Păi, dacă-i fără stăpân, atunci...

O femeie strânge pumnii. Buzele tremură, vinete. Privirea scapără.

— S-o luăm noi, dacă-i fără stăpân!

Bătrânul clipește repede, miop.

— Ce să facem noi cu ea, cumătră Anghelino?

Pe Voicu îl doare zâmbetul. La porțile fabricii, lacăte mari. O haimana răsare pe gard, se cumpănește – întinde mâna. Se face liniște. Cuvântul haimanalei clocote pe buze, se înfige în inimi ca o săgeată de oțel aprins.

— Au plecat nemții! A rămas fabrica. Noi am muncit aici!

Strigătele zbucnesc, se contopesc – tălăzuitor. Brațe ridicate amenințător, priviri flămânde.

— Noi!

Haimanaua se bate cu palma în piept. Vântul îi risipește părul pe frunte.

— Noi am asudat, pentru o pâine amară, în ateliere!

— Noi!

Haimanaua lovește cu pumnul în gol, smucit.

— A noastră să fie!

Mahalaua urlă, se face zid iar zidul se năpustește în porți. Șipcile se frâng, se desprind. Văzduhul fierbe: țipăt de izbândă, chemări, îndemnuri – glume. Curtea fabricii e furnicar. Ușile de la magazii sunt smulse, date peste cap. Încălecat pe gard, haimanaua (chipul colțurat, ochii mari,

adânci – plini de lumină) flutură pălăria în vânt, în ritmul cântecului:

Acum ori niciodată, croiește-ți altă soartă...

Cântecul deșteptării naționale de ieri, e lacrimă moartă acum – la căpătâiul unui mort putred.

În gară magaziile de mărfuri sunt prădate cu înfrigurare. Într-un ungher înecat în umbră, movilă colcăitoare de trupuri omenești. Brațele se întind, se cuprind dușmănește; unghiile se înfig, trag brazdă roșie în carne; degetele se încleștează, de oțel, risipesc. Lăzile cu mobilă sunt prăvălite pe scări. Cad, sfărâmătoare: topoare, drugi de fier. Praful plutește, nori cenușii – îneacă. O cisternă cu rachiu, rămasă de pe urma fugarilor, adună bețivanii între cele trei linii de manevră. Un roșcovan cu ochii tulburi, răsucește canaua, o smulge: pomană, măăă! Îmbulzeală, luptă câinoasă. Rachiul curge: în găleți, în oale de pământ, se risipește pe jos. Femeile cad, sunt călcate în picioare, rănite în cioburile de sticlă, în spărturile de lut ars. Copiii dau cu bolovani în grămadă și râd ca la bâlci. Roșcovanul strânge rachiu în palme și soarbe, cu buzele înfiorate. Ochii i se albesc, se măresc.

Magaziile sunt goale.

Voicu se rezemase de un macaz și privea, cu pleoapele umede. Își poartă palma pe frunte, să-și adune gândurile și se pierde iar în mijlocul oamenilor. Caută în ochii lor o rază caldă, un îndemn la luptă pentru norocul zilelor de mâine. Stăpânul de mâine e pe drum, se apropie! Nu-l ascultă nimeni. În inimi: noapte și înmărmurire, noapte. Privirea însetată de sânge, gura flămândă. Pâine, sânge și pâine.

Peste linie, lângă cârciumă, casa unui om cumsecade. Un băiețandru dă târcoale pe la poartă, ca o hienă. Se strâng femeile, bătrânii – cei rămași fără pradă. Îndemnurile se aprind. Pietrele, în geamuri; poarta smulsă. Omul apare în prag, tremurând – galben.

— Ce vreți, creștini?

— Bani!

— N-am, sunt om sărac...

Cineva țipă aspru:

— Și noi suntem săraci! Vindem lucrurile și facem bani...

Gloata se năpustește. Omul cade în genunchi, se roagă, plânge.

E lovit, prăvălit pe scări, călcat în picioare, amestecat cu țărâna. În casă, bate vântul pustiirii. Pe fereastră, prin geamuri, a fost aruncat un cărucior de copil.

În jurul cisternei, baltă de rachiu. O nevastă tânără a căzut într-o rână și soarbe. Se ridică în mâini, se leagănă, cade cu fruntea în pământ. Din nări, picură sânge în praf. Roșcovanul se împleticește, cade peste ea buștean. Lângă ei râde un flăcău, cu gura despicată până la urechi și ochii mici: nuntă, vere!

Mahalaua se scurge pe șosea, cu brațele pline de pradă.

Voicu surâde amar.

— Turma e sătulă! Mahalaua se minte, se-ntoarce în colibe, în mizerie, în jug. Mahalaua a avut puterea în mână. N-a știut ce să facă cu ea și-a aruncat-o în drum, ca pe un lucru de prisos. Stăpânul e aproape. Prilejul trece și nu se va mai întoarce...

Seara se cerne, în inimi și peste ruine, liniștitoare.

Din patru laturi, sprintene, flăcările cuprind fabrica de încălțăminte. „Ce să facem noi cu fabrica, cumătră Anghelino?" – și i-au dat foc, ca să fie „luminație".

Voicu simte o povară pe umeri și se încovoaie. Gândurile i se prăbușesc, ca o schelă putredă, în pustiul sufletului. Trece vremea, cu pași de umbră. Flăcările sunt harnice. Mistuit, acoperișul cade – ca o aripă.

Mahalaua doarme, doarme, doarme...

*

Pacea fusese minciună.

Clopotul mitropoliei sunase iar, prevestitor. Peste munți, curgea sânge omenesc. *Armate albe,* cu steaguri galbene în frunte; *armate roșii,* cu steaguri de doliu în urmă...

Deși mai purta vestonul militar, Voicu rămăsese surd la a doua chemare a țării. Era prea slab, ca să mai poarte arma pe umăr; se credea prea conștient, ca să mai ucidă. Întâlnise, pe frontul moldovean, un nebun: Radu Trudă. Nebunul, condamnat pentru crimă contra superiorului, murise în umbra unui petic de cârpă albă. În ziua crimei, el adunase soldații în jurul lui și le vorbise în felul următor:

— Războiul e al capetelor încoronate! Noi, unelte oarbe iar leșurile morților noștri, temelia pe care vor fi ridicate, mâine, nu școli și spitale – ci tribunale și închisori...

Voicu credea în cuvintele nebunului de pe front.

Pentru că nu mai avea pe nimeni, el dormea pe treptele tribunalului. Tremura, noaptea, pe un maldăr de afișe – cu genunchii strânși la pântec. Tremurând, se încălzea uneori... În zori, pleoapele umflate, picioarele de plumb. Un câine,

tovarăș de mizerie. Seara, Voicu îi prindea capul în palme și se uita în ochii lui, adânc: câine, frate câine! Animalul lătra stins, înțelegător: omule, frate omule...

Într-o zi, ploua mărunt – pătrunzător.

Pe cheiul gârlii, patru soldați germani, prizonieri, duc pe umeri – spre cimitir – un sicriu de brad. Un camarad al lor sau o rudă. Prizonierii merg cu pasul rar, legănător. Ochii roșii: de neodihnă, de plâns. Se pierd în lume, răsar – cu pasul rar, legănător. Trecătorii se dau în lături, cu evlavie. Un salahor se descoperă: săracu'! Întoarce capul spre tovarășul de drum: tot oameni și ei, mă Pârvule...

Voicu se reazimă de zid, închide ochii.

— Somn ușor, camarade! Pământul, aici și pretutindeni, are inimă bună: te primește, te încălzește la sân, cu dragoste de părinte. Părintele meu și-al tău, camarade! Nu te întreabă: de unde vii, cine ești? Pentru el, toți suntem deopotrivă. Ne recunoaște: copiii mei! ne strânge de pe drumuri. Milostiv, pământul, aici și pretutindeni – camarade. Noi, îi înfigem în grumaji parii frontierelor, îl împărțim. Râde, bătrânul, și ne iartă – ne strânge de pe drumuri și ne încălzește la sânul lui de părinte al tuturor...

Se face liniște, ca în preajma unei vijelii. În aer, nevăzute, plutesc stoluri de corbi. Voicu privește în zare, nemișcat și i se pare că brațe de var se întind spre cer și se cuprind, deznădăjduite, se frâng în prăbușire surdă și iar răsar, ca niște flăcări albe iar fiecare flacăra e un strigăt de ajutor, de revoltă. El le aude, le adună în inimă. Au să izbucnească odată, puternice, cotropitoare. Gândul îi dă putere. Ridică fruntea și amenință, cu pumnul greu.

— Soare trândav, adormit în leagănul norilor ca un copil fără minte! Sfărâmă-le cătușa, soare sfânt și

dăruiește-ne un strop de lumină, cald, înviorător – așa cum ai dăruit, *atunci,* târgoveților flămânde! Soare, soare trândav...

Cuvântul lui sa rostogolit pe treptele tribunalului, ca un talger de aramă.

NUIELUȘĂ E UN COPIL NECĂJIT...

1

Duminică, în mahalaua cărămidarilor.

Scăpată din grătarele stăvilarului de la Ciurel, apa cade în cascadă pe treptele de piatră roșie, împodobite cu mușchi verde. Tânără, albia fură valurile cu resfrângeri argintii în bătaia soarelui și le poartă, odihnitor, pe sub podurile vremelnice, de lemn. Un canal, (râmă de ciment înfiptă în pământ) scuipă rămășițele motoarelor din fabrici și uzine. Păcura plutește, se risipește în cercuri albastre, violete, multicolore.

Sălciile se oglindesc în apă, ca niște femei cu părul despletit pe umeri, îngenunchiate să se roage.

Pe maluri, (iarba arsă iar potecile pline de mortăciuni) se împletesc ulițele strâmte. Desprinse, cu greu, din mocirla grădinii de zarzavaturi, ele se pierd în ocol orb pe maidanele din preajma morii ori se frâng, în silă, de malurile Pirotehniei. Aruncate în neștire, cocioabe cu zidurile umede și ferestrele mioape. În mijlocul mahalalei, groapă de gunoi. Spre cărămidăriile vechi, peste gârlă, altă groapă. În fundul ei, mlaștină verde. Pereți cu creștetul afumat, acoperișuri cu șițele arse, îngropate în moloz și bulgări de pământ galben,

stau mărturie că mahalaua cărămidarilor și-a avut partea ei de eroism și de lacrimi în războiul trecut prin barieră ca un viscol. El a lăsat, în urmă, ruine pe ulițele strimte, ruine în sufletele strepezite de mizeria. Pretutindeni, duhoare acră de resturi putrede. Fumul băligarului aprins pe malurile gropii de gunoi plutește pe uliță, nori plumburii, înecăcios. Ochiul clipește repede, lăcrimează; pe limbă, amărăciune de aramă coclită.

Prin curți, întinși pe rogojini ori încovrigați în praf, cu palmele prinse strâns între genunchi, copii cu ochii supți de friguri se prăjesc în lumina soarelui cald de toamnă. Harnice, gospodinele scutură țoalele de purici, le întind pe garduri, pe frânghii. În genunchi tușind în sec, o codană care asudă în fiecare noapte și se plânge de dureri în șale, caută în scândura unui pat cuiburile păduchilor de lemn. Acul de cap îi fugărește prin găuri, gazul îi arde. Gospodăria e săracă: un pat ros de carii; o saltea cu paiele zdrumicate, rămasă moștenire din bătrâni, o pătură sau o plapumă soioasă, putredă. La cei cu stare: un dulap desprins din încheieturi sau o cadră cu geamul spart. În ramă, prinse în ace, beteala cu fundă albă de la nuntă și ilustrate cu flăcăi în port național...

Bărbații au luat drumul cârciumii, demult. Sunt hamali cu umerii încovoiați de poveri; sacagii cu șalvari și cizme largi, grele, unse cu păcură; lucrători cu palmele noduroase, pline de răni; borfași cu ochi vicleni...

Sfoara de la clondirul de rachiu sugrumă necazurile, beția risipește obida ce mocnește în adâncul ochilor. Stăpân, o clipă, pe banul câștigat cu multă trudă, îndureratul învață să uite iar robul se crede liber. Născuți în leagănul mizeriei, mahalagii duc sărăcia pe umeri, cu resemnare. De

mobilizare își aduc aminte ca de un vis chinuitor. În inimi, rănile sângeră încă. Sunt pomeniți cei morți, cu evlavie, cu durere. Văduvele lor, în fabrici, muncă trudnică; orfanii pe drumuri, cu palma întinsă; invalizii, morți întârziați pe drumul vieții, în cârji. Cei teferi, supți de boli, în jug. Niciun îndemn spre culmi, nicio nădejde într un răsărit mai limpede.

*

Lângă podul gârlii e cârciuma lui Iordan Luntre.

Șopronul aplecat înainte, gata să îngenunche pe marginea șanțului. La fereastră, un clondir cu rachiu galben, în care plutesc coji decolorate de portocală – și un șir de covrigi murdari, ciupiți de gândaci. Sub șopron, mese de brad și bănci. Pe un miez de pâine, mușteleș-au prins ciorchine.

Pe șosea, casele rare, mărunte – cu brâuri de pământ galben pe zidurile cu tencuiala crăpată, căzută.

În ușa cârciumii, pe gânduri, Tina. Gura dornică și ispititoare; părul negru, pieptănat grecește. Visează, în felul ei, nopții de dragoste tânără, potolitoare. Iordan plecase la Ciurel, să macine porumb. Nevasta nu-l aștepta, nu era dornică să-l audă scuturându-și cișmele grele, în prag. Cârciumarul e bătrân, cicălitor, avar; cârciumăreasa e tânără, blândă și darnică. Între ei, prăpastia anilor.

În vârful plopilor de peste drum s-a oprit din zbor o cioara, se leagănă pe o creangă, cu aripile desfăcute și croncănește flămândă.

Simion Popa, hamal la magaziile gării, ocolește fântâna și face popas sub șopron. Slab. Îi tremură mâinile. Umerii obrajilor lucesc – pământii. Ochii stinși; cuvântul aspru:

— Noroc, coană!

— Amin.

— Nimeni... p-aici?

— Nimeni. Oameni cumsecade...

— Adică, eu nu-s om cumsecade, coană, dacă...

— Ba nu, Simioane, dar...

— Om necăjit, coană, om necăjit sunt!

Tina închide ochii:

— Toți suntem necăjiți, Simioane!

Hamalul frământă pălăria în mâini: toți, coană, toți... Oboseala curge prin mădulare, se aprinde – roată – în jurul genunchilor. Pe fruntea îngustă, părul cărunt – îmbâcsit de praf și sudoare. Înjurat, gonit cu povara în spinare – din zori în pragul nopții, Simion Popa duce viață de câine. Gândurile bune s-au risipit, rod de prisos, în praful drumurilor iar sufletul – (are suflet și hamalul Simion Popa) – e aripă frântă...

Cârciumărița îl îndeamnă:

— Mănânci?

— Mi-e gura amară! Rachiu, coană, rachiu – să-mi sting năduful din coșul pieptului.

— Mai bun?

— Mai tare!

Țigani spoitori – (muierile, cu pruncii sugaci în desagă, pe umeri; cu ceilalți, o lume de zdrențe și ochi flămânzi, în urma lor) trec gălăgioși spre cărămidăriile vechi, la rude. Dinspre pod, prin mijlocul șoselei, se apropie

un copilandru. O haină largă, îl apără de biciuirea vântului, de asprimea iernilor. Mâneca stângă, de prisos. Părul crescut în neștire, cade – în șuvițe cu unduiri de aur – pe tâmplele albe. Ochii mari, umezi – privesc blând, în gol. Așa-i spune bariera, copilandrului: Nuielușă. Era feciorul lui Simion Popa și pornise – ca în fiecare seară – să cutreiere mahalaua, cântând:

O mamă, dulce mamă, din negură „și" vremi
Pe freamătul „cu" frunze, la tine tu mă chemi...

Oamenii cumsecade ies în porți, îl petrec cu ochii înduioșați. Bătrânii își aduc aminte de un știreang, tremurat de vânt în salcia de sub podul de lemn; de o înmormântare săracă, fără preot înainte și cruce pe sicriu. Copii aleargă veseli în calea lui Nuielușă, – cu pâine calda și mângâieri, cu întrebări tainice și bani de pomană. Copilandrul împarte darurile la orfani, surâde mângâierilor. Surâde și-l doare surâsul:

— Mâine pe maidan, să vă fac chipuri de lut.

Geana cerului e izvor de lumină. Se face tăcere în mahala, ca în ajunul unei sărbători. Gândul limpede, privirea senină. Bariera își aduce aminte de toate necazurile. Inima fiecăruia e un sicriu... în el dorm morții cu toate nădejdile lor, dorm nădejdile cu toate lacrimile, dorm lacrimile cu toate amintirile. Orfanii strâng în mâinile albe, banii de pomană și privesc după Nuielușă, – cu evlavie. E lacrima lor în cântecul lui.

O mamă, dulce mamă...

Simion plânge, cu privirea topită în paharul de rachiu. Tina îl privește cu ochi dușmani. Dojana e aspră:

— Plângi, Simioane? Bietul Nuieluşă... Ai să-l bagi în pământ, inimă de câine!

Hamalul se lovește cu fruntea de masă, geme: om necăjit, coană, om necăjit...

*

Peste drum de cârciumi, pe maidanul cuprins între cărămidării și gârlă, răsare dintre sălcii ruina casei lui Ivan Pascu. Gard de nuiele. Legată cu sârmă de trunchiul unui plop cu frunza rară, poarta atârnă ca o zdreanță de steag.

În curte, bălării.

Poteca duce spre grajd. În prag, roaba cu gunoi. Hamurile de frânghie aruncate într-o băltoacă (de aur, în bătaia soarelui; de aramă coclită, în amurg). Roibul lui Ivan abia se ține pe picioare, de slab. Roade, picotând, un braț de coceni. Pe răni, (carne vie, prinsă în cercuri vinete) roiesc muștele.

Calul tremură mușchiul, să le gonească. Sunt multe – și toate flămânde. Roibu strânge: pleoapele de usturime; nechează stins.

Poate geme...

Ioana a uitat să-l adape iar Ivan Pascu uită, când îl fulgeră cu căpăstrul peste ochi, că și roibul fără grai omenesc știe ce-i arsura lăcrămii.

Grajdul e lipit de casă. O scară de lemn (calci cu teamă, să nu se prăbușească în pivniță) urcă într-un coridor îngust.

Miros acru, de mucegai. Întuneric. Un pat de scânduri, acoperit cu. Țoale; un ochi de geam, cu privirea frântă în frunzișul pomilor.

Coridorul adună lumina (risipă uitată de soare pe creștetul sălciilor) în pragul unei odăi scunde.

Ioana coase un petic verde la un suman.

Un liliac, amețit, se izbește în fereastră. Două aripi vinete au tremurat, s-au strâns. Fata sare în picioare, albă.

Liniște.

Șoarecii își împletesc cărările, prin coridor.

Lacrimile Ioanei cad pe cusătură, rar...

*

Peste pleoapele mahalalei, aripa somnului – de plumb.

Lămpile cu petrol, în felinarele rare, clipesc miop în umezeala întunericului. Trece o locomotivă, ca un fulger, pe podul de fier. Farul de la canton, cu lumina roșie, pare un ochi de paznic credincios la apropierea prădătorilor. S-aude clocotul înspumat al apei, în cele două guri de canal ale uzinei.

Voicu se întoarce spre casă (doarme la tâmplarul Ion Pleavă, fost camarad cu el pe front) cu pasul leneș, răsucind o țigară. Printre ascultători, aflase un mecanic cu tâmplele albe, care i se plânsese că nu mai poate lupta cu mizeria de acasă, cu mizeria de la fabrică. Mărturisirea lui oglindea necazurile ce se cuibăreau în fiecare colibă, în fiecare inimă. Voicu se oprise în fața cârciumii lui Iordan, să-și aprindă țigarea, vorbea singur: *în lacrima de acum se călește sufletul de mâine al barierei...*

Un țipăt (săgeată de argint viu) gonește vrăbiile de sub streșini. În geamuri se aprind luminile. Umbre speriate răsar în drum. Câinii latră, se reped în porți. Noaptea pune piedică la copii și-i rostogolește în șanț.

În fața casei lui Simion s-a strâns bariera.

Înăuntru, se aud țipetele lui Nuielușă. O oală zboară prin geamuri, se sparge de un stâlp. Un scaun, sfărâmat de podele, cutremură zidurile. Urletul hamalului înfioară. Afară, femeile plâng: aoliu, îl omoară, sărmănelul! Bărbații înjură, somnoroși, dau ocol porții. Nu au curaj să intre: la beție, Simion are pumn greu. Copii s-au adunat lângă bătrâni, tremurând, privesc cu ochii mari în noapte. În cămașă, cum a sărit din așternut, Tina își face loc prin mulțime.

— La o parte! Niciun bărbat, în atâta lume. M-așteptați pe mine.

Ușa, încuiată, e smulsă din balamale de umerii lui Grigore. Geamurile cad, țăndări. Nuielușă e scos din vijelia pumnilor. Mahalaua s-a adunat în tindă, se risipește pe lângă ziduri.

— Nu-ți mai bate copilașul Simioane, că te bate Dumnezeu.

Hamalul se lovește cu pumnii în cap și urlă, să gonească vedeniile, cade în genunchi și plânge: lumee, sunt un om necăjit, lume! Sare în picioare, tremurând ca în fața unei primejdii, – fuge afară. Se lovește de pomi, se împiedică de lemne, cade cu fața în pământ, se rostogolește și zgârie pământul cu unghiile, bolborosește. Din colțul gurii, spuma se prelinge spre ureche, pe gât. Furia se domolește repede, ca o flacără de vreascuri tinere. Simion adoarme cu mâinile în lături și gura plină de țărână; pare o cruce de lemn, căzută în curmezișul unui mormânt fără, podoabe.

Tina îl lovește cu piciorul: câine!

În urma mulțimii, poarta se închide singură. Umbrele se risipesc prin curți, tăcute; în geamuri se sting luminile. Culcat în iarba din marginea șanțului, Nuielușă mișcă buzele, rar: apă, apă... Din nări, spre bărbie: două dâre de sânge. Voicu și Tina au rămas în picioare, lângă el. Se privesc, îl privesc.

— Să-l ducem la noi.

— Unde?

Tina arcuiește sprâncenele.

— Nu știi? La cârciumă, lângă pod.

Voicu se lasă într-un genunchi, lângă Nuielușă, îl ia în brațe și pornește alături de Tina, prin mijlocul drumului. Piciorul se afundă în praf. Întunericul atârnă de streașini, ca o plasă deasă. Adie vântul, cald. Cârciumăreasa calcă mărunt, rămâne în urmă, pasul se face grabnic. Cămașa flutură, răsfrântă peste genunchi, se lipește de pântec, întinsă, face cută între sâni. Tina e sprintenă. Voicu o privește cu coada ochiului, îi bănuie trupul tânăr sub pânza albă și subțire. Nuielușă s-a făcut mic în brațele lui, suspină rar. Tina clatină capul: săracu'! ridică ochii spre Voicu,

— De ce nu vii pe la noi?

— Unde?

— La cârciumă.

— Nu beau. La ce să viu, dacă...

— Așa, să stăm de vorbă. Știu, ești de curând pe aici. Te-am văzut într-o seară, lângă pod. Ieri m-am gândit la dumneata...

Voicu s-a oprit: la mine? Tina se lipește de el, îl strânge de mână.

— Să nu te miri! Stăm în ușa cârciumii și mă gândeam la dumneata. Eram singură...

Tânărul rărește pasul și tace. Ocolește răspunsul. Au ajuns în fața cârciumii.

— Am să-l duc la mine, pe copilandru.

— Nu vii la...

— Nu. Am să viu mâine, pe lumină.

Din poartă, Tina privește lung după el, cu capul înclinat ușor spre umărul stâng.

Pe malurile gârlii, sălciile fac mătănii.

*

În tindă arde o lumânare de ceară.

Afară, vântul și-a prins aripa de creanga unei sălcii și se leagănă, ca un păianjen spânzurat sub streașina unui gard. Spre groapa de gunoi s-aude lătratul unui câine, prelung, a pierzanie.

Dună îndemnul lui Voicu, copilandrul s-a făcut mic sub așternutul patului, își scaldă buzele în apa spovedaniei:

...Nu mai știe când începe povestea necazurilor lui. Ba da! își aduce aminte. Seara ardea cerul, peste cimitir, mai departe. Ziua se scurgeau pe drum convoiuri triste: țărani ferecați în lanțuri; soldați cu mantale noi și ochii tulburi. Taică-său îngâna: răscoală! vai de noi... mamă-sa aprindea candela în fiecare seară, la icoană și tremura, se făcea albă ca varul când intra un străin în curte.

„La ei, acasă" era o odăiță strimtă, cu pământ galben pe jos și pereții căptușiți de șoareci. Noaptea, el lipea urechea de zidul umed și-i auzea fugărindu-se prin văgăunile lor,

chițăind ca purceii ori rozând șipcile bătute în cruce, ca să prindă (cum spunea bătrânul) glodurile de cărămidă. În fața porții, peste drum, pompa de apă, iar în spatele curții, dincolo de gard, linia ferată. Spre seară, Nuielușă auzea fluieratul strident al locomotivei și alerga la fereastră. Știa, când fluieră odată, trenul trece peste podul de fier. Barierele spoite cu var se lăsau, închizând drumul iar căruțele se adunau grămadă.

Trenul trecea la doi pași de fereastră, ca o vijelie. Se cutremura casa.

Într-o scară de iarnă, copilandrul a auzit pe mamă-sa țipând: aoliuu! Intrase în casă, tremurând, palidă. Trecuse trenul. El s-a repezit afară...

— „Nu mai știu: ningea ori bătea vântul și spulbera zăpada de pe acoperișuri".

Forfoteau vecinii prin curte, zăpăciți, se chemau pe nume.

Câțiva oameni cu felinare în mână umblau printre șinele de fier, încovoiați. Căutau pe jos, zburau cu ochii de colo până colo – ridicau lumina deasupra capului ori o lipeau de zăpada sclipitoare. În urma lor, un băietan cu un sac în mână, strângea ceva de pe jos, din șanț: un picior retezat, un cap. Gura strâmbă, ochii mari și roșii.

— Nu înțelegeam. Mergeam în urma oamenilor și nu înțelegeam. Mi se făcuse frică. Vream să mă întorc la noi acasă; nu mai vedeam, se învârtea pământul cu mine. Plângeam în brațele unui om și-o auzeam pe mama: aoliuu! o vedeam: albă, tremurând. Plângeam, – și nu știam de ce plâng...

A doua zi, mamă-sa îmbrăcase rochie neagră, împrumutată, de la nevasta unui om cumsecade, și-a plecat

undeva. Pe el îl lăsase într-o casă străină. Un moşneag, (mamă-sa îi zicea unchiule) îl luase pe genunchi, îi jucau lacrimile în ochi: sărac de lume şi de tine!

— Cu mine vorbea aşa...

Altcineva. Nuieluşă n-a ridicat ochii din pământ, să vadă cine-i cu glasul umed: lumea noastră, nene Grigoraş, viaţa: ca fulgul în vânt. Săracu' Marin! Ce om de treabă, ce moarte înfricoşătoare.

— Aşa-i zicea tatii, şi mama: Marin. Unde-i tata?

Nuieluşă îl aşteptase. Mamă-sa plângea, îşi frângea mâinile şi umbla zăpăcită: ce să mă fac, ce să mă fac?! Copilandrul îşi lipise urechea de zid.

— ...şi ascultam cum chiţăiau şoarecii prin văgăunile lor, în pereţii şubrezi.

Închidea ochii, pe urmă şi vedea capul găsit între liniile de fier, cu gura strâmbă şi ochii roşii, ca două mărgele.

— Tata! Unde-i tata, nene Grigoraş!

Bătrânul nu i-a răspuns. Mâna însă (îl cuprindea cu ea peste mijloc, pe Nuieluşă) i s-a făcut albă şi tremura.

— Mi s-a lăsat o pânză deasă pe ochi. Vedeam lampa. Lumina ei se depărta, se făcea mică şi era linişte.

S-a deşteptat în pat cu aşternut cald şi pernă moale. Cântau colindătorii, în vecini:

Această noapte, e pentru noi
Cea mai frumoasă din sărbători...

Lui îi tresărise inima. Sărise în picioare, asculta:

Trei păstori se întâlniră
Floarea soarelui...

Târziu, glasul lor de argint s-a pierdut în noapte şi rău îi părea lui Nuieluşă că, în loc să plece şi el cu ei, să adune în traistă nuci poleite şi covrigi cu susan, trebuia să „adoarmă devreme să se ducă mâine cu mamă-sa la Morga, să vadă pentru ultima oară chipul bătrânului..."

— Nu înţelegeam ce vrea să zică nenea Grigoraş cu înlăcrimatul lui pentru „ultima oară..."

A adormit, în noaptea aceea, cu urechea lipită de zid, mirat că

— ...în casa cu aşternut cald şi pernă moale nu auzisem şoarecii chiţăind ca purceii, fugărindu-se prin văgăunile lor ori rozând şipcile de brad, bătute în cruce.

Trecuse iama. Mamă-sa muncea în fabrică, la o maşină.

Nuieluşă umbla hoinar pe maidane. Într-o seară, a găsit-o cu cineva în casă.

Voicu ridică ochii din pământ.

— Simion Popa?

— Aşa-i zicea mama, atunci: Simioane dragă!

Străinul îl luase în braţe, îl juca pe genunchi, l-a sărutat Buzele aspre şi duhnea a rachiu. Nuieluşă s-a cutremurat, a şters urma sărutului cu dosul palmei. Mamă-sa era veselă: băiatul meu! Copilul nostru, de acum... El se ghemuise în pat: ăsta nu e tata! Într-o noapte, s-a trezit în ţipetele bătrânii. Era ghemuită în mijlocul casei. Simion o lovea cu pumnii, cu piciorul: în cap, în coaste. Nuieluşă a vrut să strige dar

— ...mi s-au încleştat fălcile. Nu mai vedeam, nu auzeam. De atunci, uneori: vreau să strig şi mi se încleştează fălcile, ameţesc şi – parcă mă dau la fund. Mă trezesc în drum, ca după somn şi mă doare aici, şi ochii – mi-s buzele iască.

Și s-au mutat de acolo, spre primăvară.

Tot așa, în fiecare noapte: mamă-sa ghemuită în mijlocul casei, gemând...

Într-o zi, ea l-a luat în brațe, îl strângea la sân și-l mângâia: copilașu' meu, copilașul mâinii! Se uita la el, în ochii lui – și-i șiruiau lacrimile: pe umerii obrazului, în colțul gurii, în bărbie.

— Pe urmă... s-a spânzurat!

Atârna un șireang, în salcia de sub pod iar copilandrul se uita la ea. Cu ochii mari, tremurând: mama nu mai plânge! Simion bocea în genunchi: nevestica mea, bucuria mea! Pe Nuielușă l-a luat cineva de mână: hai acasă.

— Pe drum, spuneam la toată lumea: s-a spânzurat mama...

Voicu își apasă pleoapele cu podul palmelor. A deschis ușa și rămâne rezemat de perete, mut. Nuielușă se miră de lacrimile lui. Își poartă palma pe frunte ca un om năpădit le amintiri triste.

Mâna lunecă în jos, degetele se înfig în mâneca de prisos, se desfac și se strâng albe.

Voicu îl vede cum se clatină.

— Ce-i Nuielușă?

— Mâna!

— ...

— Nemții, nene, cu „arioplanele..."

2.

Lumina răsăritului picură limpede.

Uzinele fluieră prelung: chemare aspră, robitoare. Începe o nouă săptămână: de necazuri, de lipsuri, de istovire. Muncitorii trec încovoiați, cu legătura de merinde sub braț, se risipesc pe drumuri, grabnic.

Foamea bate în usa colibelor. Mizeria se scaldă în praf, ca un pui de vrabie.

Câinii merg pe lângă ziduri, să nu-i fure vântul.

Iordan Luntre deschide obloanele de lemn. Cheile ruginite gem aspru în lacătele mari. În cârciumă, Tina face rânduială pe un raft cu sticle colorate. Părul despletit cade mătăsos spre șoldurile puternice; cămașa, lunecată de pe umăr, ascunde stângaci zăpada sânilor plini. Lângă cârciumăreasă, Nuielușă mușcă flămând dintr-un codru de pâine, se gândește: țața Tina are umărul trandafiriu ca un măr domnesc...

Sub șopron, Iordan șterge mușamaua meselor cu un colț de otreapă. E gârbov și miop iar ochii verzi și mici, cu gene arămii, privesc pieziș sub umbra sprâncenelor stufoase

și roșii, îmbinate la rădăcina nasului coroiat, adus spre gură ca un plisc de uliu.

Peste drum, clocotesc înjurăturile lui Ivan Pascu. Roibu e înhămat. A închis ochii și așteaptă, cuminte. Ioana coboară scara cu pasul grabnic, presară coceni în brișcă, aruncă o mână de fân deasupra și se retrage cu pas sfielnic, se face mică lângă zidul grajdului. Ivan se sculase cu ochii tulburi, înjura prin ogradă și căuta prilej de ceartă.

O lovitură de cizmă dă poarta peste cap, în bălării.

Din ușa cârciumii, Iordan duce palma la frunte, milităreşte.

— Noroc, vecine Ivane!

Ivan și-aruncă ochii spre el, smucit și răspunde în silă: noroc. Roibul simte în sfârcul urechii arsura biciului. Se scutură, înfige copita în pământ: gâtul se întinde, subțire, cu coama plină de mărăcini; capul atârnă, mare și osos, bălăbăne în măsura pasului rar. Ameţit, Ivan se leagănă pe capră. De sub căciulă, o șuviță de păr lunecă pe sprânceana dreaptă, se adună în fire albe după ureche.

Sub cocenii din brișcă: un balot de postav, două pachete cu dantelă...

Fură Ivan, fără remuşcare. Nu se teme de mânia cerului. Pe Dumnezeu spune el, popii îl trag pe sfoară iar copiii îi aruncă sudălmi. În fața oamenilor, însă, tremură. Sunt beţivi, bisericoşi, proşti. Prostia lor e primejdie. El fură, să-i usture la inimă.

Ivan a fost odată gospodar, cu stare, om cuminte. Nevasta harnică, Roibu tânăr, el în putere. Ioana era în faşe; pe Aristide îl adunase de pe drumuri. Într-o noapte, iarna, dușmanii i-au dat foc la casă, din patru colțuri. Ameţit de fum, Ivan a luat copiii în brațe și s-a năpustit afară, pe scara

cuprinsă de flăcări. Dimineața, sub grinzile arse, nevasta scrum. Preotul căuta să-l mângâie; voia cerului, taică! El își smulgea părul, simțea cum îl mușcă o viperă de inimă. Ochii i s-au întunecat și-a strâns pumnii:

— Cocină e cerul, părinte! Traftir...

Vipera i-a rămas în inimă, i-a otrăvit sângele.

Pe Ioana o bate în fiecare seară aproape, să-i aducă aminte c-a scăpat-o de la moarte, să nu-l vândă. Aristide, însă, îl necăjește. E dobitoc stângaci: alt sânge, alte apucături... Alături de Ivan merge de frică. Fură în silă, tremurând și plânge ca o muiere: ce-ai făcut matale din mine, taică...

Ivan scuipă într-o parte, înciudat, rămâne cu ochii duși în lungul drumului și vorbește singur, cu gândul la Aristide: om, dobitocule! om...

Iordan a uitat mătura în ușa cârciumii. Se apropie de nevastă, tainic.

— Ivan se duce la târg, să vândă. Iar a spart vagoanele...

Tina ridică din umeri, nepăsătoare, fără să desprindă bărbia din palme. O fură gândurile, ușor. Până în zori, nu lipise geană de geană. În casă era liniște.

Lacul de pe tăblia patului strălucea ca o placă de aramă iar lucrurile, în lumina palidă a candelei, aveau în înfățișarea lor mută ceva din melancolia meditativă a îngerilor de piatră de pe morminte. Tina se culcase de mult, dar nu avea parte de odihnă. Dusese palmele sub cap și privea în tavan. O toropeală dulce o învăluia ca într-o plasă de păianjen. Pleoapele cădeau peste lumina ochilor, leneș; se deschideau și clipeau repede. I se părea că e aplecată stăruitor pe bara unui stăvilar: într-o parte, spumegau apele vremii tulburi; în alta, printr-o crăpătură, picurau stropi mari: clipele.

Iordan dormea dezvelit lângă ea, cu fața în sus. Sforăia, cu scuipatul alb în crăpăturile buzii de jos iar buza știrbă, deschisă spre tavan ca o hrubă, clefăia în răstimpuri. Tina îl atinsese cu podul palmii pe pulpă, fără să vrea; a tras mâna cutremurată, ca și cum ar fi atins o broască râioasă, plină de nămol rece și s-a făcut ghem pe marginea patului. Capul îi alunecase de pe albul pernei, ochii rătăceau fără țintă pe ziduri. Îl bănuia în spatele ei: bătrân, cu genunchi umflați de reumatism, cu pântecul mare și picioarele subțiri. Puținii ani de căsnicie petrecuți alături de Iordan, îi apăreau mai lipsiți de farmec, mai săraci în daruri. Noapte cu noapte, Tina arsese în vâlvătaia dorinții. Mușca până la sânge brațul plin, să înnăbușe zvârcolirile trupului tânăr. Toată făptura ei era acum un strigăt de revoltă: până când? spart de pereții inimii ca un pahar de cristal, O clipă, avu impresia că bătrânul nu mai răsuflă. Se ridicase într o rână și-l privea, fără să clipească. O înfioră bănuiala și o bucură, deopotrivă. Întinsese mâna spre el și l-a atins pe umăr, cu sfială. A lunecat ușor de sub așternut, tremurând și s-a repezit spre ușă, rămăsese cu mâna pe clanță: a murit, să strige vecinii! Îndoiala îi țintuia piciorul de covor. Poate i se pare sau se preface el, ca s-o încerce! Lumina candelei se micșora iar întunericul se aduna prin unghere, luneca pe luciul oglinzii. Contururile se topeau în negură. Tina se lipise de zid și-a strigat, cu fălcile încleștate: Iordane! Bătrânul deschisese ochii, buimac: ce-i muiere? se sculase în capul oaselor. Nevasta își apăsa tâmplele, surâdea cu buzele albe.

— Nu-i nimic. Bine că n-a fost nimic! Așa, mi s-a părut că nu mai răsufli și...

Cârciumarul scuipase spre ea, rânjind: te bucurai să mor, muiere! și-a șters cu poala cămășii stropii de flegmă

din mustață. Pe urmă, s-a întors cu spatele, bombănind și a adormit iar, cu gura căscată ca o hrubă. Tina căzuse pe un scaun, săracă de gânduri. Se legăna și-i lunecase cămașa de pe umăr, îngâna rar: doarme doarme,... – iar strigătul lăuntric de revoltă, adunat spre inimă ca o tălăzuire de valuri, n-a mai întâlnit stavilă. Cârciumăreasa se încovrigase pe scaun, gemând. Două junghiuri îi încercuiau pântecul, urcau, și loveau în tâmple ca niște ciocane.

La geamuri prin țesătura fină a perdelelor albe, părea că plouă pulbere de marmură cenușie.

Tina ieșise afară: în vânt, în răcoare, în lumina plumburie a unui răsărit șovăielnic de toamnă. Gândurile i se adunau, cuminți, se limpezeau iar în limpezirea lor se oglindea chipul lui Voicu.

În ogradă, găinile ciuguleau într-o roabă de gunoi. Porcii grohăiau flămânzi, loveau cu râtul în ușa cocinei, Câinii dormeau lângă zid, în țărână. Cârciumăreasa se rezemase de un stâlp al pălimarului și închisese ochii. Nu mai era stăpână pe inimă. Pe sânge. Îl dorea aproape pe Voicu, s-o cuprindă în brațe, să-i frângă mijlocul în iarbă. De l-ar fi văzut pe drum în clipa aceia, l-ar fi chemat să-l roage în genunchi; de l-ar fi știut adormit undeva pe aproape, s-ar fi dus să se strecoare sub așternutul lui, să-l îndemne și să i se lase în voie, ca o roabă. Se lipise de stâlp, cu trupul înfiorat și îngâna gâlgâit: nu e vina mea! ca un răufăcător în fața judecății omenești...

Ruga lui Nuielușă, șoptită sfielnic: pâine! îi aduce aminte că e în prăvălie, numai în cămașă. A muiat palma caldă în apa din vasul cu gheață și o poarta pe frunte, de la o tâmplă la alta; rămâne cu ochii la copilandru, stăpânită de un gând cu neguri și limpezimi stranii.

— Câți ani ai?

Nuielușă privește în pământ.

— Nu știu...

Pe drum tușește un moșneag. Leagănă pe umeri un coșciug mic de scânduri, îmbrăcat în pânză albă. Feciorul lui Simion lipise fruntea de geam: a murit un copil...

Tina îi netezește părul în creștet.

— Inimă de câine, Simion, măi Nuielușă! S-a jurat că nu te mai bate. Aseară, iar...

Copilandrul înclină capul. Caută cu degetul un strop de apă, face rotogoale pe mușamaua mesii.

— Taica e om rău numai când bea rachiu...

Ieri, a fost la el, acolo, la magazii. Simion stătea în soare, pe o grămadă de pietre și mânca pâine. Îi curgea sudoarea pe frunte, lăsa dâră vânătă: pe la urechi, pe gât. Ofta și mușca din pâine, flămând. Copilandrul s-a apropiat, cu teamă: săru mâna, taică. Hamalul se uita la el, lung, i-a făcut semn să stea alături și-a scăpat pâinea din mână, închisese ochii: oof! Nuielușă tată. Nuielușă... S-a făcut alb și scutura capul, cum îl scutură Roibu lui Ivan când îl arde sfârcul biciului peste ureche, a întins mâna «să-l mângâie și abia l-a atins pe frunte: Nuielușă tată, Nuielușă...

Copilandrul păstrează icoana în suflet. A ridicat ochii spre Tina, mari, umezi.

— Eu știu mai bine ca matale! Numai când bea rachiu e om rău...

— Atunci, de ce te bate?

— Știu eu?! Așa, ca să plec în lume...

Lacrimile rup zăgazul de la stăvilarul genelor.

— Am să plec în lume!

I se pare că-l cheamă, bănuiește că-l așteaptă mamă-sa undeva, acolo – în lume. Seara, când se întoarce de pe maidane, Nuielușă o vede: albă, cu rochie albă, mergând alături de el; o aude: hai cu mine, dragul mamii! Lui îi vine să plângă și cântă, să-l audă umbra: „o mamă, dulce mamă" – ocolește mahalaua. Uită de foame și i se pare cerul aproape, să-l atingă cu mâna.

APELE SE TULBURĂ

1

Dimineață cu brumă pe acoperișul caselor și vrăbii gureșe pe sub streșini. Ciorile zboară în stol negru, fac popasuri pe maidane ori întunecă cerul cu fâlfâirea aripelor. Spre oraș, trec căruțe cu coviltirul spart și cai mărunți în hamurile putrede de frânghie. Pe drumeagul din spatele grădinii de zarzavaturi, o femeie în negru duce într-un cărucior două sicrie mici. Se oprește uneori să răsufle și ridică mâna la ochi, o lasă să cadă în lungul trupului, grea ca și cum ar fi ruptă din umăr.

Voicu calcă pentru întâia oară pe drumul fabricii. Ion Pleavă merge alături de el, răsucind o țigară, îl îndeamnă. Fusese cuminte sfatul Radei: băiatu' e tânăr, ar fi păcat să rămâie, hamal, ca Simion; vorbește tu cu meșteru', să-i facă loc și lui...

Ion vorbise, adusese veste bună.

Lucrătorii grăbeau spre ateliere, zgribuliți în bluzele albastre, peticite și pline de unsoare. Cei din echipele de noapte se întorceau spre casă: ochii supți de neodihnă, chipul prelung, murdar de funingine și rugină ori alb, ca o mască.

Voicu recunoștea în pâlcurile lor pe tovarășii ascultători de la ședințele de seară.

— Noroc!

Ei făceau cerc în jurul lui, ducând două degete la frunte ort descoperindu-se.

— Noroc!

Cercul socialist era pe cale de înfăptuire. Lucrătorii dornici de lumină nu mai încăpeau în casa lui Mirică. Adevărurile din cărțile cu literă măruntă găseau culcuș cald în inimile lor. Șovăielile începutului cădeau. Voicu intra în fabrica de pe șoseaua Basarab cu gândul să înnoade și mai temeinic legătura ce se statornicise între el și lucrători, să fie mereu în mijlocul lor și să-i vadă cum se zbat sub povară, să pună umărul și să îndure alături de ei, să se convingă prin propria lui suferință; Nădăjduia să adune toată bariera sub steagul pe care îl înfipsese cu brat neșovăitor în poarta unei colibe. Vedea, cu gândul, minunea de mâine și se bucura. Simțea cum îi crește inima și se umple de sânge cald, sănătos. Vorbea singur, furat.

— *Atunci,* o să fie altfel.

Ion Pleavă arcuise sprâncenele.

— Când?

Voicu nu-i spovedise planurile.

— Ai să vezi! Nu ți-am spus, n-am avut timp. Când mă întorc, dormi. Dimineața plec cu noaptea-n cap. Am să-ți spui diseară, sau mâine.

La o poartă, steag alb. În curte, o femeie cu tulpan negru pe tâmple bătea cuie ruginite într-un capac de cosciug. Cu fiecare lovitură de ciocan, picura o lacrimă pe scândura

aspră de brad. Ion clătina capul: iar a murit un copil! săracii oamenii...

Voicu rămăsese în urmă. S-a rezemat de un roșcov sălbatic și privește dus spre poarta cu steagul alb. A uitat de fabrică, de lume. Numai peticul de cârpă, acolo – fluturând în vânt. Mor copii în barieră! Steagul morții se mută din colibă în colibă și cu fiecare fâlfâire a lui...

Gândul i-a rămas spânzurat în gol. În poarta fabricii, Ion Pleavă dusese palmele pâlnie la gură și striga spre Voicu, îi făcea semn să se apropie grabnic. La motor fluierase odată, opt fără cinci... Tânărul mergea pe lângă zid, ridicase mâna la tâmplă și-a strâns pumnul: nici copiii n-au să mai moară, atunci! Muncitorii s-au adunat laolaltă, se scurg spre ateliere, tăcuți, cu ochii în pământ, slabi în bluzele largi pe umeri. Pe chipul fiecăruia se răsfrânge mizeria de acasă: copilul bolnav, blidul fără fiertură, buzunarul gol. În mijlocul lor, Voicu culege îndemnuri noi. Inima lui e asemeni unui lac în care se adună toate pârâiașele durerii din barieră. În acest lac se vor coborî mâine gălețile ce vor urca pline, prinse de roata de lemn, să se verse în jgheabul înclinat, prin trei brațe, spre trei larguri de zare, ca să ducă apa dătătoare de belșug pentru ogoarele arse de secetă.

Sala mașinelor e încăpătoare.

În prag. Ion Pleavă se întoarce spre Voicu. Pare înduioșat.

— Din ceasul ăsta, intri în jug alături de noi. Suntem tovarăși. În urma ta, toate drumurile se închid. În sala asta sau în alta la fel: ceas cu ceas, an cu an, muncă și iar muncă! fără popas, fără spor, fără folos... Noroc de ucigaș la drumul mare e munca de aici, Voicule! Încordează mușchii și... intră

în jug. Mă bucur, că eşti tovarăş cu mine şi mă doare, că toate drumurile se închid în urmă...

Voicu l-a ascultat cu pleoapele strânse. A deschis ochii şi surâde limpede.

— Să te bucuri. Ioane! Se închid în urmă, drumuri de suferinţă şi obidă. Se deschid înainte, drumuri noi. Toate vor porni din sala asta şi nu vor mai fi aşa cum au fost până acum. Să aşteptăm drumurile noi, umăr la umăr!

La motor a fluierat de două ori, prelung. Începe munca...

*

Până la prânz, ceasurile s-au scurs cu repeziciune pentru Voicu. Obosise privind, ascultând: uruitul maşinelor şi mişcările repezi ale lucrătorilor, în ritmul roţilor; traversele uriaşe de stejar, împletite ca o boltă pe deasupra şi zbucnirile surde ale transmisiunilor din pivniţă, care cutremurau podeaua; zborul circular al pânzelor de oţel şi jocul primejdios al mâinilor printre cuţite şi roţi; tălăzuirea talaşului aruncat la depărtări prin gurile de alamă... Duhoarea acră de vaselină râncedă şi praf încins îl ameţise. Sub ochii lui, lemnul trecuse din maşină în maşină: buştean cu coaja aspră în pânzele gaterului, scândură plină de noduri pe margini în dinţii circularului, formă cu planuri şi scobituri netede în cuţitele freserului, obiect de artă sub dalta fină a sculptorului sau pe masa lungă a strungului. Era o încordare continuă, un joc straniu de curele şi roţi. Iar prin norii de praf: lucrătorii, cu paşi de umbră şi gesturi

frânte. I se părea că între om şi maşină ar fi o învoială mută de colaborare şi bănuia, în hărnicia lor, o dorinţă surdă de întrecere. Stivele de material creşteau, se înşiruiau pe lângă ziduri, se încolăceau în jurul stâlpilor de stejar iar lucrătorii se încovoiau tot mai mult: mai prelungi la chip, mai slabi în bluzele largi pe umeri.

La motor fluieră „fără cinci". Transmisiunile din pivniţă amuţesc iar curelele încremenesc, galbene, pe roţile de oţel. Lucrătorii grăbesc spre dulapuri, să se scuture ori cad pe grămezile de lemne, cu fruntea în palme, istoviţi. Voicu rămăsese în picioare. Strigătul asurzitor al muncii îi rămăsese în urechi. Tremura pleoapele, ca un om deşteptat din somn. Praful cădea ca o pulbere de aur, se aşternea în straturi uşoare: pe oameni, pe materiale, pe mesele negre ale maşinelor. Un ucenic muiase degetul în gură şi se iscălea stângaci, pe o placă de oţel. Numele părea săpat în aramă. Ion Pleavă îşi scutură talaşul din păr; resfira mustaţa cu două degete şi sufla, cu buza de jos răsfrântă, să spulbere praful din perii albi.

— Cum merge maşina, tovarăşe? Bagă de seamă, maşina e ca o muiere: n-o stăpâneşti, ţi se urcă în cap.

Voicu lunecă palma pe frunte.

— Nu ştiu, n-am lucrat până acum. M-am uitat, am ascultat. Sunt ameţit, Ioane, buimac.

Pleavă surâde.

— Aşa e la început...

Voicu înalţă din umeri şi întinde braţele, în lături, le lasă să cadă – grele.

— Munca! munca asta sfântă, Ioane. Mă simt trup şi suflet cu stâlpii, cu maşinile, cu praful ce se aşterne. Ce s-alege din munca asta uriaşă, dacă voi n-aveţi acasă un

codru de pâine! pentru cine se ridică stivele de material, dacă voi...

Ochii lui Ion Pleavă se tulbură.

— De zece ani adun aici, în inimă și tac. N-am cui spune, nu te aude nimeni. Lasă, mai vorbim noi. Tu ai să mă-nțelegi, să... Hai să mâncăm acum, mai vorbim noi.

— Nu mergem acasă?

— Un ceas: când să te duci, când să mănânci, când să vii? Înghiți cu noduri. Rămânem aici. Uite colo, mai avem tovarăși. Nevasta ne-a făcut parte de fiertură.

Între scara atelierului de sculptură și zidul uscătoriei, e un adăpost minunat pentru cei ce rămân în fabrică în răstimpul de la prânz. Voicu recunoaște în mijlocul lor pe Năstase, de la motor (e plin de funingine și-i strălucesc ochii, albi și afundați) pe Sandu, hamalul de la uscătorie (are ițari oltenești, cu înfloriturі de șiret negru pe la buzunare) pe Nicoară din strungărie (bătrân voinic cu argintul bărbii resfirat pe umeri, cu privirea blândă și vorba cuminte) și pe câțiva ucenici cu cearcăne vineți în jurul ochilor. Pe un capăt de scândură sunt sparte două cepe; mămăliga a fost tăiată felii cu un capăt de sfoară. Muncitorii sunt flămânzi. Mâna se întinde, grabnic; gura se deschide, lacom. Năstase își șterge lacrimile: a dracului ceapă, nenișorule, cum ustură; ceru' mă-sii de bulgar... Ion Pleava a uitat lingura de lemn în oala cu fiertură. Umerii obrajilor se aprind, se fac de pământ. Lucra de zece ani în fabrică. Scormonea cenușa vremii și se urmărea cu gândul, săptămână cu săptămână.

Muncă, numai muncă. Împingea lemnul în mașină, i se umflau vinele în tâmplă iar praful îi căptușea pieptul. Acasă, îl aștepta mizeria. Amărăciunea se adunase în inimă, îi sterpezise sufletul. Nu avusese cui să se spovedească, nu-l

asculta nimeni. Fiecare era sătul de necazurile lui. Zece ani! Ce s-alesese de munca lui, de planurile pe care le făcuse în fiecare primăvară! Iernile, fără lemne; sărbătorile, fără bunuri pe masă; copilul, fără haină și degerat de frig, bolnav; Rada, numai sdrențe; el, numai zdrențe și încovrigat de muncă, supt. Mâine, la fel și peste un an și peste zece, poate – de nu s-o îndura moartea. Fabrica pornise de la un șopron cu două circulare. Acum, obosește ocolind-o. Crescuse, se întinsese. El bătuse pământul în loc, flămând, gol, istovit...

Voicu îl atinge pe umăr, sfielnic.

— Nu mănânci?

Ion Pleavă coboară ochii în pământ și lovește cu piciorul o scândură de brad, smucit.

— Dă-o dracului de mâncare!

Sandu a uitat dumicatul în gură. Se uită la Ion, lung.. Năstase clatină capul și bate cu pumnul în zid, în răstimpuri ori își face de lucru desfăcând pe genunchi, cu mâna tremurată, fășii roșcate de talaș. Necazurile lui se oglindesc, limpede, în ochii lui Ion Pleavă. Nicoară mușcă rar, cu economie. Dintr-un castravete acru; bea apă după fiecare înghițitură.

— Apa e bună, satură...

Pleavă ar vrea să râdă și se încruntă.

— Ne săturam cu apă! Frumos: muncești ca un câine și bei apă, să te saturi...

*

De trei zile, Nuielușă umblă hoinar. Doarme sub șoproane, prin grajduri, pe maidane. Nu se mai duce acasă. El e copil orfan; n-are casă, n-are pe nimeni. Rabdă, are să rabde până la iarnă. Într-o noapte cu viscol și troieni, are să plece în lume. Pe drum, să-l îngenunche gerul, să-l îngroape troienii. N-o să știe nimeni, n-o să plângă nimeni. Trei seri, cântecul argintiu n-a mai strâns copiii în barieră, cu pâine caldă și bani de pomană; trei seri, Simion Popa s-a bătut singur cu pumnii în cap.

După îndemnul lui Grigore Voicu, Nuielușă fusese în târg, să caute un stăpân. Se întorcea trist, strâns ca un melc sub haina cu mâneca răsfrântă. Vinete de frig, picioarele luptau anevoios cu noroiul. Ploaia, măruntă, îl pătrunsese la piele. Tremura; se bucura: ieri a murit un copil de friguri; am să mor și eu...

Ioana adunase, în poală, așchii de brad – din poarta unei fabrici. Fusta udă se lipise de pulpe, se întinsese pe pântec. Părul cădea, greu de ploaie, pe umerii plăpânzi. Vântul îi înnoda șuvițele. Nuielușă o ajunge din urmă: ești vânată de frig, țață Ioana!

Dureros, Ioana surâde. Își adună părul de pe frunte, îl dă peste cap – tremură mână în aer. Cuvântul se stinge pe buzele vinete: nu murim, nici norocul ăsta nu-l avem...

Roibu îi așteaptă în ușa grajdului. Grele de urdori, pleoapele calului clipesc blând, înțelegător.

În odăiță e cald.

Ioana simte dureri aspre în pântec. Se face ghem, în pat, sub pătură. Nuielușă cade, istovit, pe un scaun. Din haină, apa se scurge – în picuri mari, pe dușumele.

— Unde-ai fost?

— La târg, să intru slugă. Nu m-a primit nimeni... Nu te primește nimeni, slugă, când ești îmbrăcat în zdrențe! Am intrat într-o brutărie: car apă, nene; pâine, cu sacu'. A sărit o femeie cu gura: haimanaua asta o să fure, curge zdrențele după el... Și m-a dat afară.

Copilandrul luptă cu lacrimile:

— „Aseară, am fost la țața Tina, să mănânc. Când să plec, m-a bătut pe umăr și-a zis așa: pleacă-n lume, Nuielușă, să scapi de câine; ai să-ți găsești tu norocul! Am să plec în lume... Hai și matale în lume, țață Ioană! Nenea Ivan să nu te mai bată, și taica să nu mă mai bată. Să ne găsim norocul, și noi...

Ioana clipește rar, cu ochii în tavan. Îi tremură buzele:

— Eu îmi cunosc norocul, de mult!

Vântul împletește ramurile de salcie și le lovește în geam.

*

Ion Pleavă s-a spălat Se piaptănă, într-un ciob de oglindă – își răsucește mustața. Trăsăturile chipului, aspre: privirea blândă. Rada, nevastă-sa, mestecă mămăliga – în sală. Fusta prinsă în șold, pântecul la gură. Ochi de câine credincios, frumusețe veștedă. Copilul, desfigurat de bube dulci, sapă o groapă în mijlocul casei. Ion se-ncruntă: mă, pacoste...

Copilul râde idiot: groapă, tată...

Grigore Voicu a rămas cu ochii pe fereastră. Rada îl învață: nu e bine să faci groapă în casă; chemi moartea. Pe

masă, o sticlă cu rachiu. Ion e dornic să bea în sănătatea noului lucrător: început norocos, muncă spornică! Grigore Voicu, râde, cu pleoapele strânse. În vecini sau în el, a murit cineva. Râde, la căpătâiul mortului, cu ochii umezi.

Bucatele calde îi adună în jurul mesii. Ion Pleavă ridică paharul:

— Azi, a fost sărbătoare mare. Sărbătoare sfântă, neică. Stai să te pup. De-acum, ești frate cu noi. Auzi, Rado? Frate... Tragi cu mine-n jug. Tragem amândoi în jug și ni se umflă vinele în tâmple. Tragem, neică; și ăla o să tragă: copilul. Vai de capul lui... Neam blestemat, noi bluzele albastre, neam oropsit. Vezi tu, icoana? E de lemn... Lemnul n-are urechi! Așa am apucat, din bătrâni: să mă închin. Mă închin dar nu mai cred. Nu cred, că prea ne rugăm mult și tot cu jugul de gât am rămas. Rada să se închine. Are copii, o să albă... Noi avem un noroc (grijania mamii lui, că numai de lacrimi e flămând) și n-are cine să ni-l fure. În noi să credem, neică! Știi cum? Să te uiți în oglindă și să te închini la chipul ca răsare în luciul ei...

Rada îl trage de mânecă: se răcește mâncarea, omule! Ion se-ntunecă:

— „Mâncarea o găsesc și mâine și poimâine, tot atât de amară – tot cu lacrimi răscumpărată. Adevărul se arată odată, la un veac și ăsta-i cuvântul lui: icoana e de lemn; lemnul nu aude, nu vede... Poți să te dai cu capul de el, mult și bine!

Mămăliga a prins coaje.

— Avem și noi, un suflet! Îl călcăm în picioare, printre mașini, îl înecăm în praf. Nu-i ascultă nimeni jelania; lacrima nu i-o-nțelege nimeni... O lacrimă și un suflet avem! Nimeni nu are drept să-și bată joc de ele! Toată averea noastră, tot

norocul... Arunc icoana în foc și mă iau cu Dumnezeu de piept pentru lacrima și sufletul meu!

Rada a rămas cu lingura în mână. Grigore Voicu se cutremură. Ion clatină capul, îndurerat:

— Suntem păcătoși! Avem un păcat mare: uităm. Lacrima nouă șterge urma lacrimei vechi... Nu trebuie s-o șteargă! Să se adune, lacrimă lângă lacrimă, ca o apă a durerii. Într-o noapte, să rupă zăgazurile, – să se reverse... Asta e, vină mare: uităm! Multe îndurăm și nu învățăm nimic din ce îndurăm. Boi, plecați în jug: hăis! cea! – din neam în neam. Amară moștenire vă lăsăm, tinerilor...

Masa e tristă. Mesenii par întorși de la înmormântare. Peștele, părpălit pe foc și înecat în saramură, e iască; mămăliga amară. Lori își îngroapă fruntea în palme: nu mai mi-e foame. Sfielnică, Rada strânge lingurile de lemn. Un gând, sfredelitor, tremură în ochii lui Grigore Voicu. Strânge pumnul și-l lasă să cadă pe masă, de plumb. Pumnul desparte două drumuri: unul rămâne în umbra trecutului, cu morții și nădejdile adormite la căpătâiul lor; altul se deschide pe vârfuri sterpe de stâncă, prin văi prăpăstioase, pe coame îngropate în mărăciniș – spre o culme scăldată în apele albastre ale cerului.

Câinii latră în bătătură. Se aud pași: la poartă, în tindă. Rada sare la ușă. Doi lucrători trec pragul. Cu ei, un val de răcoare – înviorător.

— Seară bună, tovarăși.

— Seară bună.

Li se face loc, pe pat. Anghel Mihai are tâmplele ninse; e ciupit de vărsat. Mustața rară, umerii puternici. Vorbește limpede, rar. Feciorul lui, Apostol, tușește sec. Scuipă, când vorbește își se strâmbă, pare că-și smulge cuvântul din

inimă. Ochii mari, tulburi, umerii obrajilor, de var. Bluza, largă, face cute adânci pe umerii slabi.

Ion Pleavă răsucește o țigară: ce se mai aude?

Apostol geme: toate bune...

Anghel clatină capul: toate rele!

Tabacherea de lemn trece din mână în mână. Rada strânge mămăliga într-o strachină, o împarte – pentru câini. Bătrânul se miră. Ridică sprâncenele, rămâne cu foița prinsă între degete.

— N-o arunca dulăilor, vecină. O s-o căutăm, ca mâine! Zile grele...

Povestea e tristă: lui Vasile Stâncă i-a murit un copil de bubă neagră. Niță Stan s-a-ntors, din mobilizare, cu boală rea. Îi mor pruncii de foame. În fiecare zi, înmormântare. Oftica se-ncuibă în colibe. Mor copii, se duce tineretul, Bătrânii se istovesc, pentru an ban de nimic – în muncă trudnică. Mahalaua e spital fără soare, e cimitir fără cruce pe morminte. Vine iarna! Niciun lemn... Brutarii au tras obloanele. Cuptoarele reci. Moara macină porumb încins...

Grigore Voicu ridică fruntea: războiul!

Apostol geme: după front m-am ales cu un năduf în coșul pieptului...

Anghel se clatină cu fruntea prinsă în palme, amare vremi!

Ion Pleavă se uită, cu nădejde, în ochii lui Grigore Voicu: au să se-ndulcească ele!

Stăruitor, copilul adâncește groapa din ungherul odăii...

O femeie năvălește în casă. Ochii tulburi, părul despletit

— Vecină Radă, o lumânare!

Rada înțelege, se repede la dulap. Femeia își adună lacrimile în colțul șorțului: ce să mă fac, ce să mă fac? Copilașu' meu, bucuria mea!

S-a făcut frig în casă. Frig și liniște.

— Na, vecină. Cu lacrimile în ochi mi-o iei, cu bucuria în suflet să mi-o aduci!

— Te-audă Maica-Domnului!

Femeia calcă grabnic, în tindă; se topește în întuneric.

Lucrătorii se privesc, lung, Rada a rămas, în sală, cu mâna pe ușa dulapului. Apostol tușește, se-ncovoaie ca o doagă de butoi – și scuipă. Ion Pleavă vrea să îngâne ceva. Mișcă buzele. Își poartă palma pe frunte (să-și adune gândurile) scutură capul, (să le gonească) – rămâne cu bărbia în piept. Rada închide ochii: să-ra-ca...

Bătrânul răsucește altă țigară.

— Venirăm, frate Ioane, să ne spovedim. Necazurile ne-au ajuns la umăr. Până-n iarnă, ne trec peste creștet. Nu mai merge! Ori punem piciorul în prag, ori să ne săpăm groapa – să strigăm ca-n ziua de apoi: ieșiți voi morților, să intrăm noi, vii. Lăsăm calea bisericii. Până să-și ridice Dumnezeu sprâncenele, să ne vadă cum ne zbatem – ne omoară sfinții pământului. S-apucăm o cale dreaptă.

Ion Pleavă lovește cu pumnul în masă; una singură e calea asta dreaptă! Apostol își sugrumă tușea pe buze: una e!

— Și eu, Ioane, tot așa zic: una singură. Pe ea să mergem. Nu pentru noi – pentru copiii noștrii... Mă sfătuii cu Sandu Târlă, de la turnătorie, cu Mitroi de la Durrer; venii și la tine. Să ne adunăm, într-o seară, sa ne spunem păsurile, și – să facem la un fel.

Ion primește îndemnul, bucuros. Anghel își netezește pălăria, gata de drum:

— Atunci, vineri seara, la Cerc.

— Vineri.

Copilul a adormit cu fruntea în țărână.

2

A plouat toată noaptea, mărunt.

Drumurile desfundate. Din mocirla grădinei de zarzavaturi, apa își face drum, se scurge – peste pragurile putrede – în colibe. Rada a avut grijă să se scoale din zori, să pună fiertura la foc. Ion Pleavă și Grigore Voicu au să rămână în fabrică, – la prânz.

Mai au tovarăși. Mirică, de la motor, sparge o ceapă în palme. Mămăliga e tăiată în felii galbene. Sandu Zamfir își minte foamea cu un codru de pâine. Gavrilă Berbec mușcă rar, cu economie, dintr-un castravete acru. Bea apă, după fiecare înghițitură; își șterge mustățile albe cu mâneca sumanului.

— Apa e sfântă, satură.

Ion Pleavă a uitat lingura în oala de pământ.

— Rodul muncii noastre: un castravete acru, o ceapă degerată.

Bătrânul se închină, evlavios.

— Nu mâniați pe Dumnezeu! Ferească-ne, de mai rău... Așa suntem: nemulțumiți. Pe vremea mea, nepoate, cu 2 frangi pe zi țineai casă cu trei copii. Un ficat prăjit, mare

de nu-l puteai mânca singur: 5 parale; pâinea, albă și dulce ca un obraz de fată mare: 15 bani. Când plecai, în târg, cu un frang - nu mai pridideai s-aduci cumpărăturile... Umpleai casa... Nu eram mulțumiți! Și veni războiul...

Sandu Zamfir tresare, duce mâna la umăr; geme:

— Oof, mă seacă la inimă!

— Da ce-i?

— Baionetă, nene, baionetă cu două tăișuri. Acolo înăuntru, cum au umblat doftorii, că mă doare și acum.

Gavrilă Berbec oftează. Cuvântul se face aspru; ochii își ascund luminile. Mâna tremură, șovăie.

— Să zici bogdaproste! Sunt alții, mai rău. Iacă, eu: avui un fecior (ce fecior!) și acum nu-l mai am... Am o nădejde și tare mi-e teamă că nădejdea-i minciună!... Am fost la Iași, pe jos. Uitasem șirul zilelor, rătăcisem drumurile - dar tot am ajuns! Acolo, la regiment, un ofițer. L-am întrebat. A căutat în niște liste, a răsucit o țigară. Se uita la mine și trăgea din țigară - mototolea un petic de hârtie în mână: e prizonier, moșule; adică prins - în Ghermania. Are să vie! Și m-am întors acasă, am așteptat. Am așteptat și n-a venit. Iar am plecat la Iași. Acolo, la regiment, alt ofițer. Îl întreb: feciorul meu Ion Berbec... S-a-ncruntat: stai afară, puți a rânced! Cojocul, îmi putea cojocul a rânced... Aștept și-acum - aștept. Numai, de nu m-ar fi mințit ofițerul dintâi. I s-o fi făcut milă de și-a zis așa, într-o doară: e prins. Și el o fi țărână...

Bătrânul se uită în ochii lor, cercetător. E rugă în privirea lui, și teamă.

— Voi... nu mințiți!

Grigore Voicu minte:

— Vine! Are să vie! E pe drum...

— De-atunci, pe drum?

— Țară departe, Germania. Vine omul cu trenul, cu piciorul, cu vaporul.

Privirea lui Gavrilă Berbec se însenină. Surâde, cu ochii cuminți; gândul zboară, sprinten, în calea feciorului, pe cărările depărtării, pe valurile apelor.

— ...Și cum vă spusei: veni războiul. Molimă, moarte, scumpete. Semne dumnezeiești. Să ne închinăm, să ne mântuim.

De jar, ochii lui Ion Pleavă se înfig în cenușa cerului: Dumnezeu!

Gavrilă își strânge, merindele în ștergar, înnoadă colțurile cu înfloriturі de bumbac.

— Hei, alte vremuri și, cu ele, voi: alți oameni. Noi, Ioane rămânem așa cum am apucat: cu umerii grei de necazuri, cu icoana în suflet.

— De lemn, icoana...

— De lemn sfânt, Ioanei

— Sfânt ori nesfânt, lemnul nu aude!

— Aude Dumnezeu. Vedeți voi, colo-n zare: nor alb, ca o strană din sfânta biserică. În strană, șade sfântul - cu urechea lipită de poarta cerului. Ascultă, ne ascultă. Râde, Ioane, de noi - și ne iartă...

Mirică scuipă, spre strana cerului, o batjocură. Sandu Zamfir vrea să râdă. Se face alb, tremură. Se ghemuiește în talaș: ești nebun, Mirică - se închină:... și ne iartă nouă greșelile noastre? Grigore Voicu vorbește rar, cu fruntea lipită de geam:

— Dumnezeu din strana albă e prea bătrân și nu ne mai aude. Multe lacrimi ajung până la el. Le-nșiră pe un fir de argint, mătănii albe și cum le-nșiră așa le pierde

rostul. S-au strâns lacrimile pământului în preajma tronului ceresc, au și se strângă – apă clocotitoare. Cu cât va crește apa va muri Dumnezeu. Acolo în strana albă și în sufletele noastre. Moare, moș Gavrilă, m-o-a-r-e! Are să-nvie în noi, ca mâine: puternic, să rupă toate lanțurile; blând, că va fi legănat la sânul durerii.

În fața sălii de mașini, între magazia de scânduri și ghereta portarului, casa domnului Laovar – fabricantul. Înaltă, cu scări de marmură și ferestre mari cu perdele de mătase. Ion Pleavă se apropie de Gavrilă Berbec, îl prinde de umeri:

— Ia uite, casa domnului Laovar. Nu ți se pare că tremură, că se clatină?

— Nu.

— Ba da! Fă ochii mari. Se clatină, moșule. Jos, sub temelii e strivit unul d-ai noștrii. Uneori, mortul își scutură somnul greu din pleoape, – se mișcă. Într-o zi, – auzi, moș Gavrilă? – mortul are să se scoale în patru labe iar zidurile înfipte pe grumajii lui au să tremure, să se frângă, să se prăbușească... Are să cadă casa, are să cadă șan-dra-ma-ua! Și n-are să plângă nimeni...

Mirică tremură, cu ochii fulgerați de o lumină stranie.

În mijlocul câtorva tovarăși de seama lui, un ucenic citește într-o carte cu scoarțe galbene: „Nebunească, rușinoasă și dezgustătoare e toată această viață în care munca de rob și peste puterile unora, se pierde fără urmă, pentru că toți ceilalți să se poată sătura cu pâine și cu toate darurile minții".

Sandu Zamfir a adormit în talaș.

...În vinele domnului Laur Laovar, fabricantul, curge sânge boieresc. Familia sa – cu rădăcini înfipte adânc în istoria neamului românesc – a cunoscut splendoarea curților domnești și mila voievozilor vremelnici. Un Laovar o fost trimis la Poartă, cu aur mult și daruri prețioase – să sature setea de avere a Pașilor și să cadă în genunchi pentru iertarea Domnului. Hrisoave păstrate cu evlavie, de cei bătrâni; nimicuri pentru domnul Laur. Crescut trândav în palatul cu lei de piatră la scară și grilaj cu flori de bronz, el caută, zadarnic – în sfaturile bătrânilor, în petrecerile viforoase, un luminiș odihnitor gândurilor – lămuritor acelorași întrebări rostite cu buzele amare de plictiseală. Otrava desfrâului (în faptă și gând) moștenită din strămoș în strămoș, se scursese deplin în inima ultimei odrasle a neamului Laovar. Palid, neurastenizat de zădărnicia clipelor din zilele fără muncă, din nopțile de insomnie istovitoare, domnul Laur își dăruia vise alinătoare, în somn și aspre dureri de cap, la deșteptare: opium – singurul liman al atâtor domnișori cu sânge albastru în vine...

Averea moștenită era povară pe umerii slabi. Nu-și aducea aminte câte moșii are, pe unde sunt risipite. Arendașii, oameni cuminți, făceau avere. „Milostivul stăpân" îi displăcea prea mult ca să-și întârzie privirea pe filele ceasloavelor cu scoarțe murdare.

O singură dată a fost, domnul Laovar, energic. Într-o seară, în Elveția, prins de furtună pe cărările Alpilor, a căutat adăpost la un han înfipt pe o costișă. În sala de mâncare, la o masă doi ciobani – amețiți de băutură. Unul din ei se lăuda, mândru, că Hans al lui e fabricant în România. Nobil, sângele domnului Laur s-a aprins: un fecior de cioban, fabricant în țara românească – boier!

Hangiul, în schimbul unui dar princiar, i-a dat toate lămuririle.

Întors în țară, primul gând a fost să arunce „stârpitura de elvețian" de pe sofaua belșugului de la noi. Hans era în cumpănă. Comenzile slabe, plățile mari, războiul în prag.

Domnul Laur a fost darnic. Hans, mulțumit...

Noul stăpân a lăsat fabrica în seama unui om de încredere: Radu Șarpe, inimă de slugă fățarnică și gheară flămândă. Cârciumar, la țară; negustor de lemne, în răspântia unor drumuri de târg; codoș, pe malul gârlii (acolo unde stau dughenele să se dărâme sub greutatea bolovanilor aruncați pe tablele acoperișului, să nu le ia vântul) și slugă de rând la conacul bătrânului Laovar, director Șarpe luase – ca o insectă – culoarea și forma ramului de care se prindea. Săpase galerii, ca o cârtiță, pe sub pământ. Aflase multe taine, multe păcătoșenii ce nasc și mor între zidurile unui palat cu lei de piatră la scara de marmură albă. Într-o zi s-a simțit puternic și a ridicat capul. Stăpânul a râs disprețuitor: do-bi-to-cu-le! și l-a făcut director de fabrică. Câteva săptămâni, în birouri, furtună. Registrele, arse, cereau muncă și pricepere. Lucrătorii, aruncați pe drumuri; cereau leafă. Șarpe avea un catastiv verde, pentru socoteli.

Fabrica pierdea. Muncitorii se încovoiau goi și flămânzi Radu Sarpe strângea, ban peste ban: avere. Domnul Laur plătea datoriile. Între birou și fabrică: prăpastie.

Îngândurat, Aristide a lăsat jurnalul pe masă și răsucește o țigară: ochii roșii de neodihnă iar mâna tremură, se mișcă istovit. Figura lui palidă nu are nimic din frumusețea haimanalelor din barieră: părul negru și mătăsos nu stă bine pe frunte; sprâncenele subțiri, arcuite

armonic deasupra ochilor mari și blânzi, nu ascund priviri viclene iar gura are buzele prea subțiri ca să dea înjurăturii coloritul aprins al mâniei; albul pielii ar contrasta strigător cu roșul unei garoafe prinse după ureche...

La fereastră, în picioare, Ioana coase un nasture la o haină. Fumul de tutun urcă spre tavanul scund, în rotogoale, se adună și plutește plumburiu în raza de lumină pe care o răsfrânge geamul cârpit cu două fâșii de hârtie decolorată. Aristide se leagănă pe scaun, îngânând o frântură de cântec:

Te lasă, te lasă
Salcie pletoasă,
Să te bată vântul –
Să atingi pământul,
Să-mi umbrești mormântul...

Ioana scapă acul din mână...

— Iar cântec de moarte, Aristide?

— Și inima mea e cântec de moarte, soră...

El înclină capul pe spătarul scaunului și privește absent în tavanul cu tencuiala crăpată, gata să cadă. Ioana se apropie, bună:

— De ce nu te culci? N-ai dormit toată noaptea.

— Bine soră, am să mă culc. Coase haina și...

— Te duci undeva?

— Da. Adică nu, să vedem. Nici tu n-ai dormit, soră!

— Nici...

Aristide clatină capul și aspiră adânc, cu obidă: soră! soră...

În inma lui nu curge sângele barierei. Nici Ioana nu știe c-a fost găsit pe maidan, în plapumă de mătase și

scutec alb. Au crescut alături: copilărie fără soare. Dormeau cuprinşi în braţe, flămânzi, în fânul din grajd ori îndurau loviturile lui Ivan, care pleca în fiecare noapte în tovărăşia unei haimanale, şi se întorcea în zori, singur, cu paşi de răufăcător. Munca le-a frânt trupul fraged de timpuriu: în ogradă, în grajd. Lumea lor era hotărnicită de plopul de la poartă iar în fund de cuptoarele cărămidăriilor vechi, de unde culegeau, primăvara, flori de muşeţel. Niculina, întâia nevastă a lui Iordan Luntre, le trimitea pe furiş pâine caldă. O împărţeau frăţeşte; mâncau ascunşi în ierburile din spatele grajdului. Ioana împreuna palmele sub bărbie şi se minuna ou ochi mari şi umezi: Doamne ce bună-i pâinea caldă...

Clipele acestea sunt singurele luminişuri ale copilăriei lor.

Teama de pumnul lui Ivan şi mizeria îndurată au lăsat urme adânci. La 15 ani, Ioana era plăpândă şi tuşea în sec, aşa cum tuşesc acum toate codanele din mahala iar ochii i-au rămas umezi, mari şi umezi - chiar atunci când încearcă să-şi mintă necazurile cu un surâs. Aristide fugea de oameni, era şovăielnic.

Într-o noapte, Ivan l-a pironit cu ochii: mergi cu mine! Tremura: merg... şi s-a dus. Călca în urma bătrânului, ca o umbră. Întunericul curgea nămol prin barieră. La magaziile gării şi pe liniile de manevră, linişte. Ei se strecurau prin şanţuri, ocolind petele rotunde de lumină ale becurilor electrice, au făcut popas în apropierea unui vagon de marfă însemnat cu cruce de tibişir alb pe uşa prinsă în sfori cu plumbi la capete. Ivan se ridicase într-un genunchi.

— Aristide!

— Ce?

— Sst! mai încet, câine!

Copilul se făcuse mic în iarbă.

— Taică... mi-e frică!

— Gura! Printre vagoane, în patru labe. Dacă miroşi urma unui pândar, fluieră...

Aristide s-a supus, tremurând. Înţelesese... Îşi tăiase palma într-un ciob de sticlă, i-alunecau genunchii în noroi. Auzea, în urmă lovituri de daltă...

În altă noapte, iar: mergi cu mine! Merg... - şi s-a dus: o lună, un an. Cuvântul Ioanei era amar ca o coaje de nucă verde: noi mâncăm pâine de furat...

Aristide îşi da seama că e târât spre prăpastie, dar n-avea putere să se împotrivească. În mijlocul haimanalelor de la cârciumă (Ivan îl lua cu sila) se simţea străin. Era fum şi duhoare de rachiu. Buzele i se uscau, limba se lipea de cerul gurii, iască. Tovarăşii îl îndemnau: bea! făceau glume aspre. El întindea mâna spre pahar, şovăielnic, îl apropia de gură şi privea în jurul lui sfielnic - îl da peste cap, însetat. Rachiul îi ameţea gândurile. Spre ziuă, haimanalele dormeau cu spumă la gură şi unghiile înfipte în pământul sătul de risipa vinului, pe sub mese. El pleca pe stradă, împleticindu-se şi umbla hoinar, cu părul fluturat de vântul răcoros al răsăritului şi pieptul gol. Îi era scârbă de el şi scutura capul să se dezmeticească ori se aşeza pe marginea şanţului şi îngropa palmele în iarba udă, le culca pe frunte şi apăsa, să se învioreze. Sub înrâurirea rachiului i se părea că aude în adâncul inimei o chemare surdă dintr-o lume de demult. N-o cunoscuse, dar se simţea legat de ea prin amintirile vagi. Înclina capul pe umăr şi vedea, cu ochi închişi, o casă bogată, cu scări de marmură răsfrântă în oglinzi şi saloane cu lucruri scumpe, strălucitoare. Lui i se părea că urcă pe scări, că se plimbă prin saloane ori se pierde

în mijlocul unei adunări vesele. Dar, nu putea desprinde niciun contur precis, nicio figură, niciun amănunt. Toate rămâneau înecate în umbră. Bănuia că-l așteaptă acolo o inimă iubitoare, o privire caldă și sărea în picioare, umbla din uliță în uliță, să caute casa cu scări de marmură...

Seara, se strecura cu pași de umbră, prin barieră și urca scările, proptindu-se cu mâna de ziduri. Îngropa capul în poala Ioanei și plângea.

— Nu știu ce-i cu mine, soră.

Într-o noapte (Ivan despicase țeasta unui paznic, cu dalta) Aristide a simțit că se naște în el un om nou. Se lipise de gard, și privea, cu ochii albi, trupul căzut în praf, în lumina bolnavă a unui bec fumuriu; nu mai avea putere să-și dezlipească piciorul din iarbă și bâlbâia, tremurând: săracul Ivan l-a smucit de mână, l-a prins de piept și l-a zguduit: gura, te fac fărâme, sa nu cumva... Omul nou îl pălmuia cu învinuirile: ai furat, ai ucișI Căuta un sprijin în el, în lacrimile Ioanei. Toate cădeau, se risipeau. Pentru prima oară și-a privit mâna, lung. I se părea că-i plină de sânge și-o apropia de ochi, o întreba pe Ioana: soră, mâna mea e plină de sânge? O ascundea la spate, cu scârbă. După nopțile petrecute alături de haimanale, în cârciuma, asculta din nou chemare surdă ce i se înfiripa în adâncul inimei. Vedea casa bogată și i se părea că urcă scările de marmură; dar, alături de el urca acum și paznicul cu dalta înfiptă în țeastă, așa cum murise. Prin saloane, în locul mulțimii vesele, erau numai paznici cu țestele despicate. Mișcau capul, ca niște păpuși automate, în ritm: u-ci-gaș, u-ci-gaș...

Fugea acasă, peste maidane, se ascundea.

— Închide ușa, soră. Și geamurile, soră. Astupă crăpăturile cu cârpă, să nu mai aud; fă întuneric, să nu mai văd...

În ceasuri de liniște, îl muncea gândul să se dea prins și să mărturisească judecătorilor, cinstit. Au să se înduioșeze: îl iartă sau îi fac parte de o osândă ușoară, pe care s-o ispășească fără murmur. Osânda l-ar scăpa de vedenii. După liberare să plece în lume să-și caute aiurea norocul. Se bucura și credea cu toată inima în visul cel înfiripa: o viață nouă, cu muncă rodnică și odihnă liniștitoare. Închidea ochii și se vedea, cu bluza albastră pe umeri: lucrător, într-o fabrică ori hamal, într-un port cu bărci legănate de valuri printre vapoarele cu marinari voinici pe bordurile cu bănci albe. Icoanele se înfiripau și se topeau în umbră, bucuria era vremelnică. Aristide își aducea aminte: a furat alături de Ivan, a fost părtaș la crimă. N-a ucis el, dar a tăinuit. Vină mare: furtul, tăinuirea! Munca silnică, mort de viu în ocnă. La ce bună viața, acolo în ocnă! Ce se alege atunci, de tinerețea lui, de nevinovăția și dorul lui da îndreptare? Mai ales de nevinovăția lui...

Judecătorii sunt oameni luminați. Are să le spună, să plângă și să le spună, fără ocol: cum l-a silit Ivan să fure, cum îl robea cu ochii. Lacrimile să-ntărească spovedania. Judecătorii au inimă, îl vor crede. Vinovatul să primească osânda! Se rezema de gard, de ziduri – să nu cadă.

— Taica! să-l bag pe taica în ocnă, ca să scap eu...

Se furișa în podul grajdului, se îngropa în fân.

Într-un amurg de duminică, Aristide întâlnise o umbră de om: Duminca. Era desfigurat de vânătăi și răni cu sângele închegat și mergea proptindu-se de uluci, de copaci. La fiecare pas se frângea de mijloc, gemând și strângea coatele de pântec. În fața cârciumii n-a mai avut putere să se țină în picioare. Întinsese mâna: Apă! se ghemuise în praf, scuturat de friguri. Tina i-a înviorat buzele cu câteva

picături de rachiu. Aristide i-a dat spre tâmplă părul de pe frunte: ce-i cu tine, Duminca? Basarabeanul tremura: câinii, Aristide – „mai rău ca câinii"... Lumea se adunase în jurul lor, copiii se strecurau printre bătrâne și rămâneau cu ochii la Duminca, albi. Tina întrebase: cine? dar schingiuitul a uitat să răspundă. Scutura capul, să gonească vedeniile și tresărea în răstimpuri, mișca buzele. Un picior se îngropase în țărână, căuta sprijin. Duminca nu mai avea putere să-și adune amintirile și să le rânduiască. Aristide muiase o basma în apă și-i uda fruntea, tâmplele. Spovedania a fost șoptită rar, stins, cu tremurări agonice de pleoape...

— „...în urmă, au legat o femeie cu capul în jos și picioarele desfăcute. O loveau cu vinele de bou: peste pulpe, între pulpe – acolo... Sărea sângele în tavan dar femeia nu se zbătea, nu urla de durere. Poate, nu mai avea putere să urle. Îngâna: tatăl nostru carele ești în ceruri... – îi curgea sânge din nas, pe podele: pic-pic-pic... Sângele femeii care nu mai avea putere să urle! Și îngâna stins: tatăl nostru carele ești în ceruri... Unde-o fi fost Dumnezeu de n-a auzit-o?

Mulțimea tălăzuia, înfiorata.

În bărbia Tinei strălucea o lacrimă.

— Unde, Duminica?

Basarabeanul ridicase pumnul. L-a desfăcut și-a rămas cu palma în aer. Capul îi căzuse pe spate, greu: acolo, în beciurile poliției!

Bărbații au scrâșnit: dumnezeii mamii lor de câini! Femeile înălțau ochii spre cer, se închinau: nu i-ar mai ajunge sfânta luni de mâine! Aristide încremenise: la poliție se bate! și umbla cu ochii din om în om: și pe el au să-l bată acolo, în beciuri, dacă s-o da prins... – căuta un sprijin în

privirea umedă a Tinei, în cuvântul Ioanei, în frământarea surdă a mulțimii. Duminca se făcuse de ceară.

— ...și m-au luat pe mine.. Cu pumnii: în fălci, în nas; cu picioarele: în pântec, în șale, în gură. Spune! Ce să spui? Ce-ai făcut! Îmi scuipam dinții și mă trecuse udul, mi se-mpleticea limba: n-am făcut nimic... M-au legat de o scândură, mă loveau cu vâna de bou: spune! Mi se părea că am un guzgan în țeastă. Cu fiecare lovitură, guzganul sărea, se lovea de pereții capului și zgâria – să iasă. Mă podidise sângele: pe nas, pe gură. Nu mai vedeam. Făceam ochii mari și nu mai vedeam. Râcâiam podeaua cu unghiile și mă rugam: tatăl nostru carele ești în ceruri.... – și nu mai știu. A doua zi, m-au bătut la tălpi și iar m-am rugat: tatăl nostru carele ești în ceruri. Câinele! unde-o fi fost de nu m-a auzit...

Basarabeanul își sfâșiase cămașa, cu unghiile: la piept, în spate, la coaste. Dintre fâșii răsărea trupul vânăt, plin de bășici albe, de răni cu marginile sângerânde încă, de vânătăi împletite în lung și lat, într-un desen care ceruse multă măiestrie și migală.

— Uitați-vă, fraților, vedeți-mă fraților!

Femeile își acopereau ochii. Bărbații priveau în pământ, muți. Degetele se strângeau, cu vinele umflate: pumn greu și plin de mânie, să dărâme o casă cu o lovitură; se desfăceau, albe, fără putere, ca rupte din încheieturi. Nicio lacrimă. Numai pumnul care se încleștа, cu mișcări istovite sau pline de mânie. Durerea fusese prea mult a lui Duminca. Bariera, însă, avea în față un trup călcat în picioare, batjocorit. Trupul barierei fusese călcat în picioare. Batjocura asta o durea; ea făcea din fiecare pumn o amenințare, din fiecare privire un fulger.

Visul lui Aristide se năruise. Nu se mai predă. Până la judecătorii care au sau nu inimă, va trece prin beciuri, să îndure loviturile. Nu, mai bine... – și i se-ncleștau fălcile, gândul rămânea spânzurat în întuneric.

Iordan Luntre a întrebat, cu ochii la Aristide, viclean.

— Și de ce te-au bătut, Duminca?

Mulțimea a fremătat iar, a strâns rândurile. Schingiuitul a ridicat fruntea, palid, iar Ioanei i s-a părut, o clipă, că basarabeanul privește spre ea, cu dojană. Bănuia răspunsul. Înclinase capul pe umărul Tinei. Gura știrbă, cu buzele umflate și gingiile pline de răni și sânge închegat, a bâlbâit sec:

— S-au spart niște vagoane, în gară. Un pândar mort, și... mă bănuiau pe mine.

Aristide s-a smucit doi pași înapoi și-a dus mâna la inimă, rămăsese cu genunchii îndoiți: frățioare Duminca, frățiorul meu bun!

Femeile plângeau și nu știau de ce plâng. Ioana își prinsese limba între dinți, să nu strige. Ivan Pascu se întorcea de la Ciurel, pe două cărări.

O săptămână, Aristide a zăcut de friguri în podul grajdului. Se lovea cu pumnii în cap: frățioare Duminca! Îngrijirile Ioanei au alungat frigurile. Vedeniile rămăseseră, să-l chinuiască și să-i aducă aminte că drumul spre visul ce și-l făurise trecea prin beciul schingiuirilor. Seara rămânea cu ochii în tavan. Într-o grindă era un piron mare, ruginit. Aristide vorbea singur: ține minte, în grajd, pironul. Se tulbura. Împletea fire umede de trifoi și simțea cum: se răcește sudoarea pe frunte...

În plopul de la poartă ori sub streașină, ciripeau vrăbiile guralive ca niște mahalagioaice, sprintene. Aristide

clipea repede: păsărelelor dragi... Abia acum își da el seama că viața are o mulțime de farmece, mici dar scumpe pentru ochiul învățat să vadă. Se oprea la toate nimicurile. Un fir de iarbă: cu rostul lui a răsărit din pământ! un strop de noroi: soarele îi soarbe apa și-l face praf, să-l adune copiii în poală sau să se scalde vrăbiile în el! un fâlfâit de aripă: cine știe, o chemare sau o prevestire... Fiecare ascundea o taină și mai presus de taină: viața! viața de care el era nevoit să se rupă cu atâta ușurință. Ivan îl prindea de umeri îl scutura:

— Nu mai plânge ca o mireasă rămasă de rușine. Ține minte: la noapte mergi cu mine.

El se făcea mic la picioarele lui: merg... – și rămânea cu ochii la pironul din grindă. În fiecare dimineață strângea pumnul: da! diseară... Seara, însă, ciripeau vrăbiile sprintene, fremătau sălciile, s-auzeau cântece iar el uita știreangul, cu ochiul făcut, în fân: păsărele dragi, păsărelelor...

Lacrimile lăsau dâră albă.

...Aristide își poartă ochii pe jurnal, în neștire. În răstimpuri, îl fură gândurile și rămâne cu brațele cruce pe masă. Chipul i se face prelung, mâna tremură. Tresare și privește în jurul lui, cu sfială, ori își îngroapă degetele în păr și se leagănă, cu coatele pe genunchi.

Ioana a uitat acul înfipt în cusătură.

— Citește tare, să știu și eu ce se mai petrece prin lume.

Aristide ar vrea să surâdă.

— Fleacuri, Ioană, nimicuri: furturi de milioane, sinucideri...

— Cum adică: si-nu-ci-deri?

Cuvântul se face aspru ori surd, ca un tic-tac de ceasornic înecat în apă, grabnic ori îngânat în răstimpuri.

— Așa: i s-a urât unuia cu viața și se aruncă înaintea trenului ori își scuipă un glonț în cerul gurii. Cade jos, în drum ori rămâne zdrumicat pe traverse. Se adună lumea, vine comisarul... și nu s-atinge nimeni de mort, că așa e porunca. Pe urmă, vine procurorul și unul de la jurnal; ăsta întreabă lumea: cum îl cheamă pe... A! da: pe sinucigaș, câți ani are și... atât. Cineva aprinde o lumânare, câinii ling sângele de pe traverse... – și se face noapte. A doua zi, citești în jurnal: tragica sinucidere ori... fioroasa sinucidere din strada cutare. Vezi tu: cine se omoară, face sinucidere...

Ioana se închină:

— Păcat mare, Aristide!

— Ce?

— Să faci, cum ai zis tu: si-nu-ci-dere...

Aristide surâde amar și se plimbă prin casă, printre scaune.

— Păcat, soră, să furi...

Gândul se încheagă și prinde glas lăuntric, se frământă.

— Asta-i fărâma noastră de noroc: suntem liberi, oricând, să ne scuipăm un glonț în cerul gurii, sau...

Ioana privește în podele. Lacrimile lui îi picură în golul inimei, ca niște stropi de ceară fierbinte. Ea le îndură arsura și le binecuvântă. Nu bănuie, însă, gândul ce clocotește ca o apă plină de miasme. Îndură alături de el. N-au să mai îndure. Tina a învățat-o să ducă lumânări la biserică, să se roage. Crede în mila cerului, în puterea icoanelor. Dumnezeu o să se-ndure, să-i scape. Numai el știe cum. Face o minune și-i scapă.

Aristide rupe fâșii din jurnal, le face bucățele.

— Acum, stau lângă tine și mi-e bine, soră – bine, ca într-un leagăn. Mâine, cine știe: la ocnă ori în praful

drumului, ciuruit de gloanțele pândarilor. Totuna mi-i! Cui să mă plâng, să cer un sprijin? Tot pământul ăsta e plin de beciuri și închisori. Vezi? Cine e ca mine nu face păcat, dacă...

Cuvântul se stinge. Palma tremură în aer, se lipește de gât cu o mișcare smucită și se face laț. Ochii se tulbură, privirile rătăcesc prin casă, speriate.

Ioana s-a înțepat cu acul în mână, adânc și n-o doare; curge sânge cald pe cusătură și nu-l vede...

*

Steagul morții, alb, a fost înfipt în poarta invalidului Tudor Chiricuță.

Sanda, fata mică și cuminte, doarme pe o masă îmbrăcată în pânză. O basma cu bani de aramă înnodați în cele patru colțuri, să aibă cu ce plăti vămile văzduhului. Arde o lumânare de ceară și se topește repede. Așa s-a topit și Sanda: ca lumânarea de ceară.

Cineva a legat un ștergar peste ochiul de oglindă.

Ioana trece pragul, se închină. Aduce flori, pentru moartă și mângâieri, pentru mamă. Vin femei în doliu: ochii seci de lacrimi, tâmplele albe. Pe o tablă ruginită, în jar, ard două boabe de tămâie, două inimi aruncate în flacăra aceluiași rug. Chiricuță se leagănă în cârje, ca o salcie. Plânsul se adună în coșul pieptului, îl sugrumă – se risipește spre inimă, junghiul. Nu mai are putere să-și plângă lacrimal și sfâșie cămașa cu unghiile, lasă dâre de sânge cald între zdrențe.

Vine preotul.

Grigore Voicu a fugit afară, cu ochii împăienjeniți. Ioana măsoară curtea cu pași mărunți. Vorbesc despre moartă.

— Fina mea... Sunt naşă fără noroc. N-am noroc în lumea asta... Sanda tuşea, aşa cum tuşesc toți copiii în mahala, toamnă. Nu mai mânca. Zăcea toată ziua, cu ochii în tavan. Noaptea, mamă-sa îi schimba priminelile, leoarcă de sudoare. I se subțiase buzele; luceau umerii obrăjorilor – de aramă. Uneori, boala îi frământa pântecul: mă doare, mamă! Gingiile putrede. Se desprindeau dinții şi... Murim, murim, murim! Poate-o fi mai bine – dincolo...

Ioana îşi prinde şuvițele de pe frunte, le ridică. Lângă tâmplă, o vânătaie:

— Şade Dumnezeu pe un scaun de argint şi ascultă – cum ne zbatem, cum plângem, cum ne blestemăm şi chemăm moartea. Moartea nu vine când o chemi, nu-ți iese-n cale când o cauți. Numai Dumnezeu rupe firul ce ne leagă de necazuri. Ridică fruntea şi se pleacă, blând, spre sfântul Petru: s-au isprăvit necazurile Sandei; a pătimit mult, sărăcuța; să adoarmă uşor, ca un flutur. Şi moare Sanda – murim! iar sfântul Petru şterge în cartea lui, cu tibişir. Ce şterge el, scrie Moartea – într-un ceaslov negru...

Grigore Voicu surâde trist. Ioana se miră.

— Nu crezi?

— Cred, domnişoară Ioană, cred!

— Să crezi, că e scris în carte...

Vântul îi tremură şuvițele pe chip. Lumina se stinge, în adâncul ochilor; pleoapele cad, se strâng. Buzele tremură. Ioana se cutremură.

Ioana rămâne pe gânduri. I se pare că-l vede pe sfânt, cum şterge în carte; cum rupe, Atotputernicul, firul ce o leagă pe Sanda de necazurile pământului.

— Murim, murim, murim...

În curte, la o brişcă, doi cai suri; funde albe împletite în coadă şi la căpestre. S-a isprăvit slujba bisericească. Coşciugul Sandei e scos afară. Preotul nu mai cântă; femeile nu mai plâng. E linişte, linişte. Lumea se mişcă anevoios – cu sfială, cu evlavie. Tudor Chiricuță e ridicat pe brațe, în brişcă. A cuprins sicriul cu brațele şi se loveşte fruntea de capac:

— Nicio lacrimă, inimă de câine!

Mama Sandei se clatină, se sprijină de zid. Mişcă buzele, de var. Nu mai are putere să geamă. Ioana, ca o pasăre speriată, lângă Grigore Voicu:

— Mi-e frică. Cum ne apasă liniştea! Închide ochii şi ascultă: nu auzi? aşa, ca un freamăt de pădure culcată peste văi şi dealuri...

— Aud, domnişoară Ioană; sufletul barierei îl aud: cum clocoteşte, cum se zbate în lanțuri.

Norii s-au strâns, s-au risipit – goniți de aripa vântului. Soarele, ca un ciob de oglindă, cerul pulbere de aur aprins peste cele două maluri ale gârlii. O bătrână, cu ochii în zare, duce palma streaşină: ce lumină! ca în preajma vijeliilor...

Convoiul porneşte.

Mulțimea luptă, anevoios, cu noroiul.

Ioana petrece coşciugul Sandei cu ochii umezi: murim, murim, murim...

*

Pe câmpul din spatele cazărmilor se mai păstrau ruinele rampei de vinuri.

Câmpul era tăiat în două de coama pe care fusese prinsă linia ferată, de la bariera Regiei la podul de fier, înfipt pe cele două maluri ale gârlii.

Între ruine se adunau soldații muzicanți să facă școală.

Țipătul goarnei aduna copiii de pe maidane în umbra mănunchiurilor stinghere de mărăcini cu țepi gălbui sau de ciulini cu floarea mov. Ei ascultau întinși pe burtă, cu bărbia în palme ori se jucau, sprinteni, bătându-se cu bulgări de pământ.

Nuielușă îi privea îngândurat, ca un moșneag năpădit de amintiri. Era străin de locurile lor de bucuria lor, de inimile lor. Înclina capul pe umăr și surâdea, blând; i se umezeau genele.

— Așa plâng eu, nene. E bine să plângi! Te simți mai ușor după ce plângi...

Era fericit când avea pământ galben la îndemână. Îl frământa în palmă, stăruitor și făcea chipuri. Mătura locul împrejur cu pulpana hainei și le așeza, cu grijă și rost.

Fiecare chip de pământ își avea povestea:

— Aici, asta: o femeie moartă. Asta: lumânarea; aici: un copil necăjit; colo departe: fabrica. Acum, o îngroapă pe femeia moartă. Ăsta e popa. Merge în brișcă, până la cimitir. Gata, au îngropat-o. Acum, copilul necăjit pleacă în lume, merge prin iarbă și vede o furnică. A ajuns la fabrică și muncește. Vine un om beat și-l bate. Uite omul beat: se

duce la el și-l bate. Se adună lumea. Vine țața Tina și-l scapă; și nenea Voicu vine și-i dă un franc: na! să mănânci mâine.

— Săru' mâna, nene.

Pe urmă, copilul necăjit pleacă iar în lume, se duce – se duce...

Sub privirea minunată a copiilor ce se adunau în jurul lui, tăcuți, chipurile de pământ se căutau, se fugăreau ori se adunau sobor, se risipeau. Nuielușă vorbea pentru ele, se zbuciuma ori râdea, iar firul povestii se deșira când grabnic, când alene. Ascultătorii uitau că au în fața lor o mână palidă, cu degetele, subțiri. Bulgării de pământ se însufleteau și luau formă omenească, se învăluiau în lumină de basm iar Nuielușă se apleca asupra lor și le uda cu lacrimi, își purta mâna pe deasupra lor ca un vrăjitor atotputernic.

Povestea chipurilor de lut se isprăvea trist, întotdeauna:

— ...pe urmă, copilul necăjit se întoarce și moare aici, unde e îngropată femeia moartă. Ea a fost mama lui și îl chema, în fiecare seară: hai cu mine, dragul mamii! acum omul beat nu-l mai bate și nu mai vine țața Tina să-l scape, și nu-i mai dă, nenea Voicu un franc. Nu mai are ce face cu el, că omul mort nu mănâncă. Gata, mă duc.

...Și pleca împleticindu-se, amețit.

Copiii uitau de joacă și priveau în urma lui, nemișcați, cu evlavie.

Chipurile de lut își pierdeau strălucirea. Rămâneau în iarbă: bulgări reci...

FĂRÂMA LUI DE NOROC...

1

Vineri.

Aşteptau seara, cu înfrigurare. Veselia lui Ioan Pleava e risipită de râsete silite: dăm şandramaua peste cap... – şi se-ntunecă. Zvonul zburase în fabrică, ca o adiere înviorătoare de vânt. Lucrătorii se închinau aceluiaşi gând, înţelept în pornirea lui de descătuşare, cuminte în înţelepciunea lui. Gavrilă Berbec, blând – ca să desfacă pumnii strânşi de mânia ce clocotea în inima lui. Ion Pleavă:

— Cu vorbă bună, fraţilor. N-o luaţi cu răul, că noi avem să tragem ponoasele!

Mirică e harnic. Împinge scândura în maşină, încovoiat. Pare cioplit în piatră. Maşina urlă: mai ameţitor, mai flămândă. Talaşii sar, plutesc în norii de praf. Încordare, pretutindeni. Munca aprinde sângele, răsuceşte muşchiul. Grigore Voicu umblă din lucrător în lucrător; îndeamnă, convinge. Meşterul calcă mărunt în urma lui, îl urmăreşte – îl dojeneşte cu privirea.

În bătaia soarelui, praful pluteşte, se aşează peste lucruri – ca o pulbere de aur.

Sandu Zamfir poartă pe umăr o legătură de scânduri. Le cumpănește, se strecoară printre mașini – cu pasul sfielnic. Sub talaș, alunecă parchetul. Piciorul caută un sprijin, șovăitor – ocolește vârtejul curelelor. Hamalul s-a încovoiat sub greutate. Răsuflă repede; ochii mari, gura strânsă de încordare. O scândură scapă din legătură; cade, pe dușumea. Praful se ridică, val după val – îl îngroapă.

Clipă mută, de așteptare.

Încordare, pretutindeni. Neliniștea tremură pe chipuri, ca o aripă neagră...

Geamurile se cutremură. Câteva parchete sar în tavan. Curelele cad de pe roți. Mașinele amuțesc. Lucrătorii: stană, cu pleoapele grele de liniște. Ca din pământ, țâșnește un țipăt de groază. Mirică aleargă, înnebunit, printre mașini – cu degetele înfipte în păr. Se lovește de zid, de lemne. Lucrătorii fug spre poartă. Zăpăcit, meșterul calcă mărunt și repede. Gavrilă Berbec a înălțat brațele în sus și tremură – alb. Ion Pleavă se clatină: lumină, să se facă lumină! și rămâne lângă mașină, stană, scăldat de razele soarelui. Grigore Voicu simte un junghi aprins, în ceafă. Nu mai răsuflă. Un gând, chinuitor: unde-i Sandu Zamfir? Înțelege. Caută să-și adune mințile. Nu vrea să-nțeleagă. Caută, un sprijin, orbește, se clatină și strigă: Ioaneee! Se înăbușă. Plânge și râde – cu gura strâmbă; se cutremură, alb. I se pare că un dușman cu braț de fier îi cuprinde grumazul. Îl îngenunche, îi despică țeasta cu vârful unui briceag. Se zbate: Ioaneee! cade, ca un stâlp – cu fruntea în talaș...

Lucrătorii, în curte, descoperiți – cu lacrima moartă în cuvânt.

Nu mai intră nimeni în fabrică. Ion Pleavă șuieră la urechea lui Gavrilă Berbec.

— Auzi mă: încă unul de-ai noștri, sub temelia șandramalei, de colo. Și el, Sandu Zamfir, într-o zi – are să se deștepte, să se miște... iar șandramaua are să tremure, să se clatine!

Nepăsător, directorul Șarpe coboară scările biroului. Le face semn: plecați acasă. Lucrătorii: pași de plumb, ochii stinși. Pe drum, lângă pompa de apă, Grigore Voicu se clatină. Ion Pleavă îl prinde de umeri – îl lasă să cadă, ușor, pe o piatră – în marginea șanțului. Aleargă la cârciumă, se-ntoarce: un pahar cu rachiu verde.

— Bea, neică. Îți dă putere. Bea și ține minte: sângele nostru nu curge de-a surda...

În curtea fabricii a rămas numai Gavrilă Berbec. Își poartă mâna pe frunte, de la o tâmplă la alta; mișcă buzele, cu ochii la cer; mâna tremura în semnul crucii: „... și ne iartă nouă, Doamne, greșelile noastre!"

În sala mașinelor, o rândunică zboară ușor, – din traversă în traversă.

*

Cercul socialist: prima candelă aprinsă în barieră.

Sala încăpătoare. Bănci, pe două rânduri. În fund, pe estradă, masa îmbrăcată în pânză roșie – de steag. În perete, într-o cunună de brad, chipul unui apostol al proletariatului. Un dulap (câteva cărți și ziare) o sobă de zid – cu ușa smulsă din balamale și cuptorul spart, căzut. Vin muncitori, de pretutindeni; fac cerc în jurul bibliotecarului – trec în bănci, liniștiți.

După şezătoare, sfatul delegaţilor pomeniţi de Anghel Mihai, în casa lui Ion Pleavă. Sosesc, pe rând. Sandu Târlă (uriaş cu umeri de taur şi priviri de copil cuminte) intră cu doi tovarăşi. Sunt negri de funingine; palmele crăpate, pline de arsuri, ochii albi, în adâncul orbitelor. Mitroi răsuceşte o ţigane, în prag. Mărunt, cu mijlocul strâns într-o bluză albastră. Vorbeşte sec: noroc! şi încearcă să zâmbească. Apostol Mihai se îneacă: bună seara! răsuflă şuierat. Ion Pleavă îşi aduce aminte de Sandru Zamfir şi se cutremură – strânge pumnul şi loveşte în perete, cu putere: îmm! grijania mamii lui de noroc... Grigore Voicu calcă rar, printre bănci. Uită să răspundă la întrebări. Nu ştie ce are de făcut; se miră că se află în mijlocul atâtor bluze albastre. Întrebarea se frânge, se topeşte în vârtejul gândurilor întunecate; iar din vârtejul lor răsare chipul celui sfărâmat între roţi şi cuţite. Se apropie, grabnic, de Apostol Mihai, îl prinde, aprins, de mână: stai lângă mine, să nu mă laşi singur. I se albesc tâmplele iar privirea şovăie, mirată, pe chipurile lucrătorilor.

Sala e plină.

Un stingher trece pragul, sfios, – se descoperă. Aristide se află, pentru întâia oară, în mijlocul unor oameni cumsecade. Cineva îi face loc în bancă.

Se aprinde lampa. Începe şezătoarea.

Un băietan (bluza albastră, lavalieră) urcă pe balustradă. Pe buzele lui, versurile poetului – cizmar îşi tremură revolta:

Să râdă, când bietul se plânge
Bătut ca un câine;
Otravă şi lacrimi de sânge
Să-i verse pe pâine...

Ascultătorii, în bănci, stană. Toată sala era un suflet iar sufletul: pahar cu fiere. Ion Pleavă a rămas cu degetele păr, cu ochii aprinşi. Grigore Voicu tremură, lângă el, ca o creangă. Pe chipul lui Mitroi flutura o umbră de-ndoială. „Internaţionala" se aprinde pe buze tinere, se revarsă peste inimi – ca o apă înviorătoare. În sală, bate o singură inimă iar inima: baricadă, în răscrucea drumurilor. Sufletul mahalalei răsărea din întuneric, ca o floare cu rădăcini înfipte în adâncul pământului. Lumina înţelepciunii o scaldă iar floarea creşte – va creşte Sandu Târlă, în picioare, mişcă buzele în ritmul cântecului. I sau aprins umerii obrajilor. Gavrilă Berbec se uită la el şi se simte mic – fără rost şi mic. Închide ochii şi îngână, cu gândul aiurea: departe ţară, Ghermania asta: doi ani, cu piciorul, cu trinul, cu vaporul....

Cu glasul blând, un mecanic cu tâmplele ninse dă, lucrătorilor, îndemnuri şi sfaturi bune:

— Cinstea e cea mai aleasă comoară a sufletului muncitoresc.

Aristide tresare. Pleoapele tremură; ochii mari, lumina stinsă: părul căzut peste urechi, negru, în neorânduială.

— ...iar unii, au apucat pe drumuri ce duc la pieire. Pentru ei vorbesc: să se îndrepte, să scuture răul de pe umeri, să se tămăduiască – până nu vor ajunge la gura prăpastiei.

Aristide tremură, încovoiat, Cuvintele bătrânului îi zgârie inima. Sare în picioare, palid:

— ...iar cel ajuns la gura prăpastiei, ce să facă?

Tăcerea e limpede. Toate gândurile din sală cad – piatră de moară – pe umerii lui. Blând, mecanicul ocoleşte răspunsul.

„Internaţionala" cutremură geamurile.

Încet, sala se golește. Lucrătorii se risipesc pe uliți, cu pasul grabnic – se topesc în întuneric.

Anghel Mihai a strâns delegații în jurul său. Tovarășii de muncă vorbesc la rând. Cuvântul pornește blând, se înăsprește – arde. Târlă îngână rar: pâine, pentru copilași și o spărtură de lemn în sobă. Plâng copiii vineți de frig, pe cuptorul rece, flămânzi. La ce dracu mai muncim, dacă ne plâng copiii de foame, lângă soba rece! Ion Pleavă lovește cu pumnul în masă: să dăm șandramaua peste cap! și se învinețește. Anghel Mihai vorbește la urmă, blând:

— Fraților cum vă ascultai, așa să mă ascultați. E prăpăd, ne ducem la fund dacă nu ne mișcăm. Așa-i. Să ne mișcăm, dar să nu lovim. Nu, Ion Pleavă, să nu lovim cu pumnul. Stăpâni-s oameni și ei; au copii, au o inimă de om. Să ne ducem să le spunem păsurile. Au să ne asculte, să spună: da ori ba! iar noi, cum vor zice ei așa vom răspunde: da ori ba! De-o fi: ba! vedem noi, mai la urmă, ce-i de făcut. La început, suntem datori să încercăm cu binele. Nu, Ion Pleavă, nu te aprinde: pumnul mai târziu, de-o fi nevoie. Mâine, fiecare din noi încercăm să găsim în stăpânii noștrii o inimă miloasă. Să le spunem păsurile, să cerem, cum a spus Târlă: pâine, pentru copilași și un lemn în soba rece. Seara, iar ne adunăm aici, să vedem, ce facem: da ori... ba!

Lucrătorii se privesc, îngândurați.

Ion Pleavă surâde amar:

— Auziți voi, fraților, câinele care latră acum? În el mai repede găsim o inimă bună, înțelegătoare. Stăpânii? Bine, să încercăm marea cu șchioapa mâinii...

Târlă își ascultă gândurile.

Apostol Mihai a rămas în urma celorlalți, alături de Grigore Voicu, să-și aprindă țigarea. Flacăra chibritului luminează, o clipă două chipuri cu frunți de aramă. Clipește în întuneric, îndeamnă – un ochi de geam: cârciuma lui Iordan Luntre. Apostol se strâmbă, ca și cum ar fi mușcat dintr-o poamă pădureață – aruncă țigarea: mi-e gura amară. Grigore Voicu își simte buzele iască: ce zici? un pahar de rachiu...

Ochiul de geam clipește, ademenitor.

Cârciuma e plină: haimanale cu ochii roșii de neodihnă, lucrători opriți în treacăt, hamali cu sumanul zdrențuit și umerii aduși, de povară. Simion Popa privește miop în fundul paharului, mormăind. O armonică geme stins, un cântec pungășesc; un băiețandru, cu ochii închiși și capul dat pe spate:

Te-am văzut printre mormi-i-inte, palidăăă și despletităăăă...

Iordan Luntre răsare din pivniță, grabnic, cu o ulcică de vin – coboară. Strigătele se-mpletesc, se rostogolesc peste prag – afară. Fumul de tutun plutește în nori grei. Contururile, se șterg, se topesc în cenușiul norilor. Tina se leagănă pe șolduri, printre mese; zâmbește, îngăduitor, glumelor cu două înțelesuri; adună banii în buzunarul șorțului nou de stambă. Apostol răsuflă aspru, îl îneacă tusea: ce fum! Grigore Voicu își poartă privirea pe chipurile băutorilor – mirat, îndurerat, cu inima prinsă în cleștele amărăciunii. La o masă o femeie cu ochii senini și părul căzut în neștire.

Nopțile de neodihnă au lăsat urme adânci pe obrazul dat, stângaci, cu dresuri ieftine pe varul chipului. Mâna, albă și mică, lunecă pe mușamaua mesii, urcă pe zid și tremură ca o aripă de porumbel, cade – de plumb – între paharele cu rachiu. Pleoapele clipesc rar, grele de somn; gura e arsă de un surâs silit, – smuls cu greu din toropeala trudei, topit în suspine izvorâte din adâncurile turburi ale inimei. Lângă ea, bălăbănindu-se pe scaun, cu ochii poftitori – un bătrân amețit de băutură. Râde și cântă, varsă țuica pe masă – se-ncruntă și lovește cu pumnul spătarul scaunului: fă! muiere... Mâna, noduroasă și murdară, se-ntinde spre sâni, ghemuiește și sfâșie, cu unghii negre, bluza albastră. Femeia tresare, îl lovește cu dosul palmei peste gură:

— Du-te dracului, porc bătrân.

Grigore Voicu se uită în ochii lui Apostol întrebător. Feciorul lui Anghel Mihai se pleacă la urechea lui, încearcă să surâdă să face alb. Taina îi cutremură pe amândoi.

— ... Și are picior de lemn! Niculina, picior-de-lemn...

La o masă vecină, cu capul aplecat în silă pe spătarul scaunului și mâinile căzute în neștire, Aristide vorbește singur sugrumat de lacrimi. Tâmplele galbene, fruntea de pământ:

— Așa a fost! Și n-are să mai fie așa... Toate trec și toate cu un rost.

Apostol cade pe un scaun, lângă el – cere rachiu. Aristide a rămas cu ochii topiți în umezeala tavanului. Grigore Voicu îl bate pe umăr, ușor – îl privește blând: ce-a fost azi, la Cerc? Răspunsul e înecat în lacrimi: taci!

Simion Popa se ridică, se clatină – printre mese. Armonica îl întâmpină cu un cântec de moarte. Haimanalele râd, îl trag de pulpana hainei, îi pun piedică. Hamalul îi

privește, blând; face semnul crucii, rar, ca un preot în altar; se înfige bine în călcâie și rămâne, stană. Lumina se adună pe zdrențele sumanului, le tivește cu argint: pumnul are luciri de aramă și ochiul fulgeră:

— În numele necazurilor noastre, al cerului și al morții! Râdeți, fraților și dați-vă cu capul de pereți, că ni-i inima cântec de-ngropare, că sunt câine alungat pe maidanele pământului, Râdeți, fraților, că fiecare ascundeți o lacrimă în râsul vostru și în fiecare lacrimă o boabă de noroi.

Haimanalele fac haz, ciocnesc paharele cu poșircă vânătă.

Aristide prinde mâna lui Grigore, o strânge. Încruntă sprâncenele și clatină capul, îndurerat.

— L-ai auzit, Grigore?

— Pe cine?

— Pe Simion.

— Da.

— L-ai înțeles? Nu! Altminteri... Ai văzut? A râs lumea, ca la panoramă. Simion plângea; haimanalele lui Ivan Pascu râdeau de el... „Lumee, sunt un om necăjit, lume!" Și lumea râde...,

— Unde-i Ivan Pascu?

Aristide râde, cu ochii turburi, la pândă! și i se albesc tâmplele.

— Ai auzit, astă seară? „...iar cel ajuns la gura prăpastiei?" Nimeni nu mi-a răspuns. Eu știu: „închide ochii și te aruncă la fund!" Aleluia. Scapă lumea de tine; scapi și tu de necazuri. Pământul, Grigore, i-e foame pământului de leșurile noastre! Și e cald pământul, ca un sân de mamă; e primitor, ca un hangiu din basme; e dornic, ca o ibovnică

bătrână; e ușor, ca o aripă de flutur. Vezi? Să nu mai râdă lumea de Simion Popa!

Grigore Voicu a rămas cu paharul la gură:

— Nu înțeleg.

Aristide îl prinde, strâns, de umeri:

— Uite-n ochii mei și ai să-nțelegi. Cui să mă spovedesc și să cer sprijin, în ce apă să-mi spăl mâinile pline de mocirlă, inima plină de amărăciune. Spunea Ion Curpen; sângele femeii care îngâna stins: tatăl nostru carele iești în ceruri – rar, pe podele: pic, pic, pic... Vezi? acum înțelegi... Nu mai e nicio nădejde! S-a duuus, a zburat ca o pasăre. Pe drumuri, mai întârzie umbra. Are să se topească și umbra. Pe urmă: aleluia...

Cârciuma a rămas goală – aproape.

Apostol a băut singur. Cumpănește paharul în palmă, îl aruncă în tavan – râde, cu ochii mici. Părul îi atârnă pe frunte; o șuviță îi ascunde ochiul drept. Nasturile de sticlă albă de la gulerul cămășii atârnă, prins în nodul unui fir de ață neagră, haina căzută pe umeri; mâneca lunecată pe podea. Chipul de ceară, prelung.

Niculina Picior-de-lemn a rămas singură la masă. Vorbește cu o haimana; râde și se bucură ca un copil în fața unei minuni, – se-ntunecă. Glasul limpede, chipul blând:

— S-a dus „fraeru" meu; afară se proptește de gard. I-am băut banii! Vrei și tu să bei? O să vie. E chior, beat chior... Dorm la noapte – că nu-i în stare. Are bani, în buzunar. Vrei tu să-mi ajuți. Nu aici, pe drum. Pe drum, îi dai brânci în șanț, Nu vrei? Prostule, blegule – cocoșatule. Cu voi să facă omul treabă...

Grigore Voicu ascultă și nu înțelege. Își face de lucru cu un pahar, se uită în ochii lui Aristide. Apostol a căzut

cu fruntea pe masă, vorbește singur. Iordan Luntre stinge lampa în fereastră. Afară, prinde obloanele în lacăte mari. Sub șopron, urlă un câine – a pacoste. Cârciumarul înjură, îl lovește cu piciorul – îl gonește. Câinele se oprește în șanț și geme, cu botul ridicat în sus. Tina se cutremură: iar urlă Grivei? Iordan Luntre făgăduiește, cu glasul aprins. Grivei e pacoste, are să-l otrăvească!

Niculina Picior-de-lemn se scoală să plece. Bătrânul cu care a băut o întâmpină, împleticindu-se: fă! muiere... și-o prinde, brutal, de umăr —- o scutură. Se-ntunecă: mergi cu mine! Râde: fă! muiere...

Apostol ridică fruntea, buimac.

— Ce-i?

Grigore Voicu îl prinde, cu grijă, de mână.

— Nimic. Hai să mergem.

— Unde?

— Acasă.

Apostol râde: a-ca-să... – i se umplu ochii de lacrimi.

— Acasă! Așteaptă, maica și plânge – acasă. Plânge de mila mea! Taica clatină capul: Apostol are năduf în coșul pieptului... Și maica plânge: flăcăul maichii! Pe mine mă are maica mai drag – că eu am să mor mai curând...

Se scoală, gemând – ca un moșneag; cade în brațele lui Aristide și plânge cu hohot:

— Am să mooor, frate Grigore, am să mor! De ce să mor? de ce năduful ăsta în coșul pieptului...

Iordan Luntre râde sec:

— Ăsta a purtat mărțișor, când era mic... Tina se uită în lături, îngândurată.

Aristide bate cu piciorul, în masă; i se aprind ochii.

— Nu râde, cârtiță! Ce știi tu de durerea lumii, inimă de câine... Uite: tinerețe care se prăpădește. Nu te doare, nu te cutremuri? Lumea, ard-o focul lumea! Cum râde ea de lacrimile noastre...

Grigore Voicu tremură pleoapele. Pare că și-a adus aminte de ceva. Chipul Ioanei îi răsare în minte; o aude:... Și ce șterge sfântul Petre din catastiv, scrie moartea într-un ceaslov negru. Nu crezi? Cred, domnișoară, Ioana! Crede că e scris în cărți... Pe urmă chipul Ioanii se întunecă, se topește în negură.

Niculina calcă grabnic. Piciorul de lemn răsună sec pe caldarâmul de piatră. Bețivanul merge prin mijlocul drumului, împleticindu-se. Pasul șovăie, caută în lături, trupul se pleacă înainte, orbește: șanțul îl prinde în brațe, îl tăvălește prin praf.

Niculina râde: porcule! Ai dat cu nasul de ceva moale? Să-ți fie de bine! E cu noroc...

*

Din zori, Ivan Pascu dăduse ocol vagoanelor de pe liniile moarte. Însemnase, în trecere, cu tibișir, ușa unui vagon. O nouă lovitură. Planuri limpezi, câștig bun. În barieră, la prânz, l-a-ntâlnit pe Aristide. S-a oprit lângă el, să-și aprindă țigarea – a privit, cu ochi iscoditori, împrejur. Nu era nimeni. Trecuse o lăptăreasă. O căruță plutea în nori de praf.

— Mergi cu mine, diseară.

Aristide a plecat bărbia în piept: merg! și nu s-a dus. Seara, fusese pe la cerc, să întrebe; iar cel ajuns la gura

prăpastiei? în nădejdea că va găsi un fir de care să-și atârne povara zilelor de mâine; de la cerc, se înfundase în cârciumă, băuse alături de Grigore Voicu și Apostol, plânsese lacrimile lui Simion Popa: în numele necazurilor noastre, al cerului și al morții!

Acasă, îl aștepta Ivan Pascu. Se apropia vremea de plecare la pânda, trecuse – și Ioana tremura la scară, asculta.

— Vine, Ioană?

— Nu, taică.

— Nu s-aude, la poartă.

— Nu, taică.

Ivan Pascu înjura, cu ochii roșii de mânie – se plimba prin casă, cu pașii mari. Își dăduse seama de mult, că Aristide îi scapă din mână. Nu-l mai asculta, nu mai era umbra ce-l urma, orbește, oriunde. Bănuia că i-a furat cineva mințile: o muiere sau un dușman al lui. Totuși, îl ținuse până astă seară în frâu, sub amenințarea pumnului.

Trecuse vremea pândei și Aristide nu mai venea. Ivan Pascu bănuia că s-a îmbătat într-o cârciumă sau doarme, cu buzele pline de tuleiul mustății, la sânul unei amante care-l toacă de mult. Trecea vremea și cu ea se risipea planul unei lovituri date în plinul belșugului. Ivan Pascu fierbea, își frângea mâinile, lovea cu pumnul în masă: îl omor, îl rup în două, ca pe-o nuia. Se lovise în pulpă, de un colț al mesii. Cu o lovitură de cizmă a dat-o peste cap – desprinsă din încheieturi. Două pahare știrbe cu zăngănit în dulapul de scânduri; lumina lămpii a tremurat, a lăsat o dâră de fum pe sticla lipită în pântec cu un petic de foiță.

Ioana aștepta în ușă: taică!

Ivan Pascu nu mai vedea. Frământa pumnii și se făcea la față, alb, vânăt, verde.

— Unde-i Aristide.

— Nu știu. Are să vie, taică.

— Ție ți-a spus. Știi unde-i.

— Nu știu, nu mi-a spus, taică. Are să vie...

Ivan Pascu ridică un scaun, îl sfărâmă de podele – urlă sugrumat

— Să vie! Să vie – acum, aici, să-l fac fărâme.

Ioana presimțea că se apropie furtuna, că asupra ei are să reverse toată mânia bătrânului și-l binecuvânta pe Aristide că nu vine – să se ducă iar – acolo, pe liniile moarte. Albă, îl privea pe Ivan Pascu în ochii, are să vie, taică... Pumnul se ridicase, tremura deasupra capului ei...

— Tu știi, cu tine – amândoi ați plănuit. Spune!

Fata a închis ochii:

— Nu știu, taică....

Lovitura a repezit-o, mototol, în tăblia patului. Ioana a gemut surd: maaamă! a dus mâna la sânul stâng: maaamă! se încovrigase – de var: maaam...!

Ușa s-a izbit, vijelie – cele două pahare știrbe au zăngănit în dulapul de brad, căzut într-o rână. Ivan Pascu cobora scările, orbește, tremurând, – se ducea să-și înece necazurile în cârciuma unei vădane de la Ciurel.

Ioana s-a târât, în mâini, cu durerea înfiptă în inimă – până la sobă. Cărbunii adormeau în vatră, înveliți în cenușă. Ioana a-ntins mâna, să ia un lemn și sa făcut albă. Durerea, ca un fir de argint viu. S-a scurs în pântec, spre șoldul stâng. În cădere și-l zdrobise de o stinghie a mesii. Târziu, când s-a-ntors Aristide de la cârciumă, a găsit-o în pat, ghemuită sub un palton cu pulpanele pline de noroi. Aristide rămăsese în prag, buimac. Își adusese aminte: Ivan Pascu îl așteptase;

îl așteptase și-a fărâmat masa de mânie, a bătut-o pe Ioana, Pentru el a bătut-o pe Ioana... Și-a simțit pleoapele umede și. S a apropiat de pat: soră Ioană, soră sfântă! Viața lui a fost udată cu lacrimile Ioanei, ploaie binecuvântată pentru suflet, roditoare de gânduri nădăjduitoare; viața lui s-a ținut în cârja dragostei de soră ce i-o purta Ioana: sacrificiul pe care Ioana îl făcea în fiecare clipă pentru el; viața lui a cunoscut o singură mângâiere: ochii plini de lacrimi și de dragoste ai Ioanei, Și astă seară, chiar. Ioana a îndurat, pentru el ploaia pumnilor lui Ivan Pascu Ea îl îndemnase: să nu vii.

— Are să te bată pe tine, soră Ioană.

— Nu. Am să fug de acasă.

Și nu fugise. Îl înfruntase încă odată, primise, în sânul stâng, pumnul care o lovise, mototol, de tăblia patului. Ea îndurase, ea se pusese stavilă, – cu trupul ei șubred – în calea mâniei ce pornise să-l înece pe Aristide. Și mânia s-a stins odată cu pumnul dat cu sete, în plin, în sânul Ioanei.

Aristide cade în genunchi, lângă pat, își culcă fruntea în palme. Își aduce aminte, toată viața lui – zi cu zi, aproape. Se vede mic, tremurând alături de Ioana, prin colțuri – de frica lui Ivan Pascu. Băietan, în fabrică, își minte foamea cu un codru de pâine, dăruit de cineva. Leafa i-o lua Ivan Pascu, s-o bea la cârciumă. Îi cereau, uneori, bani pentru pâine. Bătrânul bătea din picior, mânios:

— Sictir! Toate drumurile, pline de pâine.

Îi trimitea să cerșească. De n-ar fi fost Tina, să se îndure... Pe urmă, seara grozavă a primei fapte ce l-a aruncat, în mocirlă, atunci; ce-l cutremură; acum. Noapte cu noapte. Lacrimile lui și cuvântul Ioanei, amar ca o coaje de nucă verde: noi mâncăm pâine de furat! Aristide se cutremură.

Simte pe buze otrava unui gând aprins: să-l găsească pe Ivan Pascu, să-l prindă de umeri și să-l scuture, să-l lovească cu capul de pereți.

— Viața mea, viața noastră. Ce-ai făcut cu viața noastră, hoțule – ucigașule!

Dar, gândul șovăie: taica! Se uită împrejur: masa sfărâmată, scaunul cu spătarul desprins din încheieturi; soba lângă care a tremurat atâtea ierni, patul în care și-a îngropat de atâtea ori trupul vânăt de frig; fereastra cu geamurile cârpite cu jurnale, de unde se pleca el, fără teamă, să rupă ramuri de salcie, să le împletească coroană, pentru Ioana – când erau ei copii; dulapul care-a ascuns odată, sub jurnalul așternut pe raft, un ban de aramă, cu care i-a cumpărat Ioanei doi covrigi cu susan; cadra cu ilustrate prinse stângaci, în ace de gămălie, cu rama înnegrită de vreme; Ioana, așa cum doarme acum; încovrigată, cu lacrimile uscate pe umerii obrajilor, cu palmele prinse între genunchi. Noaptea asta le mai vede; noaptea asta îi mai e îngăduit să privească lung la Ioana, să plângă și s-o privească lung. Tot sufletul i se topește în această privire care se va stinge mâine, care va muri în albul ochilor înfipți, încremeniți, în tavanul grajdului. Aristide nu mai tremură la gândul morții. Se desparte, însă, cu greu, cu inima strânsă, de toate lucrurile ce au îngropat fărâmă" cu fărâmă, viața lui de câine al nimănui. Și n-are s-o mai vadă pe Ioana, rămâne singură! Singură, cu Ivan Pascu, Poate, n-o s-o mai bată. Până acum, numai pentru el a bătut-o, doar pentru el, știe sigur. De acum, rămâne singură.

Aristide îi spuse odată, Ioanei.

— Am vorbit cu coana Tina. Te ia la ea. Du-te!

Nu s-a dus.

— Eu am un rost aici, Aristide.

Rostul ei era să sară, cu voie, în calea lui Ivan Pascu – ori de câte ori îl vedea mâniat pe Aristide.

— Lasă, mie-mi dă un pumn. Și-mi trece. Scapi tu, nu te mai. Bate...

De-acum. N-are s-o mai bată, că n-are să mai fie el ca să-l mânie pe Ivan Pascu.

— Rămâne singură, sora Ioana.

Plânge Aristide, cu fruntea culcată pe marginea patului – plânge și-și sugrumă plânsul, să nu-l audă Ioana, să n-o deștepte.

Afară, ziua se îngână cu noaptea. Aristide își aduce aminte: vine ziua. Pentru ultima oară, o să răsară soarele, pentru el. Vrăbiile au să se gâlcevească, sprintene, ca mahalagioaicele, în plopii suri de la poartă – și

— Gata! S-a duuus...

Aristide își poartă palma pe frunte. Se însenin eează. I se face liniște în suflet. A secat izvorul lacrimilor. Gândurile au adormit, îmbrățișate, ca frații. Aristide se ridică, îngână, surâzând – un surâs care-i înnegurează privirea:

— Rămâi sănătoasă, Ioană, soră Ioană!

Și trece pragul, în coridor, clătinându-se...

De pe ramurile sălciilor picură văpaia răsăritului.

Aristide a adormit îmbrăcat, în patul din coridor – cu mâna dreaptă dusă la inimă, sub cămașă; cu stânga, dezbrăcată de haină, căzută în jos. Două degete au atins podelele, s-au îndoit. Părul, negru și mătăsos, ca o pată pe albul feții de pernă. Tâmplele goale, cu vinele subțiri; fruntea albă, cu broboane mici de sudoare în cuta dintre sprâncene. Gura prinsă, ușor, într-un zâmbet nevinovat.

Ioana s-a deșteptat cu dureri aspre înfipte în inimă. Are ochii plânși și buzele vinete – amare. A lipit fruntea de zidul odăii și suspină des, ca un copil adormit plângând.

Ioana își aduce aminte de Aristide. Unde-o fi?

Trece pragul odăii, se apropie de patul din coridor. Se bucură: a venit! N-a fost cu Ivan Pascu! Răsuflarea lui Aristide e ușoară, ca o adiere primăvăratică. Peste pleoape, o umbră trandafirie. Ioana îl privește, rezemată de zid – un ochi de mamă și de soră. Se roagă pentru el, în gând și face semnul crucii, rar. Își aduce aminte: asta-i toată fărâma noastră de noroc: putem, oricând, să ne aruncăm șireangul de gât – și se cutremură. Dacă, într-o zi, acolo – în grajd... Ioana scutură capul, să gonească bănuiala. Nu, a fost negura unui gând în aceste cuvinte – o negură trecătoare. Au să vie zile mai bune. Aristide să nu se mai ducă, acolo – pe liniile moarte. Ivan Pascu are să urle: o noapte, o săptămână. Pe urmă, o să-l lase în pace. Caută alt tovarăș. Aristide are să intre într-o fabrică, în mahala sau aiurea – și o să uite necazurile de acum, lacrimile de acum. Cine știe, peste un an, Aristide are s-o cheme și pe ea lângă el: destul ai tremurat sub pumnul lui taica, stai lângă mine. Altă viață; cu pâine câștigată cinstit și bucurii care să n-o doară, cu zile de muncă harnică și nopți de odihnă înviorătoare, cu macat alb pe patul lui Aristide și ghiveciuri de flori în ferestrele pline de soare...

Ioana uită de toate necazurile de acum. Se bucură, cu ochii plini de lacrimi și duce palmele, împreunate, sub bărbie. Îi vine să-și țipe bucuria, să alerge în drum, s-o-mpărtășească barierei. Tina să afle, să se bucure și ea: Ioana nu mai plânge! și o să spună la toată lumea, în cârciumă: Ioana nu mai plânge! Cade în genunchi, lângă pat, ca în fața altarului; se

pleacă și sărută, cu evlavie, mâna cu cele două degete culcate pe dușumele.

Bate vânt aspru. Cerul albastru limpede; soarele, ca un ochi bolnav, fără căldură.

Lucrătorii au venit mai devreme la fabrică. Au făcut cerc, în sala mașinelor. Cineva, povestește:

— A venit duba de la Morga iar noi, cu mânecile răsfrânte, am cules, dintre roate, dintre cuțite bucăți de came. Mațele erau întinse pe curea, ca o panglică. Capul l-am căutat, cu felinarele, prin pivniță. N-are pe nimeni...

Ion Pleavă suspină: săracu Sandu Zamfir – i se-ntunecă ochii.

Fluierul fabricii, ascuțit. Motorul a pornit. Mașinele dorm. Nu lucrează nimeni.

Astăzi, lucrătorii au să încerce să găsească, în pieptul directorului Șarpe, „o inimă de om". Delegația e formată din Ion Pleavă, Grigore Voicu și Mirică. Nu au făcut o listă a revendicărilor. N-au planuri de luptă. Au să vorbească deschis, curat, cu sufletul pe buze.

Dar, directorul nu e în birou. Nu venise la fabrică.

Să mai aștepte.

Meșterul umblă printre lucrători, îi îndeamnă – mânios sau blând: dă drumul la mașină. Ion Pleavă! Lucrătorul surâde: azi, avem o socoteală cu boierul Șarpe. De-o ieși socoteala, dăm drumul la mașini. De nu, cine știe,..

Grigore Voicu iese din sala mașinelor și coboară scările, la motor. În fața sălii cu dinamuri, e cuptorul cu pereții puternici de cărămidă roșie. Motorul arde cu păcură și lemne. Doi hamali, cu coșurile de nuiele pe umeri, se duc în pivniță și culeg printre curele, bucăți de scânduri, talaș –

vin cu coşurile pline. Uşa cuptorului se ridică. Vâlvătaia din cuptor aruncă lumini însângerate pe chipurile murdare ale hamalilor. Coşul se varsă, uşa cuptorului se-nchide – grea, ca o gură de balaur, E cald. Dintr-o ţeavă, cu putere, păcura zbucneşte în flacăra ce cuprinde talaşul căzut în valuri de fum. Hamalii se duc, se-ntorc cu coşurile pline – vorbesc rar, în ritmul pasului legănător.

— Era unul, la noi: Tudor Marin, măi Neculai – om năzdrăvan, cu şapte meşteşuguri. Muierea a pus ochii pe el: ăsta! Într-o săptămână Tudor Marin şi-a urât nevasta şi copii, casa şi ogorul – a venit la ea, călare pe nuia, de peste şapte sate.

Neculai se opreşte în loc, cu ochii mari. Fluieră mirat:

— Ce spui, mă Petre!

— Asta mi-e crucea.

— Mă, c-a dracului muiere. Ferească Maica Domnului.

Uşa cuptorului se ridică, lasă deschisă o gură roşie, în care limbile de foc se-mpletesc în zbucuire surdă, se risipesc în nori de fum – se preling pe pereţii negrii – de un negru aprins.

Grigore Voicu se apropie de ei:

— Noroc!

— Noroc dumitale – răspund hamalii, cu o căutătură mirată peste umăr.

— Cât aveţi, dumneavoastră, pe săptămână?

— Puţin.

— De-abia ne-ajunge de mămăligă, se plânge Neculai.

— Dar tot ne-ajunge să punem şi la o parte, surâde Petre.

— Punem, că mâncăm mămăligă cu ceapă, – îngână Neculai.

Grigore Voicu îşi muşcă buza, îngândurat. Munciţi, din zori în pragul serii, în întunericul din pivniţă, ameninţaţi în fiecare clipă să fie prinşi de curele, cu gândurile spulberate de zgomotul ce se sparge de ziduri, trăiţi printre guzganii care mişună pe traverse, mari cu ochii sclipitori, hamalii au împrumutat, ceva – în atitudine şi vorbă, din sălbăticia ocnei ce le suge vlaga pentru o leafă de nimic. Tot rostul vieţii lor se reduce la mămăligă, la coşul pe care-l poartă pe umeri, ca legănări leneşe, la dogoarea ce răbufneşte de pe gura cuptorului, ori de câte ori se ridică, leneş capacul greu de fier. Se mulţumeau cu puţin, hrană de nimic. Dorm – noaptea – pe uşa cuptorului, cu cămăşile negre pe umerii bătătoriţi de povară, cu picioarele pline de funingine şi praf de lemn. Se spală la o săptămână odată, cu apă rece, pe mâini şi faţă iar cămăşile le schimbă numai atunci când se fac zdreanţă pe ei. În părul mare, crescut în neştire, mişună păduchi. Duminică, să simtă şi ei că-i sărbătoare, se-nfundă amândoi în cârciumă şi se ameţesc cu rachiu. Şi iar, o săptămână de muncă în întuneric, de mămăligă şi nopţi petrecute pe capacul cuptorului. Gândul lor n-a cunoscut vreodată, o zare limpede. Numai ochii blajini şi zâmbetul vag din colţul gurii mai rămân mărturie că focarii au un suflet Dar, sufletul lor n-a avut cuvânt, vreodată. E adormit, între ruinele vieţii lor de robi ai curelelor de pe traverse şi a dogoarei din cuptor. Cu siguranţă, dacă ar sta Grigore Voicu să-i întrebe: Cu ce trăiţi? fără îndoială că focarii ar răspunde, ridicând din umeri: ştim noi, aşa vrea Dumnezeu.

Grigore Voicu îi ispiteşte. Vrea să le cunoască gândul, să vadă ce repercusiuni a avut, în sufletul lor, ştirea că lucrătorii vor trimite o delegaţie la director.

— Ştiţi că o să ne ducem la director.

— Cine?
— Noi, lucrătorii!
— Toți?
— Nu, o delegație.
— Aha.
— O să cerem leafă mare.
— Cine?
— Noi, lucrătorii.
— Cui?
— Directorului.
— Aha.

Neculai se scarpină la ceafă, cu toată mâna.

— Leafă mare! Bună-i, nu-i vorbă. Vezi că...

— Noi, – scuipă în lături. Petre – om lua, leafă mare, dacă ne-o da.

Grigore Voicu se uită în ochii lor, hotărât.

— Dacă nu ne dă, facem grevă.

Petre își privește vârful opincii.

— Cum, adică?
— Nu mai lucrăm.
— Aha.

Neculai se reazimă de zid. Privește, miop, la Grigore Voicu.

— Dacă nu mai lucrăm, ce mâncăm?

— Unde dormim, că d-aici au să ne dea afară, dacă nu lucrăm. Grigore Voicu căuta un răspuns limpede, pe înțelesul lor.

Dar focarii n-au mai stat să-l asculte. Au pornit spre pivniță, cu coșurile pe umeri, cu pasul legănat.

— Și cum îți spusei, mă Petre, a venit omul, de peste șapte...

— Care om, Neculai.
— Eea, care! Tudor Marin, de!
— Aha.

Și s-au topit în întunericul din pivniță.

Grigore Voicu rămăsese cu ochii pierduți pe urmele lor, cu brațele căzute de-a lungul trupului. Îngâna: au dreptate, focarii! Ce mâncăm, unde dormim – dacă facem grevă. La asta nu ne-am gândit, nu s-a gândit Ion Pleavă – care-i îndemnul și flacăra mișcării din fabrică. A urcat scările, îngândurat, spre sala mașinilor. Printre lucrători, zburase o veste mare. Domnul Laur venise la fabrică, cu directorul Șarpe. Are să treacă prin sala mașinilor. Câțiva lucrători porniseră mașinile. Ion Pleavă încruntă sprâncenele:

— Cade bine, domnul Laur al nostru. Mațele lui Sandu Zamfir pe o tavă să-l întâmpinăm.

În răstimpuri, Mirică, oprește mașina, o șterge de praf, o unge – o privește cu drag, ca pe-o mireasă. Gavrilă Berbec a găsit, pe curea, urme de excrement și sânge închegat. Meșterul umblă printre lucrători, cu pasul mărunt și repede. A ridicat ochelarii pe frunte și îndeamnă lucrătorii, hai, dă drumul la mașină, vine boierul!

Așteptarea e apăsătoare.

La scara biroului, o trăsură cu cauciucuri albe și vizitiu îmbrăcat în haine cu fireturi galbene. Caii, negrii, voinici – bat pământul cu copita, neastâmpărați.

Grigore Voicu își aduce aminte de Sandu Zamfir și se cutremură. Moartea lui e prevestitoare de moarte, pentru lucrători. Are să curgă sânge...

Mirică se apropie de el, îngândurat: vine boierul! și strânge pumnii. Ion Pleavă face popas lângă ei, în fugă: când o vrea, domnul Laur, să plece, îi ieșim înainte, Grigore

Voicu arcuiește sprâncenele: numai să ne dea Șarpe răgaz... Ion Pleavă râde, liniștit: pentru șarpe, am nuia de alun...

E lumină în sala mașinilor.

Lucrătorii sunt hotărâți să lupte. Cei cu gândul îndoielnic sunt chemați afară, în dosul magaziilor și convinși – cu vorbă blajină:

— Murim de foame, frate Stane. Vine iarna: niciun lemn în sobă, nici murături în pivniță, nici pâine pentru copilași, – nici sumane... Nu mai prididim cu lucrul. Șarpe câștigă mult. Să ne mai dea și nouă, ceva – să ne mai mințim necazurile.

— Și, dacă nu ne dă?

— Facem grevă!

— Grevă – și rămânem pe drumuri... Mai rău, Mirică, pe urmă.

— Nu rămânem pe drumuri. Are comenzi de afară, are aconturi luate. De nu e gata la timp, plătește de-l ustură la ficați.

— O s-aducă alți lucrători.

— De unde? N-are de unde. Și-apoi, noi unde suntem? Care-i ăla să vie să-mi ia pâinea de la gură?

— Așa e...

— Păi vezi!

Vine un ucenic de la birou, în fugă. Meșterul face semn: lucrați, să vă vadă lucrând! Toți, la un gând, lucrătorii opresc mașinile, privesc senin, cu brațele încrucișate la piept. Meșterul se lovește cu pumnii în cap, înalță brațele, rugător; se pierde printre mașini, cu pasul mărunt și repede.

Mirică bate toaca, pe o scândură de brad și râde. I se văd dinții mărunți și galbeni.

Domnul Laur poartă monoclu. Pleoapele vinete, ochii obosiți. Calcă rar, cu mâinile la spate. Talpa nouă a pantofilor de lac lunecă ușor pe parchetul măturat în ajun.

— Bună ziua, domnilor.

Nu răspunde nimeni.

Gavrilă Berbec se pleacă spre Grigore Voicu: ce-a zis? Voicu ridică umerii: nu știu! îi face semn: taci.

Șarpe calcă ușor în urma domnului Laur. Răspunde umil, încovoiat, cu zâmbetul slugarnic pe buze. Meșterul povestește cum s-a-ntâmplat nenorocirea. Domnul Laur nu-l ascultă. Numără, ca să piardă vremea, traversele de fier. La un semn al lui Șarpe, meșterul amuțește. Fabricantul îngână, cu buzele reci: am înțeles – se apropie de Mirică.

— Dumneata, ce faci?

Lucrătorul dă drumul la mașină. Lemnul geme scrijelit – gemătul se topește în urletul cuțitelor. Domnul Laur își astupă urechile și bate cu piciorul în parchet, nervos: destul, oprește!

Mirică surâde:

— Noi, boierule, stăm toată ziua în iadul ăsta, pentru un codru de pâine....

Șarpe se învinețește. Meșterul e alb. Domnul Laur își mușcă buza, îngândurat. Cuvântul lui Mirică îl mira. După câteva clipe a clătinat capul, cu privirea dojenitoare: da! știu... Îi spusese Șarpe, despre lucrători, pe drum.

— Sunt răi, boierule, mincinoși și beți. Tot câștigul, îl dau la cârciumă, Sâmbătă seara. Pe urmă își bat nevestele și copiii se bat între ei. Luni, se plâng că mor de foame.

Domnul Laur credea în cuvântul omului său de încredere. Cuprinse sala mașinilor, cu o privire grabnică: bună ziua! și porni spre ieșire, gânditor, cu pasul rar. Ion

Pleavă l-a întâmpinat în ușă, alături de Mirică și Grigore Voicu.

— Boierule, avem o cerere.

Șarpe și-a mușcat buza, adânc.

— Să-i ascultăm în birou, boierule. Aici începe lucrul, e gălăgie.

Domnul Laur a făcut semn: veniți în birou – își aprinsese o țigară.

Șarpe călca în urma lui, ca o vulpe, cu ochii plini de mânie.

Era urmat de Ion Pleavă și ceilalți doi.

La scară, alt semn: așteptați!

O bancă de lemn îi adună în fața leandrilor. Vorbesc în șoaptă. Ion Pleavă răsucește o țigară:

— Domnul Laur al nostru e om cumsecade, dar putred. Să-i dai un brânci și cade jos, fărâme. Viața trândavă, chefurile, muierile. Vedeți voi: unii sus, putrezi; alții, jos, supți de mizerie. La mijloc, gol...

Grigore Voicu clatină capul, cu ochii în pământ:

— La mijloc e Ion Șarpe, nene Ioane. El suge: din cei de sus, din cei de jos. Se-ngrașă, – și cu cât se-ngrașă, strivește: pe cei de sus, pe cei de jos. Ăsta-i Iuda: directorul! E! îl fură pe domnul Laur; tot el ne fură și pe noi...

Mirică a rămas cu foița între degete. Vântul spulberă praful de tutun din tabacheră, îl risipește în părul lui Ion Pleavă. Grigore Voicu se încovoaie pe bancă, fruntea în palme, coatele pe genunchi. Tremură buzele, nervos.

— Săracul

Mirică lasă foița să-i zboare din mână.

— Cine?

Răspunsul e furat de vânt și lovit de ziduri, e purtat prin sala mașinilor, – ca o adiere prevestitoare.

— Sandu Zamfir, Sandu...

Ion Pleavă a rupt o frunză de leandru, o netezește în palme.

— Să-l plângem pe Sandu, fraților... și – să nu-l plângem. Păcat de el: tânăr, blând... dar, poate că-i mai bine, cum e acum. Nu te mira, Grigore neică. Eu vorbesc așa, eu! M-au năpădit gândurile. Și mă gândii: la mine, la Mirică, la tine – la toți. Ce viață de câini! Strânge pumnul, Mirică, bine faci. Și eu îl strâng. Uite, așteptăm ca dulăii, la scară – să ne arunce boierul pomana. Strânge pumnul, Mirică și lovește în zid, să se cutremure șandramaua. Sfânt e pumnul, Grigore Voicu! Vrei s-o-ncepi cu voie bună? Bine – merg cu tine, să văd minunea. Adu-ți aminte ce-am spus aseară: inimă de om, la Șarpe? Să încercăm marea cu șchioapa mâinii. Am început, de-acum să ne dăm seama că-i adâncă...

Grigore Voicu își recunoaște gândurile, în cuvintele lui Ion Pleavă. Dar durerea vremelnică a acestuia e departe de îndoiala ce-l copleșește pe el. Pentru prima oară, se află în pragul unei fapte mari. Greva! O mână de oameni pe care-i aprinzi cu un cuvânt și-i arunci cu un semn, în vâltoare. Vor fi în stare piepturile lor, să stăvilească vâltoarea? Dar el? va avea putere să-i smulgă de la pieire? Își dădea seama că odată greva începută, el va avea partea lui de merit, de va fi izbândă, – sau de vină, de va fi înfrângere. Lucrătorii, mulțimea! Închidea ochii și-i vedea – se cutremura. Mulțimea! câte taine, câte gânduri ascunse în ochii acestei mulțimi, – deopotrivă de rea și de blândă, de temut și de plâns.

Mirică se uita în sus, cu palma streașină.

— Cerul ca sticla. O să fie iarnă grea.

Ion Pleavă mormăia, pentru el.

— Dac-om ajunge până la iarnă...

Mirică l-a auzit. Îi tremură întrebarea pe buze, se oglindește în ochi. Își răspunde singur, în gând – îngână, cu ochii în pământ.

— Așa e! Dacă! Cine știe...

Lucrătorii s-au strâns în ușa atelierelor. Gloata lor fierbe ca o apă turbure, se revarsă spre sala mașinilor, se adună în umbra magaziilor de scânduri. Se aude glasul lui Gavrilă Berbec blând – rugător: luați-o cu binele, fraților.

Mirică îi face semn: taci! intrați în ateliere.

Gloata freamătă. Se ridică o mână: stăm aici! Murmurul, ca un clocot de ape, se adună sub șopron, se risipește. Mulțimea se revarsă spre sala mașinilor, înapoi – ca o apă.

Șarpe răsare în capul scării. Privește încruntat spre mulțime.

— Ce-i asta. Ori lucrați ori – afară!

Lucrătorii s-au risipit prin ateliere, cu pași grabnici.

Ion Pleavă scuipă într-o parte:

— Noi, domnule director...

— Ei, ce e?

— Mai așteptăm aici, nu mai așteptăm...

Șarpe nu răspunde. Intră în birou, fierbând: nemernici! trântește ușa în urma lui. Mirică se repede pe scări, cu pumnul strâns. A rămas lângă ușă, cu fruntea plecată. Ion Pleavă a căzut pe bancă, cu pleoapele strânse. Grigore Voicu bănuiește, ascultă clocotul din sufletul gazdei. Încearcă să le limpezească gândurile.

— Fără mânie, Mirică. Fără mânie, nene Ioane. Descleștați pumnii. Cu liniște, cu voie bună. Șarpe ne-ncearcă, vrea să-ncepem noi, să cadă de la noi, prima lovitură – să aibă, pe urmă, cu ce ne învinui. Lăsați-l pe el să dea lovitura întâia.

În adevăr, Șarpe nădăjduia să desăvârșească cele spuse domnului Laur, pe drum, în privința lucrătorilor. În picioare, în fața boierului, care căzuse leneș în brațele unui fotoliu, directorul se plânge, că are o mulțime de comenzi pe care nu le poate îndeplini, căci lucrătorii îi fură timpul și banii, își bat joc de material. Dacă încearcă să le facă o mustrare ca director și ca om, îi sar în cap, amenință. Sandu Zamfir, când a căzut între roți, era beat. Toți vin beți la lucra. Unul din ei, care așteaptă acum afară: Ion Pleavă, îndeamnă pe ceilalți să nu lucreze, să ceară sporirea salariului. Sporirea salariului, ca să aibă ce da la cârciumă. Dau leafa pe băutură, sâmbătă seara, iar luni vin să se milogească, să ceară avansuri. Le dă din buzunarul lui, că nu vrea să atingă de loc capitalul pe care „boierul, cu dărnicie, îl pune – mai mult pentru lucrători decât pentru fabrică". Domnul Laur bătea ritmic, cu degetul inelar în spătarul scaunului. Chipul lui Mirică îi răsărise în minte: noi, boierule, stăm în iadul ăsta... Vechiul cântec, aici – la fabrică și acolo – la moșie, cu țăranii. Domnul Laur chema arendașii. „Ai să dai țăranilor, porumb, grâu, secară". A doua zi, se pomenea cu țăranii: un codru de mămăligă, boierule, murim de foame! Domnul Laur chema pe arendași: „ți-am poruncit să dai țăranilor"... „Le-am dăt, boierule". „Cum le-ai dat, că vin să-mi ceară iar..." „Beți-vi, au vândut tot darul Măriei tale, au băut banii". Și domnul Laur scrâșnea: „Dă-i afară, cu harapnicul". Sta la fereastra conacului și-i vedea, pe țărani, încovoiați sub lovituri: „Bine le face. Beți-vi, porci, beți-vi... Și lucrătorii, ca

țăranii. Are dreptate, Șarpe. Trăise prea puțin, domnul Laur, în mijlocul lumii necăjite, ca să-și poată da seama că „între putrezii de sus și umiliții de jos, sunt viperile care sug: și din cei de sus și din cei de jos"... Mare încredere nu avea el nici în spusele lui Șarpe. Îl cunoștea. Îl scălda și pe el laolaltă cu ceilalți oameni – în albia dezgustului. Oamenii sunt răi. Numai atunci când sunt răi sunt naturali. Bunătatea, cinstea: toate măști. Omul, când e bun, vrea să fie. Numai când e rău, e sincer; rău, cum au fost bunicii și străbunicii lui. Își dădea scama că cel mai bun lucru ar fi fost să nu vie la fabrică, să se amestece în turma cu ochi flămânzi și bluze albastre. Se plimba prin birou, cu mâinile la spate.

— Șarpe.

— Porunciți.

— Pe mine să mă lăsați în pace.

Șarpe își ascunde surâsul. E încovoiat și mic, într-un colț.

— Eu, o biată slugă.

Domnul Laur bate cu tamponul în masă.

— Acum nu mai ești slugă. Ori ești director ori... înțelege. Nu mă amesteca pe mine în ciorba voastră.

Șarpe voia să-l amestece cât mai mult, să-l facă paravan între el și lucrători. Din seara nenorocirii, a simțit că se clatină cu el scaunul pe care se cocoțase. Meșterul îi șoptise, în taină că lucrătorii sunt nemulțumiți; că, mai târziu sau mai curând, se vor mișca. Gândul că va fi nevoit să dea față cu ei, îl înfricoșase. Nu era învățat să lucreze, drept, să apară, în lumină – în fața unei mulțimi pe care o prăda și o lovea în ascuns.

Afară, la scară, pe bancă, trei trupuri încovoiate, cu frunțile în palme și coatele pe genunchi. Ion Pleavă ascultă

cum îi clocote sângele în tâmple și bate, cu vârful piciorului, rar, într-o piatră; Mirică scuipă des, între bocanci; – trage pământ deasupra și iar scuipă; se-ndreaptă de șale, cu capul căzut pe umărul stâng și se uită la cer – iar se-ncovoaie, cu un oftat întretăiat Grigore Voicu ar vrea să nu se gândească la nimic.

Pe drum, trece un convoi sărac de înmormântare.

Ion Pleavă se uită, pieziș, la Mirică.

— Mai stăm?

— Ce să mai stăm.

Grigore Voicu sare în picioare; urcă scările, tremurând – intră în birou. Mirică se uita, lung, în ochii lui Ion Pleavă.

— Ce-o fi având de gând?

Ion Pleavă lovește cu pumnul în bancă și închide ochii.

— Inima, caută inima de om în Șarpe.

Se aude, înăuntru, un glas plângător: Pe mine să mă lăsați în pace! Șarpe strigă: Ieși afară! Grigore Voicu, limpede: Eu nu-s câine și nici slugă n-am fost! Directorul urlă: Ieși afară! Ion Pleavă se repede pe scări, fierbând, Mirică îi calcă în urmă, cu ochii aprinși. Amândoi, se năpustesc în birou. Au rămas în prag, cu pălăriile în mână...

Domnul Laur s-a îngropat cu totul în fotoliu. Capul dat spate, ochii închiși. Palma dreaptă pe spătarul scaunului, albă. La spatele lui, mic, vânăt de mânie, Ion Șarpe. În fața lor, plecat puțin înainte, cu pumnii strânși, părul căzut în neștire pe frunte Grigore Voicu. Îi tremură buzele și nu-și ia ochii de la director. Un zâmbet de scârbă îi flutură în colțul gurii.

Câteva clipe, tăcere de plumb. Lucrătorii se privesc, pe furiș, – se înțeleg. Ion Pleavă face un pas înainte și ridică fruntea.

— Nu credeam, boierule, să vă cadă cu atâta supărare cererea noastră...

Domnul Laur deschide ochii. Aprinde o țigară și-o lasă, după câteva fumuri, pe marginea scrumierei. Își șterge monoclul cu batista, leneș, și zboară cu privirea pe geam.

— Spune.

Mirică se apropie de Grigore Voicu. Face ochii mici, batjocoritori – spre Șarpe.

— Nu suntem haimanale, să umblăm după scandal. Lucrăm în fabrică de pe vremea boierului Hans.

Fabricantul a uitat să-și prindă monoclul în ochi.

— Nu vorbi de dobitocul ăla. Era fecior de cioban...

Ion Pleavă surâde blând amintirii și clatină capul.

— Așa o fi, boierule, dar era om cumsecade.

Domnul Laur rupe sugătoarea, la un tampon, o mototolește în palmă, nervos. Îi cuprinde, pe toți trei, cu o privire dojenitoare: om cum-se-ca-de? și își îngroapă fruntea în palme, cu un zâmbet amar: fecior de cioban, fabricant în țara românească...

Tăcerea domnește, iar câteva clipe. Ion Pleavă îl îndeamnă cu ochii, pe Mirică. Acesta se uită la Grigore Voicu, îi face semn. Tânărul se supune. Se apropie și mai mult de domnul Laur.

— Cererea noastră, a lucrătorilor, ar fi un lucru de nimic.

Fabricantul se face mic, în fotoliu.

— Lasă-mă în pace! Vorbește cu Șarpe. El e director. Eu, un musafir...

Șarpe simte că-i tremură picioarele. Dar, gândul că domnul Laur l-ar putea bănui de slăbiciunea, sau că

slăbiciunea fabricantului ar putea fi îndemn bun și norocos pentru lucrători, îi dă putere să-i înfrunte.

— Ce vreți, ce umblați cu cereri? Ieșiți afară! La lucru!

Mirică își șterge nădușeala de pe frunte cu mâneca hainei.

Cuvintele au căzut, palmă grea – pe umerii lucrătorilor, Ion Pleavă simte cum crește din propria-i revoltă, cum prinde puteri cum i se răsucesc mușchii sub mâneca albastră.

— Va să zică, ne dai afară! Biiine dom-nu-le di-ree-tor...

Afară murmure. Lucrătorii s-au adunat în mijlocul curții. Câțiva s-au apropiat de scară.

Grigore Voicu tresare. Se apropie de fereastră și ridică mâna – vesel, cu privirea, peste umăr, la Șarpe.

— Auzi-i.

Mâna-i tremură, cade în lungul trupului. Cuvântul e sugrumat de revoltă, de descurajare, de teamă.

— Noi, venisem cu vorbă blajină.

Șarpe lovește cu pumnul în birou.

— Știu eu vorba asta blajină! Leafă mare, s-o beți la cârciumă.

Mirică se dă doi pași înapoi, ars. Urlă, orb – zbucnește înainte, cu degetele încleștate – se zbate în brațele lui Grigore Voicu. Ion Pleavă e lângă fereastră, năuc. Își freacă tâmplele alb. Tremură, ca un bolnav prins de friguri. El care de atâtea ori în viață sfărâmase masa cu pumnul, pentru un lucru de nimic – se simțea acum slab, neputincios. Își mușca buza, să nu geamă și simțea cum i se umezesc pleoapele. Dacă n-ar avea nevastă și copil, de-ar ști că nu-i lasă pe drumuri! Cu brațul petrecut peste mijlocul lui Mirică, Grigore Voicu lupta cu năvala clocotitoare a gândului de a prinde pe domnul

Laur de umeri: trezește-te, putredule de sus! Își purta palma pe frunte și râdea cu ochii plini de lacrimi.

— Leafă mare, s-o bem la cârciumă! Prea ți-ai bătut joc de noi cu vorba asta... N-ai fost niciodată, la noi, în barieră. Nu e stradă, acolo; nu e casă. E cimitir, e spital, e adevărată vale a plângerilor. Am încercat să găsim, aici, o inimă de om. Rău de noi, că n-am găsit-o. Vom căuta-o aiurea. Rămâi sănătos, bo-e-ru-le...

Nu mai era nicio nădejde.

Ion Pleavă a deschis ușa biroului – iese, cu capul în pământ. Grigore Voicu îl urmează, alături de Mirică. Are impresia că poartă pe umeri un sicriu; că a lăsat în urmă un mort drag, că îl așteaptă în curte o groapă săpată de curând.

Lucrătorii au ghicit răspunsul, în lacrima din geana lui Ion Pleavă.

Niciun murmur.

Un bătrân a deschis poarta, și pornește spre casă, încovoiat, cu chipul de pământ. Lucrătorii după el, pe stradă – se risipesc pe cărări, spre barieră. Mirică se oprește în poartă. Își dă pălăria pe ceafă și se uită în sus, cu pumnul culcat pe frunte:

— Tiii, Șarpe, groapa mă-tii de hoțoman! Poate să mor eu.

Ion Pleavă a rămas în mijlocul curții, ca o stană. Grigore Voicu îl ia de mână, ca pe un copil. Pornesc spre casă, împleticindu-se, ca doi câni loviți în moalele capului.

Meșterul privește buimac, pe deasupra ochelarilor, în urma lor....

SĂ-L IERTĂM ȘI SĂ NE IERTE!

1

Soarele a răsărit de mult.

Cârciuma lui Iordan Luntre; cu geamurile spălate de mâna harnică a Tinei, cu alt șir de covrigi în fereastra cu două obloane verzi.

Singur Aristide își moaie buzele rar, în paharul cu rachiu. Cântă, pentru el:

Amărât ca mine nu-i, –
Nu-i nici puiul cucului,
Când îl lasă mama lui
În mijlocul codrului...

Sub șopron, la o masă de brad, Tina coase un nasture alb la un șorț cu picățele negre. Cârciumăreasa își dă părul de pe frunte și ascultă, cu ochii în gol. Clatină capul, rar, cu milă.

Cântecul îl înduioșează pe Aristide:

Te-am văzut printre morminte, palidă și despletită...

Ioana! Rămâne singură Ioana: să îndure, să râdă cu lacrimile în gene. Pentru ea, nu-i sărbătoare-n calendar. Nici pentru el n-a fost! Are să fie... – pentru ea, pentru el! În grinda grajdului: pironul. Frânghia de la ham are nodul făcut închide ochii, cutremurat: frânghia de la ham. Sudoarea se risipește, broboane, în cutele frunții. Surâs de scârbă îi arde în colțul gurii: tremuri, nemernicule...

Rachiul îi risipește gândurile, îl amețește.

Închide ochii, alb:

Te-aaam vă-zut prin-tre mormi-i-in-teee...

Scaunul se clatină cu el. Cârciuma se leagănă ușor: în sus, în jos – se-nvârtește repede și iar se leagănă, ușor: în jos, în sus... Aristide a cuprins masa cu mâinile, să nu cadă și răsuflă repede. Cheamă, stins: coană Tino! și cade cu fruntea pe masă; plânge, ca la căpătâiul unui mort.

Tina a lăsat cusătura sub șopron. Îl bate pe umăr, blând – își îngroapă degetele în părul lui.

— Ce-i cu tine, Aristide?

— Nimic. Așa, plâng...

— Ai pățit ceva?

— Nu.

— Atunci?

Aristide ridică ochii, o învăluie cu privirea – ca pe-o mamă ca pe-o soră. Tina îi cunoaște păcatul, i-a prețuit lacrima și, de multe ori, i-a plâns-o. Ar vrea să i se spovedească, să spună ce n-a avut curajul să-i mărturisească Ioanei. Dar teama de a nu se da de gol, îi împleticește cuvântul în gură, îl risipește pe buze – într-un suspin, ca o adiere caldă.

— Eu, – am să plec...

Tina nu mai clipește.

— Unde?

— Știu eu! Departe... E, undeva, și fărâma mea de noroc...

— Pleci să scapi de Ivan Pascu.

Aristide s-a ridicat în picioare, de var. Se încovoaie, cu ochii în pământ.

— De *mine* să scap, coană Tino! Plec, să scap de mine.

Râde straniu: de mine! iar cârciumăreasa, tristă: întreabă sfielnic: când pleci?

— Acum!

Aristide îi prinde mâna:

— Mamă mi-ai fost, coană Tino! când eram mic, mi-ai dat pâine să mănânc. Să fie pomană morților.

S-a plecat, repede – îi sărută mâna cu buzele reci. Prin Tina, își lua rămas bun de la toată lumea. O ierta și era iertat. În curte, s-auzea Iordan Luntre, înjurând. Aristide și-a adus aminte. Îl îndemna, cineva: haide, pleacă!

— Rămâi sănătoasă, coană Tino.

Cârciumăreasa a ascuns două lacrimi sub pleoape.

— Să vii sănătos.

Aristide a tremurat mâna în aer: cât de curând! și s-a năpustit afară.

Tina a uitat de lucrul rămas sub șopron. I se pare cârciuma pustie și nu-și găsește loc: pe scaun, la fereastră; pe bancă; în pragul prăvăliei, cu mâinile în buzunarul șorțului și ochii umezi: săracu Aristide! Iordan Luntre aduce, pe umeri – un sac de mălai. Îi face loc, între tejghea și raftul cu sticle goale, colorate. Tina calcă rar, de la ușă la fereastră; își privește mâinile: de aproape, de departe – suspină: săracu! Iordan face ochii mici.

— Dar ce-i?

— Nimic. Pleacă Aristide...

— Unde?

— Știu eu: în lume, să scape de Ivan Pascu.

Cârciumarul mută o masă, adună scaunele.

— Ducă-se dracului.

Tina ridică fruntea, se uită-n ochii lui – lung, blând. În glas, o ușoară umbră de dojană:

— Și tu ești o inimă de câine, Iordane.

Cârciumarul rânjește, cu ochii plini de întuneric.

— ... Îți pare rău, că... pleacă?

Nevasta uită să-i răspundă. A rămas, la fereastră, pe un scaun. Se uită peste drum, cu ochii plini de lumină. Aristide n-a plecat. Stă de vorbă cu Nuielușă. A ridicat mâna în sus, pare că adună ceva între degete. Surâde! Poate, nu mai pleacă. Surâde, cu ochii în gol. Se-ntunecă. Pare că și-a adus aminte de ceva. Scutură capul. Ioana s-arată în ușa grajdului tremurând. Are, în mână, o frânghie de la ham. Cade în genunchi, cu mâinile la cer. Strigă ceva și n-aude. Tina iese sub șopron, să asculte. Nuielușă l-a apucat de colțul hainei, pe Aristide și plânge:

— Nu, nene, să nu faci una ca asta!

Aristide caută să-i desprindă mâna, se clatină.

— Taci! Nu-i nimic, n-aveam nimic de gând...

Nuielușă l-a prins și de cealaltă pulpană, se ridică în vârful picioarelor și se lipește de el – plânge.

— Ba da! Am găsit ștreangul, eu – țața Ioana l-a găsit... Să nu faci una ca asta!

Aristide a închis ochii:

— Taci, Nuielușă. Taci, neică...

Și încearcă să-i desprindă mâna de pe pulpanele hainei. La canton, sună un clopot, rar, egal – ca o chemare.

Trenul! Vine trenul...

Aristide a tresărit. Ascultă, numără bătăile clopotului, rar, egal: una, două, trei... Ioana a căzut lângă el, în genunchi, a ridicat mâinile: frate! Nuielușă i-a cuprins genunchiul cu brațul și strigă, deznădăjduit: țață Tiiino, nene Ivaaane! Cârciumăreasa trece șanțul șoselei, se-mpiedică. Aristide e alb, vânăt, negru. Nuielușă sare în picioare, ca svârlit de un resort. Caută cu mâna, orbește, un sprijin. I se-ncleștează fălcile, se clatină, se cutremură. Îi seacă privirea. Tremură mâna în aer: nene! – cade în genunchi, se sprijină în mână, se-ntoarce, ca o șopârlă, cu fața în sus: se rostogolește în șanț. Ioana plânge: Aristide, A-ris-ti-de frate! cu fruntea în țărână.

La șosea, în spatele bisericii, cad barierile, leneș, ca două brațe de cumpănă. S-aude un fluerat de locomotivă, de departe – mai aproape.

Cu brațele cruce în creștetul capului, Aristide fuge – peste podul de lemn, pe maidane, spre linia ferată. Tina a rămas în mijocul drumului, cu ochii mari și degetele înfipte în părul de la tâmple. Ar vrea să strige și n-are putere; ar vrea s-alerge după el, și-i tremură pasul. Trenul se apropie, vijelie, a intrat pe podul de fier. Aristide urcă malul, se-mpiedică, urcă, răsare sus, între linii, cu brațele în aer. Strigă ceva, vesel. Tinei i se pare că Aristide crește, din pământ, se îngroașe și crește – stavilă în calea locomotivei. Nu-l mai vede. Ba da! e acolo, între linii. Botul mașinei îl lovește și-l aruncă mototol, pe traverse. Tina se lovește cu palmele peste ochi, țipă: Iordaaaneee... – cade în genunchi.

Locomotiva fluieră ascuțit. Acarii strâng frânele, cu mișcări repezi.

Trenul s-a oprit în bariera Regiei.

Bariera aleargă peste maidane, urcă malul – se risipește pe lângă vagoane.

Cu pasul leneș, Iordan Luntre s-a apropiat de Tina, se uită-n ochii ei, cu sprâncenele arcuite.

— Nu-l mai plânge. Vorba lui Ivan: mare do-bi-toc. Mai bine că și-a făcut seama singur. Ar fi murit de foame...

Grigore Voicu se-ntorcea, alături de Ion Pleavă de la fabrică. Îi ardeau tâmplele. Neizbânda îl aruncase în răscrucea unor drumuri străine, până atunci, pentru el. Îi răsunau, în urechi, cuvintele focarilor: dacă facem grevă, ce mâncăm, unde dormim? Ion Pleavă îngâna mereu: pumnul, șandramaua – ori ridica fruntea: răbdăm, neică, răbdăm! Lângă podul de lemn s-au oprit Lumea se adunase pe linie. Alerga un copil, spre barieră.

— Ce-o fi acolo, neică.

Ioana alerga prin curte, zăpăcită; își frângea mâinile, se lovea de copaci, de poartă, de brișcă. Țipa ori îngâna, stins: AristideeeI Nuielușă plângea, făcut ghem, lângă uluci, cu palma ascunsă în mânecă și picioarele strânse la pântec: neeene! ne-ne Aristideee...

Grigore Voicu se descoperise. Și-a purtat palma pe frunte, a închis ochii.

Ion Pleavă plângea, cu fruntea pe umărul lui. Lucrătorul fusese ochii mari:

— Grigore neică, spune: ce-i asta?

— Ne-a murit un frate, un frate bun. Pentru lacrima și sufetul lui a murit. Să-l iertăm și să ne ierte...

Tina tremură sub șopron, cu capul pe masă – prinsă de friguri!

Voicu, își aducea aminte. Băuse cu Aristide, în ajun, în cârciuma lui Iordan Luntre. Strângea pleoapele și-l auzea: „...iar cel ajuns la gura prăpastiei? Eu știu: închide ochii și te aruncă în fund. Aleluia... Scapă lumea de tine și tu de necazuri. Pământul Grigore, i-e foame pământului de leșurile noastre..."

Aristide n-a mințit. A închis ochii și s-a aruncat la fund – „să-și spele mâinile de mocirlă, să adoarmă în brațele pământului, cald ca un sân de mamă".

2

Spre seară.

Un acar a adunat de pe linie, dintre traverse, bucățile de carne. Le-a așezat la loc, cu migală. Capul, tăiat de sub bărbie, a fost prins între două pietre, să nu se mai rostogolească. Ochii mari, albi, privesc încremeniți cerul senin. O rază de soare, tremură pe fruntea vânătă, plină de pământ muiat în sânge. Gura încremenită într-un rânjet de groapă. Se văd dinții, albi. Părul mătăsos și moale, a acoperit cele două pietre. O șuviță a lunecat de pe frunte în sângele scurs din ureche. O mână se odihnește desprinsă din umăr, lângă trupul tăiat peste pântec. Pe sub haină, s-au scurs intestinele – înnodate, sparte. Mâna stângă, se odihnește pe piept, tăiată în lung – de la cot la umăr. Un picior întins, țeapăn, cu călcâiul în afară. Celălalt frânt de la genunchi, cu laba culcată pe pântec...

Lumea a făcut cerc, mută.

A venit comisarul, procurorul...

Ioana nu mai are putere să plângă. Părul despletit îi îngroapă umerii. S-a sprijinit de Nuielușă și cheamă surd: A-ris-ti-de... Copilandrul răsucește pulpana hainei,

cu degetele albe – o desface. Rar, ridică ochii spre Ioana: taci, țață, taci... Lacrimile îi tremură pe umerii obrajilor, se preling în barbă, sub gulerul hainei, cu mâneca de prisos.

Tina a aprins o lumânare la căpătâiul mortului. Vântul îi tremură flacăra, i-o fură. Femeile se închină.

— Nicio lumânare nu-i arde la cap! Păcate grele, soro...

Procurorul se apropie de Ioana, cu ochi cercetători.

— Ce-a fost?

Fata se clatină:

— Aristide spunea așa: viața noastră o cumperi cu un scuipat de ofticos. Acu, stau lângă tine și mi-e bine. Ioană, – bine, ca-ntr-un leagăn cu plasa de mătase. Mâine, cine știe: la ocnă, cu fiarele de picioare, ori în praful drumului, ciuruit de gloanțele pândarilor. Cui să te plângi și să ceri un sprijin? Tot pământul e plin de tribunale și închisori. Asta-i toată bucuria noastră. Putem, oricând să ne scuipăm un glonț în frunte ori să ne aruncăm ștreangul de gât...

Comisarul clătină capul, milos, cu ochii la procuror: e nebună, săraca! Omul legii își mușcă sfârcul mustății, gânditor. Își pironește privirea în ochii Ioanei.

— Era... ibovnicul tău?

Tina surâde amar.

— Frate i-a fost, nu... ibovnic.

Procurorul nu-și ia ochii de la Ioana.

— Și... de ce-i era lui frică de ocnă, de pândari...

Femeile încremenesc, cu pruncii în brațe. Bărbații strâng cercul mai aproape. Se face liniște. Un copil începe să plângă. Freamăt de pași. Iar liniște.

Albă, Ioana închide ochii. Tremură buzele, de var – se clatină. Se desprinde ușor de lângă Nuielușă, cade în genunchi. Mai are putere să-și îngroape degetele în păr, să strige: Aristide! Se prăvale la picioarele procurorului.

Comisarul nu mai ascultă, nu vede. Adună, în minte, câteva fire, le înnoadă. I se limpezește chipul. Coboară malul în fugă, se pierde pe uliță.

Soarele mai are o palmă de drum și atinge zarea.

*

Nuielușă a fugit peste maidane – să hoinărească singur, să-și adune gândurile. I-e capul greu și-i ard tâmplele, zvâcnesc. Sângele închegat pe fruntea lui Aristide, piciorul; frânt de la genunchi, cu laba culcată pe pântec; ochii albi, cu pleoapele vinete: icoane ce-i răsar mereu înainte.

A fugit, să scape de ele.

Niciodată n-a fost cerul atât de senin, niciodată, atâta liniște pe maidan. Razele soarelui se răsfrâng, multicolore, în cioburile de sticlă, în tinichelele din gunoaie. Vântul își moaie aripile în bălțile vremelnice. Nuielușă calcă ușor, cu teamă. I se pare că pământul se înfioară și tremură, se clatină sub pașii lui. În fiecare fir uscat de iarbă bănuiește o taină; în fiecare rază răsfrântă, o minune. Sufletul copilandrului îmbracă vestmântul minunei, pătrunde în taină firul uscat de iarbă, – se contopește cu ele. Nuielușă privește cu alți ochi, mai limpezi, mai cuprinzători, mai înțelegători; se simte mai mane, mai puternic. Parcă i se ridicase o pânză deasă de pe ochi. Stoluri de gânduri, vin de departe, plutitori pe aripi albe. Le simte fâlfâirea pe frunte, ca o adiere. Sunt, în stol: privighetori cu trilul limpede; porumbei cu zborul legănat, corbi cu aripi negre și ochi de pradă. El întinde mâna în calea lor, să le prindă, să le ascundă în sân și să se bucure. Dar, pasările au trecut, în tremur fâlfâitor de aripi, se pierd

în zarea ce împinge, spre cumpăna cerului, un nor cenușiu, cu marginile tivite de aurul soarelui în amurg. Nuielușă a rămas, în mână cu o pană de corb. O strânge în palmă, înfiorat și vorbește singur:

— Cine se omoară, scapă de necazuri!

Moara Ciurel era aproape.

Copilandrul grăbea pasul, spre apele clocotitoare. Își tăiase călcâiul într-o sticlă. Maidanul sorbea, flămând, sângele cald. Scaeții se prindeau, ciorchine, de pulpana hainei, de pantaloni.. Vântul era tăios, cerul se întuneca. Se ridicau norii, în zare – se risipeau. Freamătul apei (prinsă în albia strânsă ca într-o gheară de oțel) se topea în uruitul asurzitor al roților uriașe, în strigătul scrijelit al măcinătoarelor.

Dincolo de moară, cascada...

Nuielușă privea, amețit: copacii biciuiți de vânt; zidurile cenușii și umede, răsfrânte în apa mânată, spre cine știe unde, fără popas; cerul – cerul înorat ca ochii Ioanei. Copilandrul își aduce aminte de el și se lasă amețit pe o piatră. Tremură pleoapele, cu ochii în zare... El: singur pe lume, flămând, bătut, alungat... Apa sufletului s-a turburat o clipă, se revarsă peste maluri, se risipește și iar se adună, limpede, în matcă. Nuielușă îngână rar, cu ochii închiși: cine se omoară, scapă de necazuri! – și pleacă fruntea, de plumb în palma albă.

Pe șosea, între doi jandarmi cu arme pe umăr, Ivan Pascu, merge încovoiat cu mâinile legate la spate. A fost arestat în cârciuma vădanei de lângă moara Ciurel, unde băuse o noapte și o zi, în tovărășia a câtorva haimanale. Nuielușă aleargă în calea lui. Ar vrea să strige, în față: acum câine n-ai să mai bați pe țața Ioana! Dar mâna, ridicată,

scapă piatra culeasă din șanț. Ochii lui Ivan Pascu sunt plini de lacrimi. Copilandrul simte o undă caldă peste pleoape.

— Plânge nenea Ivan! Un om rău, plânge... O fi auzit că s-a omorât nenea Aristide! sau: că se duce la ocnă și-a lăsat pe drumuri pe țața Ioana. Cine știe... săracu nenea Ivan: plânge!

Nuielușă privește, lung, piatra din mână, – o lasă să cadă și pleacă bărbia în piept. El singur, în barieră, o să-și aducă aminte, mai târziu, că „atunci când îl duceau jandarii legat, nenea Ivan avea ochii plini de lacrimi". N-o să-l blesteme, ca Tina: n-o să se cutremure de groază ca Ioana când s-o vorbi de el.

*

Două gloabe stafidite se opintesc să smulgă duba spoită în negru, din noroi.

Mulțimea se risipește, pe uliți. Nu mai e nimic de văzut. O inimă mai puțin, în barieră, două lacrimi mai mult. Inima va face un popas mic, într-un galantar; va fi aruncată în pământ, să putrezească. Lacrimile se vor usca pe umerii obrajilor, curând, iar Aristide va fi uitat de lume, acolo – într-o groapă săracă. Uitarea aduce liniștea iar liniștea însenină sufletul...

Ioana privește lung, pe urmele cailor, nu înțelege: de ce plânge Tina, de ce se închină lumea, de ce a rămas Grigore Voicu, în mijlocul drumului, cu brațele căzute în lungul trupului încovoiat. I se pare că bariera se învârtește în jurul ei. Malul se clatină, își înalță culmea și o îngroapă în nori de fum – se dărâmă. Casele se ciocnesc, se prăbușesc sub

movile de moloz. Iordan Luntre s-a azvârlit cu fruntea în pământ și merge, cu gleznele îngropate în fumuriul norilor.

Ioana râde și aleargă să-l prindă în brațe, ca pe un rod copt...

Cu vestmântul zdrențuit de câini, toamna se pleacă – vrăjitoare – în pragul unei grădini. Străpunsă de săgeata morții, îngenunche și-și scuipă sufletul în creștetul unei crizanteme. Sălbatic, vântul o prinde în brațe, dușman, – o aruncă în sus, chiuind.

Țipăt aspru.

Toamna se prăbușește, țărână...

Steagul iernii, alb, acoperă pământul.

PARTEA II-A

ÎN UMBRA FLAMUREI ROȘII

1

De-o săptămână, uzinele din jurul Cărămidarilor dorm...

Și în celelalte fabrici, lucrătorii încercaseră zadarnic să smulgă directorilor un codru de pâine mai mult. Îndemnul la grevă trecuse din atelier în atelier, ca o poruncă. Niciun pumn strâns, nicio piatră în geamurile stăpânilor. Lucrătorii plecaseră bărbia în piept: altă scăpare nu-i, tovarăși! Fruntașii mișcării au gândurile limpezi. Vina muncitorilor: vina asinului care aruncă samarul din spinare, când nu-i mai poate duce povara...

După fulguirea din întâia zi, crivățul a trecut bariera șuierând dușmănește. Geamurile sparte au fost lipite, grabnic, cu jurnale; prin crăpăturile ușilor au fost înfundate cârpe. Gerul ascundea copiii sub așternuturile vechi. Foamea bătea la ușă, neîndurătoare. Nevestele și-au adus aminte de rudele cu stare: un pumn de fasole, o mână de mălai. Bărbații dau ocol gardurilor de pe locurile virane. Șipcile smulse, frânte, făcute grămadă. Copacii, rari, sunt culcați cu lovituri de topor. Copiii umblă desculți prin zăpadă. Plâng, hoinăresc pe maidane – alături de câini – scormonesc în gunoaiele

aduse din oraș: un cartof putred, o coaje de dovleac. Atârnă zdrențele pe umerii sumanelor.

Brutăriile n-au deschis obloanele.

Moara nu macină.

Moartea seceră.

Nădejdea în izbândă se clatină.

La poarta lui Ion Pleavă se adună lucrătorii. Au ochii turburi. Întrebarea e sfielnică; plin de obidă cuvântul.

— Ce ne facem?

Pleavă îndură mizeria, cu resemnare. Mai sărac decât ceilalți, mai flămând. Nicio rudă cu stare, niciun ban pus la o parte, din alte vremi. Foamea l-a chinuit din prima seară. Credința că Șarpe se va da învins, cât de curând, îi da putere să rabde, să îndemne:

— Ducem greva până-n pânzele albe!

Lucrătorii privesc în lături. Licărul tremură în priviri, se stinge:

— Bine, o ducem. Dar... iarna, foamea!

Mirică lovește cu vârful cizmei în zăpadă. Surâde, batjocoritor. Pieptul descoperit, părul căzut pe frunte, încurcat.

— Foamea! Așa-i, lucru dracului... Să mergem la Șarpe: săru' mână, boierule. Să cerșim...

Gavrilă Berbec îl privește lung, cu mustrare.

— Mirică! Nu zice nimeni...

Lucrătorul face ochii mari și lovește cu pumnul în gard, necăjit.

— Păi, atunci? Rabdă, rămâi alături cu noi! N-avem ce mânca? Parcă înainte aveam... Ne mor copiii? Mureau și înainte. Las să moară! La ce să mai trăiască, să ajungă ca noi.

Nu-i ocol: am luat taurul de coarne; ori îi frângem gâtul, ori ne calcă în picioare.

Oamenii clatină capul, îndoielnic: așa-i, să mai răbdăm! Se risipesc în mahala, încovoiați, cu pasul șovăielnic. Pe fiecare, acasă, îl așteaptă un trup vânăt de ger, o gură flămândă. Copilașii au să-i întâmpine din prag cu ochii stinși:

— Mi-e foame, tată!

Nevestele au să blesteme, cu gura arsă de friguri:

— Grevă! Arde-l-ar focul pe cine-a fost cu îndemnul! El n-are copii, ca noi...

Cuvintele, blânde la început, au să se înăsprească, să se prindă vârtej. Cearta zbucnește, clocotește; mânia ridică pumnul și lovește, orbește, în sânii supți, în umerii plăpânzi. Aceiași icoană, fiecăruia, îi răsare în minte: nevasta plânge, cu părul căzut pe umeri: câine, nu ți-e milă de copilașii mei! iar „câinele" cu tâmplele prinse în pumni, se clatină cu o salcie. Gândul la iadul de acasă îi oprește, pe mulți, în mijlocul drumului. Pleoapele tremură, amețeala se scurge în oase, ca o apă clocotită.

— Pe ce uliță să apucăm, fraților?

Stolurile de ciori împânzesc maidanele albe. Sunt multe, mai multe ca oricând și mai flămânde. Cocioabele gem sub zăpadă, căzute pe brânci. Plânge, în capul podului, un copil: de foame, de frig, de teamă. Croncănitoare, stolurile negre zboară peste gârlă, spre moară – ca un nor adus de furtună.

Singur Grigore Voicu înțelege lacrima lucrătorilor. Nu se minte, ca Ion Pleavă, cu vorbe; nu se împacă și nu crede că pumnul lui Mirică va prăbuși șandramaua. Închide

ochii și vede ce va fi mâine. Nu se ascunde. E vina lui. Și a celorlalți, dar – mai ales: a lui! În pragul iernii, fără nicio pregătire: grevă. Pierde Șarpe, că-i dorm mașinile, dar nu îndură frigul și foamea. Doi dușmani de moarte: iarna și pântecul. Oamenii sunt slabi, nu le pot sta împotrivă. Au să plece fruntea, să ceară iertare – și munca va începe iar, mai trudnică dar mai prost plătită. Ion Pleavă, el, Mirică, afară – pe drumuri. Se miră că lucrătorii, până acum, nu au început să dea târcoale pe la poarta fabricii.

Rada e plecată din zori, în oraș, să slugărească la o casa mare. De-o săptămână, nevasta duce povara gospodăriei pe umeri. Nu se plânge. Ion Pleavă se gândește la ea, cu ochii umezi Se plimbă, cu pași mari, din sală în casă; se uită la copil, care doarme ghemuit sub o țoală vânătă. Amețit, Grigore Voicu își pleacă fruntea în palme și îngână, în neștire, o frântură de cântec.

Ion Pleavă tresare ușor.

— Cânți! Asta-i bună...

— Cânt – să nu mă dau cu capul de pereți.

— Asta-i și mai bună. Da ce-i?

Grigore Voicu ridică umerii:

— Nimic.

I s-aprind tâmplele, îi tremură buzele. Nu mai are putere să se stăpânească. Lovește cu piciorul într-un scaun, înalță brațele

— Grevăăă! În viscolul iernii, fără pregătire: grevă! Asta-i. Suntem buni de bătut la stâlp, cu nuielele – ca hoții de cai.

Copilul deschide ochii, speriat.

Zâmbetul din colțul gurii lui Ion Pleavă se face alb.

— Grigore neică!

Cu pleoapele strânse, Grigore Voicu lovește cu pumnul în zid până țâșnește sângele.

*

Pretutindeni, armatele foamei au încrucișat brațele.

Sindicatele muncitorești au intrat în luptă. Greva generală a fost prilej minunat. Visul e trandafiriu. În aer plutește aripa morții. Încordare, pretutindeni. Și murmur surd. Două lumi, față-n față, cu același gând dușman. De-o parte: ascuțișul baionetei; de alta: piepturi descoperite. De la tribuna îmbrăcată în pânză roșie, porunca fusese zburată din mahala în mahala, din oraș în oraș: prin greve continui să provocăm maximul de dezorganizare al procesului de producție și – dând societății actuale un brânci – s-o prăbușim.

Popasul morții într-o răscruce fără orizont.

Nu mai încăpea tocmeală. Hotarul fusese tras. Armatele muncitorești aveau să lupte sub alt steag și pentru un noroc mai plin de daruri – poate. Într-o parte a hotarului sau în cealaltă, trebuia s-o prăbușim.

În barieră, mișună patrulele. Soldații au bocanci noi și mantale decolorate în etuvă. La Regie, câteva ciocniri. Lucrătoarele luptă cu unghiile. Baioneta se înfige ușor, în sânul supt de mizerie. Un furgon, spoit în negru, adună cadavrele.

Muncitorii din mahalaua Cărămidarilor sunt în răscruce. Turmă fără păstor, caravană cu tălpile arse de jarul nisipului. Însuflețirea din prima zi s-a risipit. Necazurile sunt mai grele ca nădejdile. Mirică nu îngăduie împotrivire.

A fost la întruniri, a cunoscut pe Cristea Rareș, pe Șerban Moscu – fruntașii mișcării. Se pleacă înainte, cu brațele cruce la piept, își mută privirea din lucrător în lucrător.

— Suntem frații lor? Frați, vezi bine. Pentru ce luptă ei? Pentru o pâine mai dulce. Pentru ce am făcut grevă? Pentru o pâine mai dulce. Alături de ei. Sunt mulți și unde e mulțime, e putere. Ascultați-mă pe mine: a sunat ceasul!

Ion Pleavă umblă din casă în casă. Nu vor mai fi lacrimi, nici necazuri. În calea omenirii se deschide un drum nou. La capătul lui, raiul pământesc. Cine rămâne în urmă, e Iudă. Vinde norocul copiilor. Tihnă n-o să mai aibă în pământ și neamurile de mâine au să-l blesteme. Nevestele ascultă, îndoielnic, Mâine! Până mâine, le mor copilașii de foame, de ger. Nu-i primejdie. Tovarășii vor trimite ajutoare. Ei, știu, că acolo, în bariera Cărămidarilor, nu-i pâine, nu-s lemne. Grigore Voicu și-a limpezit gândurile. O singură cărare: cot la cot cu toți proletarii, sub steagul roșu. Anghel Mihai nu se dă în lături. Dar nu îndeamnă. Presimte că vor veni zile grele. Au să cadă mulți, până la izbândă. Nu vrea să le poarte păcatele. Omul e slobod să aleagă. De vor ajunge la liman, să se bucure fiecare de faptă...

Gavrilă Berbec adună lucrătorii în fața cârciumii. E alb ca un apostol și privește blând. Palma dreaptă se lipește de piept, cu degetele resfirate, fruntea se înalță. E ascultat cu smerenie de cei tineri, cu luare-aminte de cei bătrâni.

— Să luptăm, fraților, *numai* pentru codrul nostru de mămăligă. E mai bine, mai cuminte.

Ion Pleavă râde amar.

— Lanțul, moș Gavrilă, lanțul! Câinele născut în lanț nu înțelege bucuria ogarului hoinar.

— Ogarului hoinar nu-i aruncă nimeni un codru de pâine. E al nimănui. Câinele din lanț are un stăpân iar stăpânul îi poartă de grijă.

— Grija stăpânului, grija lui Ion Șarpe. Sărac de noi. Putred. Așa a trecut 907, așa are să treacă și norocul de acum. Se vede că acolo, sub temeliile șandramalei, morții mai au de dormit. Ori e șandramaua prea grea iar ei, prea puțini. Să mai curgă sânge, să-l soarbă morții – să mai prindă putere. Să ne cheme ei. Poate, fraților, nici când s-ar scula morții nu vom fi în stare... Sărac de noi!

Lucrătorii se strâng, pâlcuri – se adună împrejurul lor. Asemeni frunzelor pe care le poartă vântul de colo până colo, inimele lor sunt furate pe aripa cuvântului lui Ion Pleavă.

— Ce mai așteptăm? Mila lui Ion Șarpe. Haide, să-l pupăm în tălpi, să-i cerem iertare.

— Nu zice nimeni, Ioane.

— Păi, atunci?

Lucrătorii fac ochii mari, întrebători, spre bătrân.

— Păi, atunci?

Gavrilă Berbec surâde blând.

— Cine-s frații către care ne-ndemni? Îi cunoaștem, îi cunoști? Ce vor ei? Politică... Noi vrem pâine, Ioane, pâine și vreasc în foc.

Lucrătorii înalță brațele, le tremură în aer.

— Pâine, pâine!

Se aud glasuri:

— Cine-s frații?

— Îi cunoaștem?

— Îi cunoști?

Ion Pleavă strânge pleoapele, să nu-i mai vadă și pleacă bărbia în piept.

— Bine, fraților, rămâneți la codrul vostru de pâine.

Și-i lasă singuri, în drum. Lucrătorii privesc după el, îngânduraţi. Gavrilă Berbec îi adună, pornește – în mijlocul lor, ca un păstor în mijlocul turmei – spre cocioabele căzute în brânci sub nămeții de zăpadă. Mahalaua rămâne în urma sindicatelor, să lupte pentru necazurile ei mici.

Ion Pleavă trânteşte poarta, se loveşte cu umărul de un stâlp al tindei și înjură, cu ochii la cer – amenințător. Scuipă, cu scârbă, și se cutremură. În odaie e cald. Ard, două vreascuri, în soba de zid.

Copilul sapă harnic, cobitor, groapa din ungher. Cu fruntea în palme, Grigore Voicu se leagănă pe scaun – vorbește singur. Rada spală, aplecată stăruitor asupra unui lighean de tablă.

Anghel Mihai se întoarce din oraș. Stare de asediu! Soldații umblă din casă-n casă, bat lucrătorii și-i duc în silă, să muncească în uzine. Pe Basarab, doi morți – în stradă. S-au aruncat, singuri, în ascuțișul baionetei. Are să vie armată multă, cu mitraliere. Ion Pleavă se-ncruntă, cu ochii la topor. Își poartă palma în păr, surâde straniu. Rada se-nchină, albă.

— La Obor a curs sânge. În gară, un mecanic și-a strâns copiii de gât, să nu-i mai vadă chinuindu-se de foame, și – s-a aruncat înaintea trenului...

Ion Pleavă s-a ghemuit, pe scăunel, la gura sobei. Se uită, cu ochii albi, la nevastă. Pare că n-o vede. Rada plânge. Lacrima picură, limpede, în lăturile din ligheanul de tablă. Grigore Voicu bate, rar, cu pumnul în masă.

— Sângele de-acum e mirul botezului, pentru unii și cuminecătura morții, pentru alții!

Ion Pleavă sare în picioare, iluminat.

— Asta-i! Ai auzit, Anghele? Mirul botezului.

Bătrânul a rămas cu ochii la icoană.

— Scump îl mai plătim...

— Cât mai scump! Și mai scump – să fie și mai mare dobânda pe care-o vom cere mâine. Sângele meu și-ai tău, și-al multora. Sânge negru de otrava necazurilor.

Rada a rămas cu rufa în mână. Nu înțelege. Copilul asculta cu bărbia în palma plină de țărână, ca un bătrân. Grigore Voicu surâde, cu ochii aprinși, unei întruchipări din lumea gândurilor.

Veștile aduse de Mitroi sunt mai dureroase. Pe Filantropia, în bariera Griviței: cârciumile pline: fleici, risipă de vin, lăutari.

— Și sunt de-ai noștrii. Ioane – muncitori: de la gară, de la tramvaie.

Anghel Mihai duce mâna la ochi.

— Asta nu-i socoteală creștinească...

Pleavă se-ncruntă, cu tâmplele de pământ.

— Nu-i adevărat! Minți, n-ai văzut bine!

Mitroi mișcă buzele, rar. Ar vrea să surâdă.

— Să fi orbit, să nu mai văd – bine-ar fi fost.

— Muncitori de-ai noștrii?

— De-ai noștrii!

— Nu-i adevărat.

— Hai cu mine, să vezi.

— Hai!

Rada iese în urma lor.

— Stai acasă, Ioană. Stare de asediu, patrule.

Ion Pleavă se-ntoarce-n loc, cu pumnii strânși.

— Gura!

Nevasta tremură pleoapele. A rămas în tindă, sprijinită de un stâlp.

Grigore Voicu se uită, lung, la Angliei Mihai. Și-a adus aminte de Apostol. Flăcăului îi fierbe oftica în plămâni „Pe mine mă au mai drag, că eu am să mormăi curând..." A trecut prin vijelia bombardamentului, prin ploaia gloanțelor. Din risipa lor. Niciunul pentru el! Tuberculoza mergea înainte. Îl apăra – cu dragoste de mamă. „Asta-i al meu, schijă aprinsă; în plămânii lui, am culcuș cald, glonț hoinar!" Apostol se bucura: scap, am noroc!

Norocul lui...

Din stradă, cu degetele țepene de ger, Nuielușă bate în geam. Ruga îi tremură în ochi, sfielnic. Anghel Mihai îi face semn: intră-n casă! Copilandrul îl ascultă. Picioarele umflate, urechile albe. Calcă ușor și geme stins, cu fiecare pas. Din tălpi, junghiul se ridică în șold. Se ghemuiește lângă sobă.

— Săru' mâna.

Adoarme, cu bărbia în piept și genunchii la pântec. Suspină, în somn ori surâde. Chiciura din șuvițele de pe tâmple începe să se topească. Apa lunecă pe obraz, pe gât – lasă dâră vânătă. Grigore Voicu îl învăluie cu privirea. Și-a adus aminte: „Pe uliți, spuneam la toată lumea: s-a spânzurat mama"... Înduioșarea se adună, nod, în coșul pieptului. Anghel Mihai se uită în ochii Radei. Femeia îi prinde gândul. Aruncă, în sobă, cele din urmă vreascuri. Nuielușă deschide ochii, speriat, pe brațele ei; adoarme iar, adânc, în așternutul patului.

Bătrânul tremură pleoapele, miop.

— Am auzit că, în Rusia...

— Da.

— E rivoluție acolo, de mult. Boerii au fost dați peste cap.

S-au făcut ai noștrii stăpâni: muncitorii. Așa spunea Vasurof, potemkinistul.

— Adevărat.

Anghel Mihai pleacă fruntea în pământ. Își mușcă buzele, pe gânduri. Se apropie de Grigore Voicu, îi pune mâna pe umăr – se frământă. Gândul e limpede. Dar, cuvântul are aripi de plumb.

— Spune, moș Anghele.

— Nu știu cum, ca să mă-nțelegi. Noi n-o să putem, ca *acolo... Sunt*em proști, nepoate – proști.

Grigore Voicu scutură capul, să risipească ceața din priviri.

— Suntem mulți și puternici, moșule! Avem și noi cărturari, oameni de seamă: conducătorii.

— Buni sunt cărturarii, nepoate, dar – nu știu cum. Vezi tu: ca un soare din alt cer. Ne luminează cărările, dar nu încălzește inimile. Cărturarii au trecut prin școli, au rămas în lumea cărților. Nu le-nțelegem graiul, iar sufletul lor nu-i tulpină din sufletul nostru. Nu ne cunosc cărturarii, nepoate! Asta, să avem: omul care să fi trecut din fabrică în școală și din școală iar în fabrică. Să ne știe păsurile, să aibă milă de noi. El să ne fie Dumnezeu și frate iar fratele să stea în mijlocul nostru. Lumină izvorâtă din inima muncitorimii, pentru muncitorime...

Umbra Ioanei tremură pe uliță. Calcă rar, ca-n vis. Pe umerii goi, părul despletit. Fusta sfâșiată din poală spre șold, lasă să se vadă pulpa roșie. Grigore Voicu își înfige unghiile în mâna bătrânului.

— O vezi?

— Văd, săraca...

— Nu te-nchina. Cred și eu, ca Ion Pleavă. Icoana e de lemn. Dumnezeu nu mai aude. Nu mai vede Dumnezeu sau dacă aude și vede – are inimă de câine, de lasă atâta mizerie pe fața pământului! Ioana, Aristide, Nuielușă. Ăștia sunt sfinții la care să ne închinăm! Suferința lor îi trece în rândul mucenicilor...

În sală, Rada îngână un cântec trist – așa cum sunt toate cântecele din bariera Cărămidarilor.

Ioană, sororă Ioană!
Norocul cu lacrimi și iarna cu vântul
Atârnă în ștreangul din grajd.
Adună lumină în cioburi de sticlă. –
Pe groapa lui Aristide e proaspăt pământul.
În groapă, Ioană, e cald...

Înduioșarea trece, peste inimi, ca o fluturare ușoară de aripă albă.

Nuielușă tremură pleoapele, cu palma pe frunte, se ridică în cot

— A trecut țața Ioana?

— Adineauri.

— Și-a cântat cineva...

Rada îl învelește cu grijă, îl îndeamnă să se culce.

— Eu, cântai...

Nuielușă strânge pleoapele.

— Cântecul meu. Eu i l-am făcut...

Grigore Voicu se apropie, grabnic, de pat. Îl prinde de umăr.

— Tu?

— Eu, nene.

— Ei, cum?

— Așa. Eram odată la țața Tina. Trecea țața Ioana, pe drum, nebună. Plângea cârciumăreasa. Mie mi-a venit să cânt. Și am cântat, așa – ca dumneata: Ioană, sororă Ioană! Mult, da' nu-mi mai aduce aminte. Era, acolo, un lăutar. El știe mai bine... Pe urmă, am cântat pentru nenea Aristide. Așa:

Trece trenul, ca și-atunci, ca o furtună.
Ochiul morții se deschide și se-nchide.
Toată bariera plânge, nene Aristide
Iar Ioana, sora noastră, e nebună, –
Trece trenul, nene Aristide...

Am vrut să fac un cântec, despre maica. Am să-l fac. Nu pot oricând. Câte odată, un junghi, aici – în ceafă. Atunci cânt mai bine...

Anghel Mihai, cu fruntea în pământ, pare cioplit în piatră. Grigore Voicu se uită la Rada, prin păinjenișul lacrimilor.

Ion Pleavă trânteşte poarta, răsare în prag – alb.

Mitroi n-a mințit.

Anghel Mihai se scoală de pe scaun. Rămâne în picioare. Buzele arse de amărăciune, ochii aprinși. Copilul nu mai sapă. Îi măsoară, cu ochii stinși, întinde mâna: foame, nene!

Ion se sprijină de zid, să nu cadă...

*

Cercul socialist geme. Au fost adunați lucrătorii de pretutindeni. Alături de bătrânul cu scuipatul plin de rugină, ucenicul cu obrajii palizi și buzele vinete sau lucrătorul în putere, cu genele arse de văpaia turnătoriei și brațele cu mușchi de oțel. N-a lepădat nimeni bluza albastră.

Mirică a fost la Centru. A adus știri și îndemnuri noi. Vorbește, de mult, lângă masa îmbrăcată în pânză roșie, de steag. Mâna tremură în aer, ca o amenințare. Cuvântul se lovește de ziduri, aprins – se rostogolește, ca o apă, pe umerii ascultătorilor.

— ...iar noi, cu lucrătorii tipografi suntem, tovarăși. Mâine, când frați de la toate fabricile se vor strânge în Sfântul Ionică, ca semn de înfrățire cu greviștii tipografi, – noi, să nu lipsim. Și noi, ca ei, îndurăm demult, foamea și gerul; și stăpânii noștrii, ca ai lor, ne lasă – tovarăși, în mizerie, în frig, în întuneric. Acolo să fim, acolo ni-i locul: în Sfântul Ionică. Să arătăm că muncitorimea e una și puternică.

Ion Pleavă sare pe un scaun, transfigurat.

— Acolo!

Mitroi urlă, cu ochii închiși și brațele tremurate în aer.

— Acolo!

Strigătul mulțimii, ca un tunet, cutremură geamurile.

— Acolo. Să mergem...

— Mergem!

Gavrilă Berbec încearcă să vorbească, să împiedice pornirea prin sfaturi cuminți.

— Nu, fraților! Nu acolo...

Nu-l ascultă nimeni.. Mahalaua nu mai poate îndura. Caută o ieșire – oricare, pe oriunde... Ziua de mâine va aduce deslegarea. Bine sau rău, totuna! Numai să se isprăvească odată. Moartea nu mai înspăimântă; chinul nu mai cutremură. Ultima încercare, ultimul pumn – în zidul ce ascunde grădina belșugului. Se sparge zidul ori se zdrelește pumnul. Fără ocoli Fiecare înțelege că mâine va fi ceva mai mult decât „un semn de înfrățire ca tovarășii tipografi"...

Întrunirea se sfârșește spre seară, în ropot asurzitor de strigăte sălbatice.

— Mergem!

— Să mergem.

Ion Pleavă pornește spre casă, alături de Grigore Voicu. Simt veseli, amândoi; și vorbesc tare, cu ochii plini de lumină.

— Mi-e dragă bariera de acum, Grigore.

Gavrilă Berbec îi ajunge din urmă. Răsuflă repede, șuierat. Ochii plini de spaimă, barba bătută în vânt, pe umeri.

— Ioane! Nu facem bine. Veni acu' cineva. Armată, mitraliere... Armata-i a celor puternici, a patronilor.

Grigore Voicu se bate cu pumnul în piept. Are ochi de vultur.

— Noi suntem cei puternici.

— Are să tragă armata, Grigore iar noi... Noi avem să mușcăm țărâna. Țărâna, Ioane, și e păcat de copilașul tău, să rămâne pe drumuri.

Ion Pleavă a rămas cu piciorul ridicat Veselia i se risipește de pe chip, ca o pulbere.

— Cine ți-a spus de... armată!

— Târlă.

— Știe el?

— Știe, vezi bine.

— Și... au să tragă-n noi – mâine?

Gavrilă Berbec se cutremură.

— Cu mitraliera.

Grigore Voicu surâde. Ion Pleavă răsucește o țigară, îngândurat. Îi tremură degetele. Trec lucrători, încovoiați.

— Bună seara.

— Noroc.

— Atunci, mâine...

— Mâine!

Târlă se strecoară, cu pași grabnici, pe lângă ziduri – spre casă. Ion Pleavă face câțiva pași după el. Rămâne în marginea șanțului, încruntat, cu privirea tulbure. Se pleacă să ridice o piatră. Gavrilă Berbec îl prinde, la timp, de mână.

— Ioane, ce faci?

— El ți-a spus?

— El.

Pleavă scuipă, cu scârbă, în lături.

— Mâine, să rămâi cu muierile și cu Târlă, în mahala. Noi ne ducem în gura mitralierilor. Hai, Grigore!

Gavrilă privește lung în urma lor, cu brațele cruce la piept. Două cute adânci, în colțul gurii. Barba, despicată în mijloc, îi îngroapă mâinile. Murmur surd îl face să întoarcă, repede, capul. Pe podul de lemn, în fața cârciumii lui Iordan Luntre, e năvală. Trecea un furgon cu pâine, pentru soldați. În urma furgonului, în lături: sentinele. Un copil a întins mâna: mi-e foame, nene! O palmă i-a umplut gura de sânge, să se satureze. A strigat un bătrân: de ce dai în copil, câine? Mirosul de pâine caldă adunase bariera în jurul căruții. A

zburat o piatră, un picior de scaun – spre sentinela care lovise. Femeile au răsturnat pâinile în șanț. Copiii s-au năpustit în grămadă, alături de bătrâni – cu urlet de fiară flămândă. S-a încins luptă oarbă. Sângele curge pe coaja rumenă; miezul e tăvălit pe jos, fărâmițat. Brațele se-ntind, se cuprind; trupurile se-ncalică, se stâlcesc, se rostogolesc – iar se desprind și se reped în grămadă. Sentinelele lovesc cu patul armei, cu piciorul. O baionetă se-nfige ușor, alunecă într-un trup flămând. Smaranda lui Nichifor Creangă își dă sufletul sub movila colcăitoare de oameni. Nu prinde nimeni de veste...

... Târziu, sentinele au întins făptura rece pe o pătură neagră Nuielușă a aprins o lumânare, dăruită de Tina; o femeie aleargă, cu părul despletit, ca o umbră. Smaranda strânge în brațe, un codru de pâine. Din colțul gurii, spre bărbie, o dâră de sânge. Capul i-a fost despicat, în creștet: un pat de armă, potcoava unui călcâi de cizmă – cine știe....

Un caporal, cu fruntea culcată pe gâtul calului, plânge.

— Fraților, mă bagă-n pușcărie! Atâtea pâini! de unde să le plătesc, fraților; cu ce să le plătesc, fraților. Înfund pușcăria...

Grigore Voicu a auzit de moartea Smarandei. Vine în fugă, să vadă. Ioana îi taie drumul, aleargă peste câmpuri, cu părul fluturat pe umeri. Întrebarea, rămasă în atâtea nopți fără răspuns, îl chinuia iar pe Grigore – mai stăruitoare, mai robitoare.

— Unde se duce Ioana, în fiecare seară?

Are să afle. Pornește, după ea, pe lângă ziduri, de-a lungul gardurilor. Mahalaua a rămas în urmă, cu ulițele pustii. În groapa de gunoi, pe mal arde un mănunchi de paie. Ioana s-a oprit. Privește înapoi, cu ochii rătăciți. Râde,

cu degetele în părul de la tâmple – aleargă spre flacără. În lumina roșie, se ridică o namilă. Nebuna se lipește de ea, lunecă alături, Grigore Voicu a rămas pe mal, ghemuit lângă mărăcini – în zăpadă. Se târăște pe brânci, să vadă mai bine, să audă. Un țigan de la cărămidarii a prins trupul Ioanei în brațe. O mușcă, îi sfâșie fusta cu ghearele. Trupurile, lipite, se rostogolesc. Nebuna a înfipt degetele în părul țiganului și smucește, se zbate și râde, geme aspru. Flacăra se lipește de jar, se-nalță – se topește în întuneric. Grigore Voicu își freacă pleoapele. Nu mai vede. Zăpada s-a topit sub genunchi, palma lunecă. Un câine s-a oprit lângă el și-l miroase – mârâie, cu buzele răsfrânte. Voicu îl mângâie și uită – o clipă – de Ioana. S-aud, departe, împușcături de armă. Ioana urcă pe mal, în mâini, răsare lângă el. Tremură, scuturată de friguri și râde, ca un bătrân care și-a adus aminte de o întâmplare cu haz. Dincolo de groapă, pe albul zăpezii, țiganul calcă grabnic – spre cărămidarii.

2

Până la prânz, soarele și-a oglindit chipul șters în luciul de oțel al băltoacelor.

Rada plânge.

— Nu te duce, Ioane, ai milă de noi!

Ion Pleavă a rămas în prag. Mâna lunecă, tremurat, pe geamul înflorit de ger, pe creștetul nevestii.

— Fii fără frică. N-are să fie nimic. Lumea e proastă, vorbește multe. Plângi și plânsul tău e cobe. Nu mai plânge,..

Prinde copilul în brațe și-i resfiră părul pe frunte, îl leagănă.

— Se duce tata să aducă pâine – și lemne.

Spre cerc, trec pâlcuri de muncitori. Pasul sigur, ochii limpezi. Grigore Voicu așteaptă în poartă. Lângă el, Ion Pleavă își șterge, furiș, o lacrimă.

— Inimă slabă de muiere. Plânsu-i ca o molimă...

Pornesc, alături. A stat vântul. Gerul s-a muiat. Zăpada de pe crengile merilor din jurul grădinei de zarzavaturi strălucește în soare – poleială de argint. La un ochi de geam, tremură un colț de perdea. Grigore Voicu domolește pasul și surâde. Ion își aduce aminte de ucenicie, de munca și toate

necazurile ce l-au întâmpinat. Poveste simplă, înduioșător de simplă, în zborul neguros al anilor.

— Treizeci și mai bine de ani, muncă. Nicio bucurie, niciun folos. Murim și rămân copiii, să ne ia locul în fabrică. Și ei, ca noi: muncă – până în marginea gropii. Așa, din neam în neam, ca un blestem... Plângi și n-ai pe nimeni aproape, strigi și nu te-aude nimeni. Poate, dincolo – în altă lume. Știu eu cine știe? Parcă n-ar avea niciun rost, așa – să trecem prin lume numai pentru necazuri și muncă fără zăbavă și fără folos. N-ar avea niciun rost. Odată, la fabrică, aveam un tovarăș bătrân, bolnav și tare credincios. Era singur pe lume. Îl găzduiam, cu rândul: o seară la mine, o seară la altul. Bolnav, și muncea în rând cu noi; bătrân, și era batjocorit de plozii domnului Hans. Într-o noapte, era furtună – muri. Îi aprinsesem lumânarea în mână, îi udam buzele cu o cârpă udă. Răsufla rar, stins – cu ochii rostogoliți în fundul capului. Parcă-l văd. Barba albă, ca un sfânt. Rada a ieșit afară, după treburi. Ne luasem de curând. Pe lângă ea, s-a strecurat vântul, ca un dușman – a suflat în lumânare. Tovarășul bătrân a gemut, cu unghiile înfipte în macatul patului – rămăsese cu ochii, albi, în tavan. Așa murim... Au venit bătrânele, să-l scalde; tovarășii tineri, să stăm de veghe. Față de ei, l-am căutat. În buzunare, la suman, un ban de aramă – înnodat de două ori în colțul unei basmale. Un ban de aramă! Atâta viață de chinuri și mizerie, pentru un ban de aramă. Mi-a venit să plâng și-am căzut în genunchi, cu ochii la icoană. Credeam, pe atunci. Și, cum îmi făceam cruce, mi s-a părut că peretele se dă la o parte, se topește într-o lumină care-mi lua văzul. Am strâns pleoapele și nu mai auzeam. Vedeam, cu pleoapele strânse, un ogor. Era

vară, cu spice pline. Pe ogor, eu cu Rada, tovarășul bătrân și altă lume, multă lume și multă voie bună – așa cum o fi fost vreodată, așa cum are să mai fie, cine știe când. Munca noastră avea spor și răsplată din plin iar bătrânul nu mai îndura batjocura plozilor domnului Hans... Icoana asta mi-a rămas în suflet, o port cu mine – în ceasuri grele, mai ales. E undeva, aevea și nu știm unde – am rătăcit cărările. O s-o găsim odată – noi sau cei de mâine. Altminteri, frate, n-ar avea niciun rost strădania, lacrima lumii...

Grigore Voicu i-a prins mâna. E rece și tremură.

— Nene Ioane.

— Ce-i?

— Să fi rămas acasă, mai bine. Noi, cei tineri – destui...

Ion Pleavă îl prinde de umăr, îl privește în albul ochilor.

— Taci. Ai spus o prostie. Să n-o mai spui, că mă doare.

Grigore Voicu uită să-și ceară iertare. Merg, încovoiați, alături. Fruntea grea de gânduri; sufletul, ca o pasăre cu ciocul ascuns sub aripă, se clatină.

Convoi, câte patru, lucrătorii au pornit pe cheiul gârlei – spre oraș. În frunte Nuielușă, cu picioarele goale prin zăpadă; Ioana, cu un colț de broboadă pe umeri și ochii rătăciți; Apostol Mihai sprijină bătrânețele lui Gavrilă Berbec.

— Are să vie, moșule...

— Departe țară, nene, Ghermania asta! Un an; cu picioru, cu trinu, cu vaporu – și să nu mai ajungă.

Ion Pleavă i-a ajuns din urmă.

Se miră și se bucură, deopotrivă.

— Dumneata, moș Gavrilă?.

Bătrânul își firuie barba, și surâde, senin.

— Eu! Aseară, m-ai lăsat în drum – te uitai la mine cu scârbă. Un bătrân, m-a durut. Acum, nu mă mai doare. Aici e sufletul barierei, aici sunt. Mergem alături: tu, cu gândul tău aprins; eu, cu Dumnezeul, meu milostiv.

Grigore Voicu și-a dezbrăcat haina, o aruncă pe umerii Ioanei. Nuieluşă îl privește cu ochii umezi.

— Nene! Săru' mana! Mie să-mi fi dat-o și nu mă bucuram atât...

Apostol Mihai răsuflă șuierat, îi lunecă pasul. O trăsură se strecoară cu greu, prin mijlocul convoiului. La o fereastră cineva flutură o batistă albă. Mirică rămâne în urmă – îndeamnă. Au lăsat gârla, în dreapta. Bulevardul larg e pustiul. Un glas, lângă Anghel Mihai:

Veniți, nu-i nicio mântuire...

Inimele tresar. Cântecul se înfiripă, se adună, crește – zbucnește. Nuieluşă calcă mândru. Ioana ascultă, surâde vag – suspină, Voicu simte cum crește și prinde puteri. Ion Pleavă strânge pleoapele, cu fălcile încleștat? Chipul colțurat, fruntea luminoasă. Câțiva trecători se pierd, grabnic, în umbra unui gang. Convoiul se revarsă pe lângă ziduri – tălăzuire cuminte, se adună. La prăvălii obloanele trase. Trece un cavalerist. Sub bărbie, cureau galbenă a capelului. Mantaua nouă. Calul e spumă. În vârful lancei, o cârpă albastră. Vine de departe. Aduce un ordin – sau vine să ia. O companie de jandarmi coboară repede spre liceul Lazăr.

Ion Pleavă strânge pumnii, se-ncruntă.

— Spre noi vin.

Mirică strigă, cu ochii albi.

— Nu dă nimeni înapoi! Nu lovește nimeni!

Convoiul se risipește, rândurile se răresc. Un ucenic s-a oprit, alb. Gavrilă Berbec îl ia de mână, blând.

— Hai, taică, nu-i nimic. Fă-ți cruce și hai, cu mine.

Compania intră în Cișmigiu, se pierde pe alei, cu arma în bandulieră.

Ion Pleavă răsuflă ușurat, desface pumnii. Rândurile se strâng. Înviorate. Convoiul se revarsă, ca o apă, pe lângă ziduri. Mirică scutură capul, ca un cal lovit cu sfârcul biciului între urechi.

— Nu-i a bună! Armată, prăvăliile închise. Nu-i a bună... Ioane, ascultă-mă pe mine...

Lucrătorul râde sec.

— Întoarce-te acasă, lângă Târlă.

Cântecul se înfiripă iar, se izbește de ziduri, ca un val înspumat; se pierde sub ganguri, cu muget de cascadă. Convoiul calcă plin, se aliniază pe dreapta bulevardului – tălăzuitor. În aer, plutește ceva sărbătoresc; în ochi, o lumină de amiază primăvăratică. Nu se mai gândește nimeni la cei rămaşi acasă, cu lacrima și necazurile lor. Fiecare ascultă o chemare îmbietoare; pe fiecare, tainic, îl duce de mână un gând cu limpezimi adânci.

Pe strada Brezoianu, un cordon militar le împiedică drumul. Fruntea convoiului șovăie – o clipă. Ioana nu mai știe de primejdie. Nuieluşă se încovoaie, se pleacă înainte – ca o vită în jug; pornește, cu ochii închişi, spre baionete. Grigore Voicu își descoperă pieptul, surâzător. Pilda copilandrului risipește teama. Convoiul e împins înainte, orbește. La comandă, cordonul se desface – se-nchide

iar, în urma ultimului șir, ca o poartă de fier. Îngrijorarea tremură pe frunți, se oglindește în ochi. Cuvântul lui Mirică o risipește. Patronii tremură. Au chemat armata, să-i apere.

— Să le fie de bine! Cinste mare, pentru noi. Fruntea sus, tovarăși. Numai vrăbiile se risipesc pe gardurile grădinei, de frica sperietoarei înfiptă în mijlocul pomilor cu rod...

Din mers, Mitroi prinde o șoaptă.

— O mai fi mult?

Ion Pleavă își aduce aminte: să fi rămas acasă, mai bine; noi, cei tineri... Se uită, peste umerii celor din față, fuge cu privirea printre rânduri. Îl caută pe Grigore Voicu. Întreabă, se strecoară înainte, rămâne în urmă.

Ar vrea să-l știe aproape, lângă el – să-l prindă de mână. Se simte singur, Tremură, cu ochii împăinjeniți. Rămâne locului, cu tâmplele prinse în palme, ametit. O mână ușoară îl bate pe umăr.

— Ți-e frig, Ioane? Să-ți dau sumanul meu.

— Nu, moș Gavrilă, lasă...

Zâmbetul bătrânului îl pălmuiește:

— Ți-e... frig, Ioane.

Lucrătorii grăbesc pasul. În Sfântul Ionică se aud urale, chemări. Ion Pleavă e furat de lângă bătrân, purtat, amestecat în mul|ime. Merge, prins între două șiruri, ametit. E împins, zvârlit în lături, strâns între umeri – dus, cum duce gârla o aschie de brad.

Au ajuns în Sfântul Ionică. Convoiul se revarsă în mulțime, se risipește spre teatru. Lucrătorii se întâlnesc, se recunosc, își strâng mâinile, voinicește.

— Văzuși, Steliane, armată...

— N-o să fie nimic. Ce-au cu noi, ce le facem? Venirăm aici cu necazurile noastre.

Cineva răsare în balcon. Umerii voinici, barba resfirată de vânt. A ridicat mâna. Se face liniște. O șoaptă, vorbește Ion Moscu. Nu s-aude. Rândurile se strâng. Strigă cineva: tăcere! E liniște și nu s-aude. Grigore Voicu s-a prins cu mâna de grilajul negru al teatrului, pune piciorul pe o piatră, se ridică. L-a văzut pe Ion Pleavă. Se cumpănește, în vârful picioarelor – cu mâna la ureche. Nuielușă s-a urcat pe un butoi. Își dă părul de pe frunte, surâzând – se pleacă și vorbește cu cineva, de jos. Mitroi râde, cu gura la urechi și ochii mici. Cât poate cuprinde cu privirea, în lungul străzii: mare de capete, tălăzuire de umeri. Îngână singur: ce de lume! și se însenineză. Ion Moscu s-a aplecat, spre ascultători, înalță brațele în aer, cu putere ca și cum ar fi vrut să arunce o greutate – rămâne câteva clipe stană, cu ochii mari. Ascultă, cu umărul drept înainte, își ascunde fața în palme și se reazimă de zid. Chipuri speriate răsar în balcon. Mulțimea fierbe, se frământă. Un țipăt ascuțit o împietrește. Se aud împușcături. Clocote, între ziduri, un vaier aspru; de teamă, de durere, de revoltă. Tremurând, Apostol Mihai se strecoară printre lucrători. Părul căzut, în neștire, pe frunte: ochi albi. Se reazimă de Anghel Mihai, istovit de fugă – povestește.

— Veneau lucrătorii de la atelierele gării. Cinci cordoane de soldați, să-i oprească. Cei din urma convoiului sau grămădit să vadă ce-i. Rândurile s-au împins, odată cu ei. Cei din frunte au fost aruncați, înfipți, în baionete. Patru cordoane, rupte. La cel din urmă, de undeva: o mitralieră – să secere. Luptă, luptă mare acolo și moarte. Sânge și moarte...

Lucrătorii se strâng, pe fabrici, albi. Ioana s-a lipit de zid și plânge. Nuielușă i-a prins mâna. Îi clănțăne dinții, ochii liniștiți.

— Taci, țață Ioană, taci...

Ion Pleavă se zbate în brațele lui Grigore Voicu: lasă-mă, acolo....

Gavrilă Berbec e liniștit – ca un copil care așteaptă dojana unei mame blânde. Mirică nu înțelege. Întreabă și nu-i răspunde nimeni. Desfigurat Anghel Mihai își prinde feciorul în brațe.

— Să rămâi lângă mine.

Apostol Mihai închide ochii, cuminte.

— Lângă matale.

Sus, pe balcon, încearcă un fruntaș să vorbească. Nu-l mai ascultă nimeni. Lucrătorii de la atelierele gării au rupt cel din urmă cordon și fug, înnebuniți, – prind în mijloc convoiul din bariera Cărămidarilor – îl împing, în silă, în zidurile teatrului. Vălmășeala sparge șirurile, le înnoadă, le amestecă – le mână la deal, spre Calea Victoriei. Trupurile sunt călcate în picioare, stâlcite de ziduri, amestecate cu zăpadă. Mitralierele au început să tragă: din spate, din coastă. Nu le vede nimeni. Gloanțele cad, grindină – se-nfig în carne, – scapără în zidurile de piatră, se ascund în nămeți. În fată, luciul baionetelor. Grigore Voicu are impresia că l-a prins cineva de gât și-i îngroapă fața într-o mască de gips. Lucrătorii fug, se-ntorc, se lovesc – se cuprind în brațe, orbește. Un bătrân își strigă copilul pe nume. Broboada Ioanei flutură pe deasupra capetelor. O mână se ridică, albă, cu degetele încleștate.

— Doaamneee!

Mitroi nu mai vede. Caută, pe lângă ziduri, orbește: o ușă, o poartă, o spărtură în gard. Anghel Mihai și-a pierdut feciorul. Îl știe rămas în urmă și luptă, cu brațele cruce în fața ochilor, să frângă mânia valului ce-l împinge înainte –

pas cu pas, în vârful baionetelor. Ion Pleavă răsare pe un cazan de asfalt. Întinde mâna spre soldați deznădăjduit: fraațilooor! se clatină, cu palma în sân – se rostogolește, ca un buștean...

Mitralierele nu mai trag. Câteva clipe, încordare – mutenie.

Ioana a căzut la picioarele lui Grigore Voicu. Îi cuprinde gleznele cu brațele și se uită în ochii lui, tremurând.

Din ganguri, din curtea teatrului, alte gheare se întind – amenințătoare.

Paturi de armă, ciomege: fulgeră pe deasupra mulțimii, lovesc. Vaietul se înalță iar, mai vijelios. Cordonul din calea Victoriei înaintează – cu baionetele întinse. Prinși între două focuri, muncitorii înalță brațele spre cer, cad în genunchi.

Iar zidul se strânge, din două părți.

Groaza adunată, din zborul vijelios al clipelor, în adâncul ochilor – se risipește. Lacrima resemnării limpezește, destinde chipurile și le îndulcește trăsăturile. Fiecare așteaptă, senin, lovitura care să-l încovrige în zăpada, cu gura plină de sânge. Lucrătorii se strâng mănunchi, în jurul unui bătrân cu mâna istovită în semnul crucii. Privindu-i, Grigore Voicu își aduce aminte de cuvintele lui Ion Pleavă: „n-ar avea niciun rost să trecem, prin lume, numai pentru lacrimi și necazuri"... Vorbește singur, cu palma tremurată pe creștetul Ioanei.

— Are, Ion Pleava, are! Uite rostul...

În aripa dreaptă a cordonului, lupta e mai domoală.

Sus, în sălile cercului, s-aud chemări deznădăjduite, înjurături aspre, geamuri sparte. Pe gang, pe scări – se rostogolesc doi muncitori legați. Ion Moscu e scos în pumni.

Barba smulsă, părul năclăit de sânge – pe tâmplă. E scuipat, pălmuit. Un lucrător a sărit de pe balcon, înnebunit. Geme, în stradă, cu picioarele rupte. Un caporal îi apasă capul în pământ, cu cizma. Și râde. Mirică se zbate în frânghii și urlă. Ochiul drept i s-a scurs pe tâmplă, în ureche, pe umăr...

— Da' cu tine ce-i?

Voicu tresare. Un roșcovan cu casca pe ochi se apropie de el.

— Cu mine? Nimic, mă uit. E frumos...

— Nu cumva, și tu...

Lucrătorul e în cumpănă. „Nu" îi moare pe buze, sugrumat, înalță fruntea, aprins.

— Ei da, și eu!

E prins de umeri, lovit. Voicu se ridică, alb, ca să cadă iar, sub povara aceluiași pumn noduros. Fuge, împleticindu-se, se lovește de zid – se clatină, cu mâinile întinse, cade într-un genunchi, se rostogolește, ghem. E prins de picioare și târât – în fugă. Mâinile, rămase întinse, mătură strada cu mânecile. Capul sună, din piatră în piatră. Morții au fost înșirați pe terasa din stânga teatrului. Ion Pleavă a murit cu palma pe rana din piept, cu ochii la cer. Mitroi e încovrigat și râde, cu barba răsucită la ceafă. Buzele răsfrânte. Se văd gingiile albe, limba mușcată adânc în vârf. Nuielușă și-a scuipat tot sângele în sân. Anghel Mihai a murit cu intestinele în brațe. Pe o targa de campanie, cu piciorul ciuruit de baionete, Gavrilă Berbec încearcă mereu să se ridice în coate – plânge. Lacrima se pierde în argintul bărbii.

— Ioana! Anghele frate! Mitroi! Nuielușă, copilule! Fraților ce-a fost asta? Nuielușă, copilule – ce vină avuseși? Ioane, Mitroi, Anghele – bătrânule...

Grigore Voicu a fost întins lângă targă. Clipește rar. Aude. Ar vrea să strige, mișcă buzele. A ridicat mâna. Înfige degetele în curelele de pânză, la poartă pe marginea târgii – caută. Gavrilă Berbec simte o smucitură ușoară.

— Cine-i?

Nu-i răspunde nimeni. Se pleacă, cu greu, să vadă.

— Tu, Grigore!

Schingiuitul geme stins: apă! leșină iar.

Peste drum, la o casă cu pereții galbeni, se aprind luminile. Seara coboară pe aripi viforoase de vânt. Soldații au făcut foc. În jurul focului, horă. Roșcovanul cu casca pe ochi cântă din fluier. Văpăi sălbatice se răsfrâng pe chipurile vesele ale jucătorilor.

Capitala cuprinde morții în brațe, ca o mamă și adoarme cu fruntea în jarul din mijlocul horei...

TURMA

1

După mângâierile patului de armă, între cordoane – muncitorii care au avut norocul să scape de plumbii mitralierelor, au fost prinși între sentinele și mânați, ca o turmă, pe străzi lăturalnice.

În curtea prefecturii, o magazie de scânduri.

Un felinar cu geamurile murdare își tremură lumina mioapă, o risipește avar pe chipurile celor adormiți lângă ușă, încovrigați de frig. Întunericul din fundul magaziei, umed. Rămân, de-a lungul zidurilor, pe bănci ori în noroiul podelii – trupuri schilodite, furate de somn vecin cu moartea. Lucrătorii vorbesc în somn, se cheamă pe nume. Răsuflarea șuierată, gemătul aspru, smuls din adâncimi tulburi de suflet. Visul e chinuitor. Doi bătrâni au găsit loc pe o buturugă. Fumează, îngânduraţi – rămân cu bărbia în piept. Obida li se aprinde în priviri, lacrima o stinge – o risipește.

Apostol Mihai privește buimac, împrejur. În priviri: nedumerire, teamă, istovire. Grigore Voicu tremură, la picioarele lui, cu sângele închegat în coltul gurii. Se sprijină

în mâini, să se ridice. Apostol îl prinde, cu grijă, de umeri, îi face loc pe bancă, lângă el.

— Ce-i cu tine, Grigore?

— Nimic. Scăpasem neatins, și...

— ?

— Mi-ar fi fost rușine să mă-ntorc în barieră, așa – teafăr... Scâncește un ucenic, în somn: mi-e foame! Cineva se apără cu mâna, își ascunde capul sub brațe: ce-aveți cu mine? om necăjit... Un copilandru (are obrazul spintecat și se văd, în lumina slabă a felinarului – gingiile cu dinții mărunți, galbeni) lovește cu pumnii în ușă: spitaal!

Afară, pașii mărunți ai sentinelelor.

Grigore Voicu a plecat fruntea pe umărul lui Apostol, istovit. I se-nchid ochii, gândurile, pasări cu aripele smulse. Un metalurgist cu bluză albastră calcă rar, printre trupuri. Urlă sau geme stins, se apleacă într-un genunchi, cu ochii cercetători ori înalță brațele; le lasă să cadă, cruce, în creștetul capului.

— Ce-au avut cu noi, ce-am fost, ce vină? Fraților, frații mei. Un câine, și-i arunci un codru de mămăligă. Noi, oameni sau câini, totuna: un codru de pâine... Dumitrașcu, să se scalde în sânge, cu pântecul spart! Și Ion Călina și Matei Albu. Fraților buni, ce-au avut cu voi? Copilașii voștri rămași pe drumuri, fraților...

Un bătrân se leagănă, cu fruntea în palme.

— Taci, Tovarășe. Să plângem acasă, de-om mai ajunge... Copilandrul cu obrazul spintecat a căzut în genunchi, lângă ușă. Zgârie lemnul cu unghiile: spital, spitaal! Apostol Mihai a sărit în picioare. Și-a adus aminte. Caută, prin întuneric, calcă peste trupuri – se pleacă lângă cei bătrâni:

— Taică!

Lumina ochilor se stinge.

— Nu e taica...

Presimțirea îi înnoadă gândurile în jurul unui rug aprins. Inima bate repede, zvâcnit; strigătul se rostogolește de pe buze, se sparge de pereții umezi.

— Taaicăăă!

În magazie e mișcare. Frunți, de var în lumina felinarului, s-au ridicat. Ochi speriați se trudesc să sfâșie bezna dimprejur. În întuneric s-aud chemări stinse, suspine prinse mănunchi pe buzele arse. Metalurgistul a rămas cu ochii în tavan; vorbește singur.

— Nu-l mai chema! Cine știe... Să ne fi lăsat, cel puțin, să ne culegem morții, să-i ducem plocon – nevestelor, copiilor. Ion Călina mă striga, cu gura plină de sânge: să-i spui Sultanei. Mă plecasem, lângă el: ce să-i spui, Ioane? A căscat gura, de două ori – și, puf! s-a stins lumânarea. Aleluia...

Apostol tremură.

— Și taica, poate... L-ăi fi văzut.

— Nu știu nimic, n-am văzut și n-am auzit nimic. Așteaptă până mâine, să vedem care suntem aici, care dincolo...

— Dincolo?

— Mai sunt de-ai noștrii, mulți – în altă magazie.

Feciorul lui Anghel Mihai se bucură.

— Și taica e acolo, în magazie...

Metalurgistul își trece palma pe chip, rămâne cu degetele prinse în gulerul cămășii.

— Este, băiatule. N-a murit nimeni, n-a scuipat nimeni sânge... Taci, până mâine. Să tăcem – să ni se pară

noaptea cât mai lungă și mai odihnitoare. Să ne odihnim. Mâine, știm nai... Nu ne-au adus aici de pomană! O fi mai rămas un bir, neplătit.

Copilandrul simte un junghiul în tâmplă. Se smulge din toropeală și lovește iar cu pumnii, în ușă: spitaal... Metalurgistul râde straniu.

— Nu te-aude nimeni! Strigă așa: pâineee! Toți au să te audă și-au să tragă, dacă ceri pâine, – să muști țărâna. Pe urmă, n-o să te mai doară falca. Mâine, au să râdă fetele de tine: falcă spartă! și n-o să creadă nimeni că tu, în noaptea asta, ai zgâriat lemnul cu unghiile și ai strigat, ca un bleg: spitaaal...

Grigore Voicu își aduce aminte de roșcovanul cu căsca trasă pe sprâncene și deschide ochii – îl vede. Apostol Mihai tușește, încovrigat pe bancă. Lumina felinarului tremură, se adună pe chipul unui muncitor și iar se risipește – săracă. Afară, glasuri străine. Ușa se deschide, cu gemăt ascuțit. Ioana e împinsă în magazie. Cheia se-nvârtește în lacătul mare, un pat de armă lovește stăruitor, într-un drug. Bătrânii de pe buturugă s-au ridicat în picioare, tremurând. Metalurgistul le face semn, nu-i nimic! arată spre ușă: un tovarăș nou, nu-i nimic...

Ioana a rămas în picioare. Clipește repede, nedumerită. Își strânge broboada la piept, o înnoadă – ridică ochii spre tavan, îi coboară – îi rotește împrejur. Îl recunoaște pe Apostol Mihai și se apropie de el, îi prinde mâna.

— Și tu aici! Ce-a fost? Și dumneata?

Grigore Voicu o privește și nu-i vine să creadă. Îi prinde capul în palme, se bucură.

— Mă cunoști?

— Da.

— Și pe el?

— Da. Apostol...

Voicu își simte pleoapele umede. Îi vine să alerge din muncitor în muncitor, să-i prindă de umeri, să le spună: Ioana e sănătoasă, vede, ne cunoaște!

— Ce-i cu mine, ce-a fost?

Apostol își șterge lacrima cu podul palmei.

— Ai venit cu noi, în convoi..

Ioana se miră.

— M-am pomenit pe stradă, în lume. Erau împușcături și strigăte și trupuri pline de sânge. Așa, parcă mi s-a ridicat o pânză de pe ochi. Vedeam, auzeam – n-aș mai fi văzut, n-aș mai fi auzit! Pe urmă, am rămas singură, pe drum – nu mai știam acasă. M-a întrebat cineva: de unde vii? De acolo, unde au fost împușcați oamenii! Și m-au adus aici...

Grigore Voicu îi face loc, pe bancă și-i netezește părul.

— Dormi. Îți spunem noi, mâine. Acu' dormi. Uite, pune capul pe umărul tovarășului, închide ochii.

Ioana se supune, ca un copil, închide ochii – adoarme.

Apostol Mihai se apropie, tainic.

— Minune! Să-și vie în fire, așa – din senin.

Voicu are gândurile limpezi. Ridică degetul: ascultă! vorbește rar, surâzând.

— Nu i-a venit din senin.

— Nu?

— Nu! Tu știi, Apostole, când s-a aruncat Aristide...

— Știu.

— Bun. Creierul omului (în creier e mintea și toate gândurile) e ca o mașinărie de ceasornic. Merge, zi și noaptea: tic, tac, tic... Când a murit Aristide, durerea – ca un fir de păr – s-a încurcat în rotițe și ceasornicul n-a mai mers:

Ioana și-a pierdut mintea. Astăzi, ea a fost cu noi, acolo.. Fuga, împușcăturile, vaietele – toate s-au strâns nod și au suflat în creierul Ioanei cum ai sufla tu, cu vârful buzelor, într-o mașinărie de ceasornic. Părul a zburat, rotițele au pornit iar: Ioana s-a făcut bine...

Apostol încruntă sprâncenele..

— Cum, adică: împușcăturile, strigătele...

— Asta-i! Nebunia e ca un somn. Se lasă peste gânduri, la adoarme. Vine cineva și te prinde de umeri, când dormi, te zguduie. Deschizi ochii, scuturi somnul de pe gânduri.

— Da.

— Ei, așa a zguduit-o pe Ioana măcelul de azi. S-a deșteptat, i s-a ridicat ceața de pe ochi.

Apostol Mihai se-nchină.

— Mare minune!

Grigore Voicu se reazimă de spătarul băncii și închide ochii – istovit.

Sentinelele dau ocol magaziei, cu pașii rari.

*

După corvoada din interior, fruntașii partidului muncitoresc au fost scoși în curte. Ion Moscu: cărturar cu verbul limpede și atitudine îndoielnică; Cristea Rareș, agitator cu uimitoare imagini în discursurile pline de inarmonii gramaticale; Preda Filip, autodidact cu ochii plini de lumină și trupul plăpând...

Soldații răsar și se pierd în întuneric, înjurând. Pe cimentul sălilor răsună grabnic potcoava bocancului. Trei

santinele au schimbat arma. Strâng, în mână, ciomege grele – se privesc îngândurați.

Ion Moscu tremură, cu pleoapele strânse. Preda își încălzește palmele la sân, sărac de gânduri. Șoapta lui Cristea Rareș e furată de vânt.

— Pe răniți i-am dus la spital, eu – cu trăsura.

— Mulți?

— Mulți.

— Și morți?

— Mulți...

Preda se cutremură.

— Mulți...

Cristea Rareș strânge pumnii, cu ciudă, îi lipește de tâmple.

— Să fi știut ce pun ciocoii la cale! Cerule, pământule... O întrunire ca oricare – stăm acasă. Și voi vă zbăteați în ghearele lor iar muncitorii cădeau, secerați de gloanțe. M-or fi căutat, cu ochii, vor fi întrebat de mine – s-au mirat că tocmai eu lipsesc din mijlocul lor, într-un ceas greu...

Ion Moscu plecase bărbia în piept.

— N-a mai avut, nimeni, vreme, să se mire...

Răsărit, ca și Preda, din mijlocul muncitorimii, Cristea Rareș aducea – în întruniri sau în ședințele comitetului de conducere al partidului – cuvântul aprins al revoluționarului care nu înțelege media convențională. Lipsit de cultura care dă atitudinii o lumină artificială și păstrează cuvântul în cumpăna prevederii, el năzuia. Cu o singură smucitură de braț să întoarcă drumul omenirii, să-l croiască prin mijlocul unui lan pe care el îl credea plin cu spice de aur. La tribună, în fața lucrătorilor, Rareș era în largul lui. Cărturarii îl ascultau pe gânduri. Spirit vioi, înzestrat cu o uimitoare

ușurință de a pătrunde și a da faptelor o dezlegare cane nu îngăduia împotrivire temeinică, el robise mulțimea prin cuvântări zbucnite din inimă și pentru inimi Ochii, aprinși; gestul, nervos; cuvântul, cu scăpărări de fulger: făceau din plăpumarul de ieri un agitator deopotrivă de temut și iubit.

Și faima și dragostea o plătise scump.

Cinstit (în lumina năzuințelor sale) nu învățase ce-i adăpostul. În mijlocul lucrătorilor a rămas și când avea să ciocnească o oală cu vin, în umbrarul din grădina Bordei, la fiecare 1 Mai și atunci când cordoanele de jandarmi se strângeau – cerc de fier – în jurul manifestanților. Cristea Rareș urcase de multe ori, cu surâsul în colțul gurii, dealul Văcăreștilor. Schingiuirile din beciurile prefecturii le îndurase cu ochii limpezi, învăluind în lumina aceluiași gând: copiii rămași acasă, fără sprijin; bluzele albastre risipite prin fabrici, ca o turmă fără păstor. Îi socotea pe toți ai lui – și-i iubea prea mult, ca să se poată îndoi de credința lor. Cu fiecare sacrificiu se simțea mai mare, mai puternic. Ascultându-l, lucrătorii strângeau pumnii, gata să se repeadă pe baricadă, să răscumpere sângele prin sânge ori rămâneau în bănci, cuminți, încrezători în cuvântul care le era îndemn, mângâiere și pavăză.

Îndemnul și pavăza le lipsise muncitorilor tocmai într-o răscruce dureroasă. Cristea Rareș se învinuia. Norii din privirea lui Ion Moscu îl apăsau pe umeri, îl îngropau; cuvântul lui Preda, blând, îl pălmuia. Tremura brațul în aer, ca o amenințare, îl culca pe frunte.

— ...S-au mirat că tocmai eu lipsesc din mijlocul lor – în ceasul cel mai greu!

Au fost aduse târnuri.

În pragul coridorului, cu casca trasă stăruitor pe sprâncene: roșcovanul. Două lumini, dușmane – se înfig în ochii lui Preda. Ion Moscu își adună puterile. Nepăsător, își plimbă privirea pe chipurile colțurate ale soldaților. Mila îi învăluie inima.

— Săracii...

Roșcovanul din pragul coridorului, râde.

— E ordin, tovarăși, să măturați curtea. Iertați, da' așa e ordin...

În spatele fiecărui fruntaș, o umbră cu ciomagul alb pe umăr. Cristea Rareș înțelege și strânge pleoapele. Târnurile răscolesc pietrișul, Ion Moscu se reazimă de zid. Își mușcă pumnul, să nu geamă. Mâna slabă a cărturarului nu poate cuprinde, puternic, mănunchiul de nuiele. Preda e harnic. Se pierde în întuneric, urmărit pas cu pas de umbra cu ciomagul alb pe umeri. Cristea Rareș măsoară, din fugă, soldatul de lângă el. Un gemăt aspru îl cutremură. Lovit în șale, Moscu se clatină, îndoit de mijloc. Preda aleargă să-l sprijine. O lovitură, dată icnit, îl azvârle cu capul în zid. În patru labe, cu gura plină de sânge, încearcă să se ridice. Mâna tremură, se-ndoaie – trupul se rostogolește, se strânge ghem – se-ntinde. Unghiile trag brazde în pietriș. Soldatul care lovise privește, cu ochii albi. Moscu s-a ridicat în genunchi. Caută, cu ochii, se târăște în mâini – strigă înnebunit.

— Rareș! Moare Preda...

Cristea Rareș îngenunchease. Roșcovanul cu casca trasă stăruitor pe sprâncene îl lovea cu ciomagul: în șale, peste glezne. O lovitură de cizmă îl aruncă cu fruntea în pietriș, lângă Moscu.

Becul electric din curte se aprinde, se stinge – în răstimpuri.

Roşcovanul se pierde în lumina coridorului, cu pasul grabnic.

Rareş mai are putere să se ridice într-un genunchi. Capul îi cade pe spate, greu.

— Fraţilor! Fraţilor soldaţi...

Un caporal se apropie de el, cu pasul şovăielnic. Se uită cu grijă, împrejur, se pleacă, între ei, ca un hotar, a căzut ciomagul...

— Cum te cheamă pe tine?

— Cristea.

Oşteanul se miră.

— Cristea?

— Da.

— Rumân d-al nostru?

Rareş ar vrea să surâdă. Amărăciunea îi arde buzele.

— Rumân...

Caporalul ridică din umeri, cu privirea în lături. Îi tremură glasul.

— Şi eu am dat în tine...

Rămâne cu ochii, plini de obidă, în lumina beculuí electric.

— ...da' să nu mă blestemi! Aşa e ordin, mă Cristeo. Te-auzii adineauri strigând şi mi s-a muiat inima. Am simţit că eşti d-al nostru, rumân. Când e ordin, tragi în maică-ta. Pe urmă, îţi dă permis să te duci s-o plângi. A zis domnu' plotoner: dă! şi-am dat. Să nu mă blestemi, că am copilaşi...

Cristea îi caută mâna, i-o cuprinde, îşi culcă fruntea în palma ce a cuprins, în atâtea primăveri, coamele plugului. Din ochii schingiuitului sau ai caporalului, o lacrimă a picurat, caldă, pe ciomagul alb.

Gornistul batalionului de jandarmi sună deşteptarea.

Prin crăpături, lumina se cerne în magazia de scânduri, ca o pulbere. Felinarul pare mai miop. Lumina de rapiţă se face albă şi tremură, ca o aripă istovită de zbor.

Gemetele de afară ajungeau, învolburate de vânt ori sugrumate în nodul unui şuier, până în mijlocul mulţimii adormite pe bănci, lângă bănci – în noroi.

Apostol Mihai, ascultă în genunchi, cu ochii plini de nedumerire. Ioana tremură. Neliniştea risipeşte somnul strâns ciorchine în gene. Lucrătorii se prind de mână, se lipesc – îşi împletesc cărările; cu paşi repezi. Întrebarea, ca o umbră, tremură pe buze. Şoaptele se sting. Mecanicul cu bluza albastră a rămas în picioare, cu mâinile în buzunare. Surâde şi-i tremură bărbia.

— O să ne vie şi nouă rândul!

Bătrânii de pe buturugă s-au prins în braţe, ca doi copii în faţa unei primejdii. Băietanul cu falca spintecată plânge în somn, căzut – cu picioarele strânse sub el – lângă perete: spitaaal... Lucrătorii mai tineri s-au adunat lângă uşă, au lipit urechea de scânduri.

— Vezi, mai sunt de-ai noştrii! Cine ştie, în altă magazie... Ioana îşi astupă urechile. Grigore Voicu îşi înfige degetele în păr.

— Auzi: gemătul ăsta.

Apostol Mihai scânceşte – ghemuit pe bancă.

— Taică.

Sentinelele lovesc în uşă, cu patul armei – ameninţător. Bătrânii fug în fundul magaziei, speriaţi; muncitorii se lipesc cd spatele de scândurile reci ori se strâng mănunchi – amuţiţi. Neliniştea creşte. Teama că şi ei vor avea

să îndure schingiuirile din curte, tulbură limpezimea gândului cuminte. Ochii, albi, sunt plini de spaimă; trupurile, încovoiate, tremură. Fiecare arestat încearcă să se dezvinovățească, față de el și de tovarăși; omul se face fiară, în fața căruia Grigore Voicu se cutremură, ori miel blând – și mecanicul în bluză albastră îi plânge de milă. Un pumn se-nalță amenințător, lovește.

— Tu ai venit de m-ai luat de acasă! Tu să-nduri pentru mine...

Un trup se prăvale, cu fața în noroi. E ridicat și culcat pe bancă. Nările sunt pline de sânge.

Vina zboară de pe un umăr pe altul, ca o pasăre neagră.

În curte, s-a făcut liniște. Liniștea e prevestitoare. Teama, ura, mila, – adunate în suflet sub aripa de plumb a morții, se revărsau în sânge, îl aprindeau. Chinuiții simțeau nevoia să iasă la lumină, să răscumpere loviturile prin lovituri și sângele prin sânge. Ispășitorul, oricare! – îl căutau printre ei, îl bănuiau.,. De la ușă a pornit o șoaptă. Cineva a privit printr-o spărtură, a recunoscut pe cei din curte.

— Ei au strigat așa: Ion Moscu și Preda și Rareș.

Mecanicul în bluză albastră se-ncruntă și lovește cu pumnul în gol.

— Să-i omoare, grijania mamii lor! Ei au fost Iudele...

Grigore Voicu îl măsoară cu privirea, îl prinde de piept – cu mâna albă.

— Ești nebun, tovarășe!

Lucrătorii fac cerc în jurul lor, cu ochii aprinși.

Mecanicul privește pe deasupra capetelor, spre ușă; ridică mâna, cu degetele resfirate și o lasă, povară, pe umărul lui Grigore.

— Ascultă-mă pe mine: nu te-mpușcă nimeni de pomană! A fost o vină. N-am știut-o noi, turmă oarbă. Ei au știut-o, tovarăși...

Sunt găsiți ispășitorii. Muncitorii uită că Ion Moscu și Preda au fost schingiuiți în mijlocul lor. Dragostea, strânsă an cu an în inimi, pentru Cristea Rareș – nu mai are cuvânt. Sufletele simple sunt fără ascunzișuri. Iubesc și urăsc, deopotrivă de bunii și răi. Lipsite de sprijinul unei minți temeinice și călăuzitoare, ele trec cu ușurință de la iubire la ură, cu același putere de învăluire, cu aceiași lacrimă în geană. Vinovată, în pornirea ei și nevinovată, prin inconștiența pornirii, turma a rămas – peste veacuri – între culmea și prăpastia celor două sentimente. Își înalță idoli, să se închine la ei și-i dărâmă, ca-n urmă să-i plângă și să-i înalțe iar.

Cuvântul mecanicului rupsese zăgazul. Amenințările se spărgeau de pereți; gloata se aduna, cu pumnii strânși se risipea prin colțuri. Licăriri de fulger tremurau în ochii supți de neodihnă; chipurile de pământ se conturau, cu luciri de aramă pe frunte, se aprindeau ori se făceau de var – în lumina felinarului.

Strigătul a zbucnit, amenințător, din fundul magaziei. Un tâmplar tremura, deasupra capului, o palmă cu trei degete tăiate – cine știe când, la o mașină în atelier.

— Vorba ta: ei au știut! Ne-au chemat, să le fini trambulină. Ce-au boerii cu ei, să-i bală! Noi, aici, să facem socoteala. Pe noi ne-au împușcat și ne-au schingiuit, pentru ei, noi să fim...

Sângele, în tâmplele lui Grigore, curge negru.

— Nu păcătui, tovarășe!

Nu-l aude nimeni. Ioana privește aiurită. Nu înțelege. I se pare că magazia e un cazan în care fierb, clocotind inimi și trupuri. Așteaptă, din clipă în clipă, să cadă pereții în lături, să se prăbușească acoperișul peste ea. Apostol Mihai își frământă mâinile.

— Ioană. Să stai lângă mine.

— Bine, stau.

Mecanicul cu bluza albastră lovește iar, cu pumnul, în gol. Se năpustește în ușă, cu umerii și lovește, strigă, să fie auzit de cei de-afară.

— Noi n-avem nicio vină! Ei ne-au adus, cu sila. Dați-ni-i nouă, noi să le plătim...

Mulțimea a ridicat brațele, ca în fața unui altar. Strigătul despică gura, chipul se schimonosește; ochii, scapără straniu.

— Așa-i: noi să le plătim.

Ioana se ghemuie lângă Apostol. Bătrânii de pe buturugă s-au uitat cuprinși în brațe. Grigore Voicu cade pe bancă și se leagănă, cu tâmplele prinse în palme. Îi tremură umerii.

Afară, se aud pași, apropiindu-se. Mulțimea se risipește, se adună, se-nșiră – în tălăzuire oarbă, pe lângă ziduri. Privesc, cu teamă, spre ușă – ca vitele închise în ocol. În lacătul mare geme cheia plină de rugină. Ușa e deschisă. Cristea a fost aruncat în magazie, cu o lovitură de cizmă. A căzut în genunchi. Cheia geme iar, plină de rugină, în lacătul mare. Lucrătorii strâng rândurile, se apropie – cu ochii plini de vâlvătaie. Se ridică un pumn, amenințător. Cristea Rareș și-a pironit privirea în ochiți tâmplarului cu degetele tăiate. Pumnul se desface, mâna cade în lungul trupului. Primele rânduri au rămas între bănci. Cei din urmă răsăreau în față,

aprinși. Întâmpinau aceiași privire pironitoare. Își făceau loc spre bănci, se adunau în jurul mecanicului în bluză albastră. Rareș se ridicase în picioare, drept – încerca să surâdă. De la tâmplă spre colțul gurii, o vânătaie cu marginile roșii. Mâna stângă, amorțită de o lovitură dată cu sete – atârna în lungul trupului, ca o creangă frântă de furtună. Schingiuitul a încercat, din nou, să surâdă și s-a făcut alb. Se clătina. Grigore Voicu l-a prins de umeri, i-a făcut loc pe bancă – între Ioana și Apostol Mihai. Tâmplarul cu mâna ciungă își rupea nasturii de la haină. Muncitorii priveau lung, dojenitor; rândurile se îndesau, se amestecau. Mecanicul s-a apropiat, în vârful picioarelor, de cei doi bătrâni. A ridicat ochii spre Grigore Voicu, i-a plecat repede – cu genele umede.

Rareș învăluise mulțimea cu o privire blândă.

— V-am auzit strigând și-am cerut să viu în mijlocul vostru. Haide, începeți judecata, tovarăși.

Se făcuse tăcere în magazia de scânduri. Numai suspinul tâmplarului cu mâna ciungă i-a adus Ioanei aminte să-și tragă broboada pe umerii vineți de frig...

— Măi tovarăși, eu nu sunt Christ și niciunul din voi nu-i apostolul Petre. Vă îndoiați și vă lepădați de mine. Eu nu m-am îndoit și nu m-am lepădat de voi. Când am cerut voie, adineauri, să viu în mijlocul vostru, un ciocoi a făcut ochii mari: te duci la moarte sigură. Bine, las să mă duc! Inima proletariatului de la noi nu se poate lepăda de mine. Ciocoiul se bucura: du-te... Așteaptă, acum, să mă scoată soldații de aici, fărâme. Uitați-vă la mine. Toată noaptea am fost schingiuiți: eu, Ion Moscu, Preda – în celule, pe ganguri, în curte... Nu-ndur pentru mine, nici pentru mama din groapă! Nu, tovarăși. Pentru bani, – „spune" dușmanii. Care

din voi, care om din lumea asta cu jugul de gât, s-ar lăsa – pentru bani – schingiuit așa cum am fost eu schingiuit, și Ion Moscu, și Preda, azi-noapte? Nu, tovarăși, nu-i om, nu e vită, nu-i ciocoi... Așa am dus-o: din beciul poliției în pușcărie, din pușcărie în beciul poliției. Eu n-am avut răgaz să-mi mângâi copilașii și nici să muncesc pentru pâinea lor. Luptă nevasta, cu ajutorul rudelor, cu ajutorul multora din voi. Am fost prigonit, numai ca să mă rup de lângă muncitori. Nu m-am clintit. Mi s-au dat bani, să vă vând. Nu v-am vândut. Tovarăși, să nu vă mai îndoiți de mine! Nu uitați noaptea asta. Cine știe: am să fiu smuls, acum, de lângă voi și îngropat iar în beci. De nu voi fi omorât acolo, pe drum spre Văcărești sau în celulă. Nu-mi pasă! Nu tremur, nu plâng... Nici voi să nu mă plângeți. Nu e vreme de plâns, tovarăși. Numai, ține-ți minte și uitați-vă, uniți – tovarăși, să nu vă clintească tot aurul din lume, toate gloanțele din arsenale!

Câini ce-și recunosc stăpânul și se culcă la picioarele lui, cu botul pe labe, muncitorii s-au apropiat cu pasul sfielnic, au făcut cerc în jurul lui Cristea Rareș. Privesc în jos, cutremurați. Degetele, înfiorate, au mototolit pălăriile, le-au frământat, au desprins și sfâșiat panglicele pătate de praf, și sudoare, și rugină...

...În curte, sentinelele bat cu vârful bocancului în pavajul de cărămidă.

Preda și-a ascuns palmele în sân și tremură; urechile albe de ger. Ion Moscu așteaptă, cu răsuflarea stinsă, să fie pus în fața trupului sfâșiat al tovarășului aruncat în mijlocul gloatei înfuriate. Roșcovanul cu casca trasă pe ochi și-a lipit urechea de ușă – ascultă. Se-ncruntă, înjură, lovește cu piciorul în pământ – înjură. În magazie a tremurat

un glas limpede. Mai multe, mai limpezi, mai puternice. „Internaționala" cutremură șandramaua din temelii.

Soldații nu înțeleg.

Înviorat, Preda își prinde tovarășul de mână.

— N-aud bine, Moscule, sau... Ascultă tu, ascultă Moscule și spune? mă minte auzul? Cerul, se limpezește cerul.

În barba lui Ion Moscu se preling lacrimile, – și fiecare lacrimă ascunde un bob de lumină nouă, înviorătoare...

2

Pe şoseaua cărămidarilor, trei trupuri încovoiate ca trei asini în ham, luptă cu volbura viscolului. Apostol Mihai îşi deapănă gândurile. Ochii, supţi de neodihnă privesc speriaţi în lăturii, înainte – Se înfig în zăpadă. Magazia din curtea prefecturii, împuşcăturile. Toate i se par frânturi din noaptea unui vis pe care închipuirea lui nu-l poate cuprinde în întregime. S-a oprit, cu palma pe frunte: beciul poliţiei. Icoana cei se înfiripă în minte îl cutremură. Ioana se clatină la fiecare pas. Zăpada i s-a prins, în păr, în sprâncene – pe umeri. Îşi mărturiseşte gândurile.

— Omul nebun e mort. Şi eu am fost moartă. Acu', nu mai sunt...

Grigore Voicu o sprijină şi caută să-i fie adăpost – o prinde, de mână.

— Taci.

Ioana se miră.

— De ce?

Apostol Mihai şi-a ascuns palmele în mâneca bluzei. A lunecat într-un genunchi. A rămas în urmă. Lunecă iar, se cumpăneşte.

La podul gârlei, au făcut popas.

— Fraţilor, îngână Grigore Voicu cu palmele pe umerii tovarăşilor săi, fiecare suntem datori cu o lacrimă pentru cei morţiş, pentru cei răniţi. Să ne ascundem în cocioaba noastră şi să ne plângem lacrima. Am să vă chem într-o zi, să vedem ce-i de făcut. Acum, mergeţi cu bine – şi a rămas singur, pe pod, în volbura viscolului.

Ioana şovăie în poartă. Îi e teamă să intre în curte, în casă. I s-a părut că Aristide râde în uşa grajdului, frânt de mijloc şi cu mâinile lungi, aşa de lungi că se sprijineau cu coatele de pământ. A plecat fruntea, albă, a înălţat-o, aprinsă. A ridicat braţele (şi broboada i-a lunecat de pe umeri) le-a lăsat să cadă în lungul trupului, grele, cu un suspin. Lacrimile i-au umezit pleoapele. Caută, cu privirea turbure, în lungul drumului. Strada, i se pare străină; casele, cu ochiuri mioape de geam şi glugi de zăpadă, lunecate peste streşini, aruncate fără rost, iar cerul jos alb ca pământul. Nu e nimeni prin curţi, pe uliţi. Ioana se sprijină de gard, strânge pleoapele şi scutură capul. Îşi muşcă buza, adânc, să nu plângă – se desprinde, împleticindu-se, de lângă poartă. Calcă, fără ţintă, prin nămeţi, se cufundă până la genunchi în zăpada adunată în şanţul drumului. Se îndoaie de mijloc, ca o nuia, smuceşte piciorul – se sprijină în palme de mal şi se târăşte afară. A rămas în genunchi, cu fruntea în mâini. Îi tremură umerii. Nu mai are pe nimeni. Iarna, singură. Îşi aduce aminte de Aristide, de Nuielușă. Amândoi, în pământ, la căldură, în odihnă. Umbra lui Ivan Pascu trece cu sclipiri de fulger, îi înfige în inimă un ascuţiş rece. Amintirea bătrânului îi lasă pe buze amărăciune de aramă coclită. I separe că-l aude: Ioană! – şi se cutremură. Ar vrea să fugă şi n-are putere să se scoale. Cade cu fruntea în zăpadă, plânge:

taică... – iar strigătul bătrânului se face blând: Ioană, le-am lăsat pe drumuri... – și i se pare că-l aude plângând: stau ferecat în lanțuri, Ioană, în ocnă.

Ioana adună zăpadă în palme, o risipește. Strânge picioarele sub ea, să le încălzească și se reazimă în mâna stângă – rămâne cu ochii în gol, mari. Nu mai simte frigul. Nu mai e singură, Aristide o strigă, din lumea lui de umbre: Ioană, surioară – și ea înclină capul pe umăr, surâde. I se pare că-l vede. Nuielușă îi face semn cu mâna: aici e cald, țață Ioană! Ochii lui Ivan Pascu nu mai sunt aprinși, nu-i mai fulgeră ura. Sunt mari și umezi, blânzi: te-am lăsat pe drumuri, Ioană... Ea întinde mâna, o tremură în aer cu fiecare arătare, desface degetele și le strânge să le prindă în palmă, să le ascundă în sân, să le aibă aproape.

În mintea Ioanei se limpezește un gând nou – și-o bucură gândul. Dăm țărânii pumnul de țărână dar sufletele celor morți rămân alături de noi, în noi. Numai atunci când le smulgem icoana din inimă și-o aruncăm, o lăsăm în urma pașilor – mor cu adevărat. Dacă vrem, îi chemăm și ei se desprind din negură și se înfiripă așa cum au fost, ne strigă pe nume și-i auzim. Sunt mai buni, mai blânzi – și-i avem mai dragi după ce au trecut pragul mormântului. Mai buni, mai blânzi, că în lumea lor nu-s necazuri și nici lacrimi. Lumină, dezmierdătoare; liniște, odihnitoare; istovitoare, înviorătoare...

Tina răsare în pragul cârciumii. Are ochii plânși.

Se apropie de Ioana și o ridică, o sprijină. Fata se face mică la pieptul ei, tremură și-i zvâcnește inima.

— Ce-i cu tine, Ioană.

— Am fost acolo, am văzut.

— Tu?

— N-aș mai fi văzut... – și cade în genunchi, plânge fără lacrimi, cu fruntea lunecată pe pragul cârciumei.

— L-ai văzut pe Nuielușă?

— A mușcat zăpada la picioarele mele...

Ochii Tinei sunt umezi. Se sprijină de zid: bietul Nuielușă! strânge pumnul și-l smucește în sus: câinii!

*

Cei scăpați printre baionete aduseseră în barieră vestea care a întins zăbranic de doliu peste cocioabe, peste inimi. Nevestele celor uciși au pornit, prin mijlocul drumului, cu părul în vânt, au rătăcit prin oraș, au întrebat și au căutat zadarnic. Morții fuseseră ridicați și duși, în furgoane, – cine știe unde – aruncați în fundul unei gropi comune. Toată noaptea au rătăcit pe la porțile cimitirelor, au plâns și s-au rugat de ciocli. Dar, morții pentru o coajă de pâine nu avuseseră loc în cimitire. Femeile îi strigau pe nume, își smulgeau părul și se loveau cu fruntea de grilajurile negre – cădeau în genunchi. Spre ziuă, au ajuns. Târnurile spălaseră urmele păcatului. Pe grilajul teatrului, într-un piron, flutura o fâșie din haina lui Nuielușă. Tina care-i căutase trupul plăpând pe la toate cimitirele, cu durere de mamă și soră – a recunoscut fâșia și-a desprins-o din piron. O privea, cu ochii înecați de lacrimi, a ridicat fruntea și-a strigat, cu ochii în gol: Nuielușă, copilule! ce vină ai avut tu? A ascuns-o în sân, strânsese pumnii: Nuielușă, copilule... – și-a căzut în genunchi. Femeile s-au adunat în jurul ei, încovoiate – mute. Toate inimile s-au contopit: o singură inimă; toate

lacrimile s-au adunat: o singură lacrimă. Inima striga morții pe nume, lacrima îi plângea...

Peticul de haină pe care-l ascunsese Tina în sân era un simbol. În țesătura lui putredă își vedea fiecare mortul. Întoarse în barieră, l-au dus la biserică și-au chemat preotul, să citească și să facă slujbă ca la înmormântare, au aprins lumânări în jurul lui și-au îngenunchiat, au bocit și au presărat deasupra flori ruptei din ghivecele de pământ. Rada lui Ion Pleavă nu era alături de ele. Rămăsese în urmă, se rătăcise pe străzi, hoinărea cu copilul de mână și părul în vânt, desculță. Se oprea la fiecare poartă ori se oglindea în vitrinele împovărate de mătăsuri și argintării. Sfâșia cămașa cu unghiile și scutura corpul, îl înălța. Mușchii feții se destindeau, chipul se făcea prelung, galben, ca o mască de lut. Ochii luceau straniu.

— Morții noștri! Dați-ne morții...

Cădea în genunchi, la colturi de stradă și strângea copilul la sân. Țipătul pornea viforos, se îneca în gâtlej, clocotea pe buze ori zbucnea aspru.

— Ioane! Unde ești Ioane? Ionică... Morții, dați-ne morții. Înduioșați (așa cum e oricine înduioșat, când vede cum se zbate un câine în ghearele morții) ori nepăsători – trecătorii rari în ora aceia pe calea Victoriei o ocoleau cu pasul grabnic. Un domn cu pântecul povară și căciulă de blană scumpă trasă pe fruntea îngustă, s-a oprit și-a căutat cu ochii un gardist, i-a făcut, semn să se apropie.

— Ce-i mizeria asta? Spectacole ca acesta, în centrul orașului, ne compromit...

Omul legii a ridicat cravașa, s-o lovească. Mâna a șovăit, a rămas întinsă. Rada se prăbușise la picioarele lui,

mai înainte ca lovitura să-i aducă aminte că în „centru" nu are nimeni voie să-și caute mortul, să-și strige durerea...

Un pluton de infanterie, bocanci și mantale noi, – largi, strânse în cute adânci de centura lustruită în ajun urcă în cadență pe bulevard. Țipăt de goarnă, ropot de potcoave, umeri aplecați sub greutatea armei, chipuri supte de neodihnă. Soldații se duc să schimbe garda la palat. Rada mai are putere să sară în picioare, să alerge în calea lor. Ridică brațele în aer (zdrențele bluzei le flutură vântul, le încurcă în păr) și strigă, cu ochii albi: morții, dați-ne morții... – și cade mototol în fața ofițerului tânăr, voinic.

Soldații au pierdut cadența. Gorniștii nu mai au putere să sufle în alămuri. Copilul Radei se ghemuie lângă un zid, cu genunchii la gură și privește cu ochii speriați la comandantul care țipă, aspru, o comandă scurtă.

*

Mai înainte de a se duce acasă, să-și plângă în tihnă lacrima, Grigore Voicu rătăcise pe uliți, printre cocioabele îngenunchiate sub glugile albe de zăpadă. Încerca să limpezească apa gândului, să caute în adânc sâmburul de înțelepciune care să-i fie mâine călăuză pe drumurile noi. Sufletul barierei era în răscruce. Numai două drumuri i se deschideau înainte și amândouă erau pierdute în negură. Voicu nu avea putere să o pătrundă cu mintea, să vadă spre ce zare se deschid, aceste drumuri. Luminiș ori noapte, flori ori spini, surâs primăvăratic ori viscol ca acum? Nu găsea răspunsul. Gândurile se deschideau și se închideau, ca niște boboci; cu fiecare din ele, aceiași tresărire de inimă: gloanțe,

baionete, morți. În toată mahalaua plutea ceva din fiorul de groază pe care-l răsfrângeau icoanele ce le adunase în suflet de o zi și o noapte. Femeile răsăreau în calea lui, cu ochii speriați, îl ocoleau cu pas grabnic și se afundau în întunericul ce domnea în colibe. Chipuri palide de copii apăreau în geamuri. Câinii umblau fără rost, cu capetele în pământ ori ridicau botul și lătrau, cu ochii închiși, a pierzanie. În câteva case ardeau lumânări.

— Cine a murit la voi?

— La noi, nimeni. La tușa Anghelina, colo, – nu s-a mai întors nenea Tudor.

— Și voi pentru Tudor ardeți lumânare?

— Pentru el, și... – maica a auzit c-a murit și Nuielușă. Maica a zis așa: sărăcuțul! n-are pe nimeni. S-aprindem o lumânare, de sufletul lui. Și-a aprins o lumânare. Și țața Safta a aprins una, și moș Toma.

Bariera are un mort comun: copilandrul hamalului de la magaziile gării...

Grigore Voicu și-a adus aminte de Apostol Mihai. S-a dus acasă, a găsit pustiu. Bătrânul e mort, l-a văzut – acolo... Apostol e singur acum, poate plânge. Să se ducă la el, să-l mângâie cu un cuvânt de frate și tovarăș, să-i aducă aminte de vorbele lui Ion Pleavă: sângele nostru nu curge în zadar. Un lucrător l-a ajuns din urmă, a vrut să treacă înainte și-a tresărit, a încercat să-și ascundă chipul. Grigore Voicu l-a prins de mână, și i-a ridicat-o în sus, a lăsat-o să cadă, ca pe-o sdreanță.

— Ai rămas cu muierile, Târlă! Zi bogdaproste c-ai scăpat de moarte! Ai să trăiești cât lumea, Târlă! Cum să-ți zic: Iudă sau vierme?

Lucrătorul rămăsese cu ochii în pământ, alb. A îngânat, surd: iertați-mă, tovarăși... – căuta prilej să plece, să se ascundă. Grigore Voicu îl fulgera, dojenitor. Striga, cu ochii aprinși:

— I-au împușcat, ca pe câini, Târlă!

— Am auzit.

— Ne-au schingiuit, acolo – în beciuri!

— Am auzit...

— Și tu ai rămas cu muierile, Târlă!

— Ești Iudă, Târlă și vierme.

Lucrătorul caută, cu mâna vânătă de ger, un sprijin – se reazimă de gard, să nu cadă.

— Adu-ți aminte, Grigore, ce-a zis Christos: să n-arunci cu pietre în cel păcătos, până când...

— Christos a murit pe cruce. Iuda l-a vândut, pentru arginți.

— Aș vrea să stau cu tine de vorbă. Pe urmă, dacă voi fi vinovat...

Grigore Voicu a clătinat capul și-a vrut să plece.

— N-am ce vorbi cu tine.

Dar, Târlă l-a prins de mână, se uita în ochii lui – rugător, blând.

— Poate... c-ai avea, Voicule. Să mergem acolo, în cârciumă sau la mine.

Grigore Voicu a rămas cu ochii în pământ, pe gânduri.

— Nu, în cârciumă nu. La tine. Mai întâi, să dăm pe la Apostol Mihai. L-au împușcat pe bătrân. Fecioru-său e singur acasă, o fi aflat. Să mergem, să-i fim aproape.

Au pornit alături, îngânduraţi – Grigore Voicu prin mijlocul drumului, cu haina fluturată de viscol, Târlă pe

lângă ziduri, mic, încovrigat de ger. Piciorul se afunda în zăpadă, până la gleznă – luneca. Mergeau pe uliță strâmtă frântă în două de malul groapei de gunoi, rostogolită spre malul gârlii. Se simțeau străini, amândoi. Târlă a dezlipit buzele, să spună ceva, dar vântul i-a furat cuvântul, mai înainte ca gândul să prindă grai. Îi răsuna în urechi, stăruitor, dojana: vierme, Iudă... Îl durea. De acum, toți tovarășii de muncă au să strige după el: Iudă, vierme... – să-l privească cu ochii dușmani și să-i arunce pe umeri toată ura născută din necazurile adunate clipă cu clipă: acolo, unde i-au împușcat, în magazia de scânduri, în beciurile poliției, acasă. Se oprește, înmărmurit. Toți tovarășii, să strige după el. N-ar putea să rabde. Pleacă în lume, cu nevastă și copii – își face cuib în altă mahala. Grigore Voicu îl așteaptă, în adăpostul unui zid. S-a întors cu spatele împotriva vântului și încearcă să răsucească o țigară. Tutunul se risipește, foița se rupe – umedă. Târlă la ajuns, n-are putere să-l privească în lumina ochilor.

— Tu ești om de înțeles, Grigore.

— Numai tu n-ai fost.

— Ai să vezi. Îți spui tot, și – pe urmă...

La Apostol Mihai, n-au găsit pe nimeni. Grigore Voicu a rămas în prag, clatină capul: bietu' Apostol... – ridică ochii spre Târlă și-i tremură buzele: bătrânul e mort, Târlă! l-au ucis, fără vină, fără judecată. Dumnezeii mamii lor de câini! Fără vină...

Târlă cade pe un scaun, cu brațele grele-n lungul trupului.

— Te uiți la mine, Grigore, ca și când eu...

Grigore Voicu surâde amar.

— Suntem păcătoși, Târlă.

Târlă frământă căciula în mâini, smulge câteva fire înnodate și le uită în palmă.

— Ai spus că mergi la mine, să vorbim.

— Să mai stăm, poate vine Apostol. Ce să vorbim? Suntem păcătoși! Asta-i...

Târlă ridică ochii spre fereastră, îi poartă prin casă. Pereții goi, plini de igrasie. Un pat de scânduri, învelit cu țoale, o masă – două scaune schiloade, o icoană. Își aduce aminte că are și el una, la fel. Voicu duce degetele puică la gură și suflă, să le încălzească. A deschis tabacherea și rămâne cu ea în mână: bietu' Apostol... – înalță palma și lovește în gol, smucit – scrâșnește: ah! atâția oameni, fără vină... – întoarce capul, să-și ascundă lacrimile. Târlă se face mic, pe scaun – scapă căciula și nu se apleacă s-o ridice.

— Eu am știut c-o să vă ucidă. Am alergat să vă spui, v-am rugat să nu vă duceți. Ion Pleavă a vrut să mă bată cu pietre, ca răsplată. Nu e vina mea. Mă doare, și pe mine, tovarăși d-ai mei...

Grigore Voicu nu-l ascultă.

— Când a sunat mobilizarea, aveam trei copii. M-am dus la reghiment, numi găseam loc. Trei copii, îi lăsam fără sprijin. M-a întrebat un căpitan: ce-i cu tine? ia în primire, plecăm la noapte. Eu nu plec, domnule căpitan! Ce? și m-a pocnit peste gură, cu palma: te pui la zid și te-mpușc. Împușcă-mă. M-a dus la colonel. M-a luat cu binele, cu vorbă bună: ești român, țara în primejdie, ești dator... Am clătinat capul, îndărătnic: nu merg! nu-s român, nu-s nimic. Numai tată de copii sunt. Trei copii! copiii mei... Ei sunt țara mea, ei sunt neamul meu. Nu vreau să mor, să-i las pe

drumuri. M-au bătut, mi-au lipit țeava rece de tâmplă. Mă zbăteam, cu gura plină de sânge: n-am țară, nu-s român. Tată de copii sunt, și nu-i las pe drumuri.

Grigore Voicu s-a dezlipit de lângă zid, se apropie cu pași grabnici și-l prinde de umeri și se uită în ochii lui, uimit.

— Tu?

Târlă dă din cap, surd.

— Eu...

...și m-au dus între sentinele, am stat în închisoare. Plângeam: copilașii mei... – așteptam să-mi dea drumul sau să-mi lipească țeava rece de tâmplă, să tragă. Într-o zi, m-au scos de-acolo...

— Să te judece?

— M-au judecat. Un locotenent, cu nasul coroiat și fără mustăți, cu păr alb pe la tâmple și gura mică, cu buzele strânse, a vorbit pentru mine, încet, blând, ca-ntr-o biserică. Nu știu ce-a spus, – că nu mai auzeam, nu vedeam. Într-un rând m-a înecat plânsul: copilașii mei! și-am căzut, între santinele, ca o buturugă. Iar m-au dus la închisoare. O săptămână – și m-au trimis la alt reghiment, să fac de gardă. Nu eram în primejdie.

În picioare, în fața lui, Grigore Voicu părea cioplit în piatră.

— Tu, tovarășe Târlă?

— Eu.

Voicu simțea că-i tremură genunchii și-a căutat un scaun, l-a tras lângă Târlă: spune, tovarășe. Lucrătorul a înălțat din umeri, privind în lături.

— ...Pe urmă, Voicule, m-au lăsat în pace. M-am întors acasă, când s-a demobilizat. Vezi, asta-i: trei copilași... – și pentru ei mă lepăd de țară și de Dumnezeu, de mama din groapă, decât să-i las pe drumuri. Tată de copii, Voicule!

Știi tu ce-i asta? Ai să vezi, mai târziu – dacă te-nsori. Când s-or face mari să câștige singuri, să nu le mai duc grija – îmi smulg inima și-o arunc la câini, că nu mai are niciun rost. Până atunci, nu-s stăpân pe ea. Viața mea e viața copiilor mei și n-o vând pe tot aurul din lume. D-aia n-am mers cu voi. Iertați-mă, tovarăși.

Voicu e mic – privește în pământ și se ghemuie pe scaun.

— Să mă ierți tu pe mine, Târlă, N-am știut, nu bănuiam. Lacrima ascunsă sub pleoapă, lunecă pe umărul obrazului.

— Iartă-mă, tovarășe!

Târlă s-a oprit în prag. Se întoarce spre Grigore, se apropie de el și uită ce-a vrut să spună. Îl înecă plânsul.

— Tată de copii, Voicule! Știi tu ce-i asta? Nu știi...

În casă e întuneric și frig.

*

Din umbră, după primele zile de lacrimi și rătăcire oarbă, Ion Șarpe începe să arunce lațul.

Lucrătorii nu mai puteau îndura foamea și gerul. Se desprindeau de lângă Grigore Voicu, rămâneau în urmă – băteau la poartă fabricii. Mai multe ore de muncă, leafă mai mică. Mai târziu, dacă sunteți oameni cumsecade, mărim lefurile... – și muncitorii închideau ochii: bine, vom fi... – plecau grumazul sub jug.

Grigore Voicu vedea cum rămâne singur, săptămână cu săptămână. Lupta lui părea zadarnică. Deoparte, mizeria

– pe care nu o-nlături cu vorbe, chiar atunci când le smulgi din inimă; de alta, lipsa de încredere. Nu-l mai asculta nimeni. Îndemnurile la luptă; culorile în care înfășură ca între flamură, idealul social, pentru care cursese sânge din sângele barierei; chemarea de dincolo de mormânt a morților, nimic nu găsea răsunet în inima de câine prigonit a muncitorului. Ca o creangă de salcie, sufletul barierei să lăsa îndoit de vijelia ce mocnea în zare. Se înfioară, se cutremură. Își caută adăpost. Oriunde, oricum. Se bucură că stăpânul tot se mai îndură să-i arunce un codru de pâine și se robește lui, pornește pe drumul vechi. Nu mai vede că alături de el, se deschide o cărare nouă. Bucuria că are ce mânca îi fură vederile, i le minte, i le înșeală.

Cuvintele lui Gavrilă Berbec, găseau răstălmăcire prielnică.

Adevărat: e fericit câinele hoinar dar nu-i poartă nimeni de grijă – rabdă. Liber și să rabzi de foame era un vis care nu surâdea chipurilor supte din cocioabe. În lanțuri? Rău, fără îndoială... – dar câinelui din laț, stăpânul îi poartă de grijă. Are, la vreme codrul lui de mămăligă, culcușul lui de paie.

Într o dimineață, toți lucrătorii au început să se scurgă spre fabrici și uzine. Singur, în mijlocul drumului, Grigore Voicu privea în urma lor, cu ochii tulburi. N-avea nicio putere. Muncitorii mergeau alături, val după val – încovoiați. Voicu a simțit cum i se strânge pumnul. L-a ridicat în sus și a scrâșnit cu necaz. Înjurătura i-a murit pe buze. Și-a simțit ochii umezi și-a destins pumnul. Clătina capul: săracii...

A rămas în drum, cu fruntea strânsă în palme – singur.

Târlă s-a desprins din convoi, l-a bătut pe umăr, ușor – a rămas cu ochii în pământ.

— Noi ne ducem la muncă, Voicule. Să nu ne blestemi.

Voicu se simte mic. Îngână, surd: să fie cu noroc, Târlă! și fuge cu ochii în lături, se desprinde de lângă el cu pasul grabnic, se pierde pe uliță. Merge ca un om beat și se sprijină de ziduri Ar vrea să plângă și nu găsește o lacrimă. I se pare că s-a prăbușit ceva în el, bănuie sub mormanul de ziduri și schele putrede, trupul schilodit al unei rude de aproape. Și nu găsește o lacrimă, s-o plângă...

Viața, intră în vechiul făgaș, mai aspră decât ieri, mai robitoare...

Sunt uitați cei morți.

— Săracii, așa le-a fost scris...

Într-o seară, Grigore Voicu a muiat un capăt de nuia în păcură și a scris, stângaci, pe un carton alb:

Nuielușă
Ion Pleavă
Mirică
Angliei Mihai

Cartonul a fost bătut sub șopronul cârciumei lui Iordan Luntre, deasupra unei policioare, pe care Tina a așezat o candelă cu untdelemn scump și plută nouă.

Ioana are grijă, în fiecare seară, s-o aprindă.

În taină, un metalurgist a împodobit cartonul cu un buchet de garoafe roșii. Un copil, care adunase acasă, câteva chipuri de pământ făcute de Nuielușă, le-a strâns într-o

legătură roșie și le-a așezat cu ochii plini de lacrimi, lângă zid –, sub policioară.

Bariera a râs, așa cum râd oamenii cumsecade, la bâlci, în panorame.

Sâmbăta seara, Ioana dă un covrig de pomană, de sufletul lui Nuielușă. Simion Popa zace în cocioabă. Nu-i deschide nimeni ușa – să-i dea o cană cu apă, o bucată de pâine. Oamenii îi ocolesc ograda, cu teamă. Cineva, care s-a uitat într-o zi pe geam, povestește: în mijlocul odăii, cu ochii albi. Simion Popa râde și sapă o groapă, cu unghiile – adună pământul în jurul lui. Se măsoară cu șchioapa, cât e de lung. Pe urmă el măsoară groapa și râde – iar începe să sape, să adune pământul în jurul lui. În colțul gurii, pe bărbie, bale. Cu tot gerul, duhoarea din cocioabă răbufnește prin spărtura geamului – amețitoare.

București, 9. IV.1925.